MAGYARORSZÁG FIZETÉSIMÉRLEG- ÉS KÜLFÖLDDEL SZEMBENI BEFEKTETÉSIPOZÍCIÓ-STATISZTIKÁI 2012

MAGYAR NEMZETI BANK

MAGYARORSZÁG FIZETÉSIMÉRLEG- ÉS KÜLFÖLDDEL SZEMBENI BEFEKTETÉSIPOZÍCIÓ-STATISZTIKÁI
(nemzetközi módszertan és hazai gyakorlat)
2012

Magyarország fizetésimérleg- és külfölddel szembeni befektetésipozíció-statisztikái
(nemzetközi módszertan és hazai gyakorlat)

2012

Készítette: Magyar Nemzeti Bank Statisztika

A kézirat lezárásának időpontja: 2012. január

Kiadja: Magyar Nemzeti Bank

Felelős kiadó: dr. Simon András

1850 Budapest, Szabadság tér 8–9.

www.mnb.hu

ISBN 978-963-9383-97-5 (on-line)

Tartalom

Bevezetés 7

Rövidítések jegyzéke 8

1. A nemzetközi módszertan áttekintése 9

1.1. A fizetésimérleg- és külfölddel szembeni befektetésipozíció-statisztika alapfogalmai, számbavételi rendszere 9

1.2. A fizetési mérleg 12

1.2.1. A folyó fizetési mérleg 12

1.2.2. A tőke- és pénzügyi mérleg 16

1.3. A külfölddel szembeni befektetési pozíció 20

1.4. A fizetésimérleg-statisztika helye a makrostatisztikákban, kapcsolata a nemzeti számlák rendszeréhez 23

1.5. A fizetési mérleg módszertanának (BPM5) felülvizsgálata 25

1.5.1. A felülvizsgálat háttere és folyamata 25

1.5.2. Az új kézikönyv (BPM6) 28

1.5.3. Jelentősebb változások az előző kiadáshoz képest 31

1.5.4. Az új módszertan bevezetése 33

1.5.5. Kitekintés: a közvetlentőke-befektetések módszertanának megújítása az OECD-kézikönyv 4. kiadása alapján 34

2. A magyar gyakorlat 38

2.1. A fizetésimérleg- és a külfölddel szembeni befektetésipozíció-statisztikák összeállítása során alkalmazott módszertan 38

2.1.1. Általános megjegyzések 38

2.1.2. A fizetési mérleg és a külfölddel szembeni befektetési pozíció fő részei és instrumentumai 39

2.1.2.1. Folyó fizetési mérleg 40

2.1.2.2. Tőkemérleg 46

2.1.2.3. A pénzügyi mérleg és a külfölddel szembeni befektetési pozíció 47

2.1.3. Néhány módszertani sajátosság 54

2.1.3.1. A speciális célú vállalatok (SCV-k) adatainak elszámolása a fizetésimérleg-statisztikákban 54

2.1.3.2. Az áfaregisztrációkkal kapcsolatos tranzakciók elszámolása 56

2.1.3.3. Az alkalmazott c.i.f./f.o.b. korrekció módszertana 57

2.1.3.4. Az alkalmazott COPC-korrekció módszertana 57

2.1.3.5. Az EU-val kapcsolatos elszámolások 59

2.2. Az új adatgyűjtési rendszer bevezetése 60

2.2.1. A rendszer kialakítása és működése 60

2.2.2. Hogyan készülnek a fizetésimérleg-statisztikák: az adatbefogadástól a publikációig 62
2.2.3. Az adatgyűjtési kérdőívek bemutatása 66
2.3. A fizetésimérleg-statisztikák közlési és revíziós gyakorlata 72
2.3.1. Publikációs rend 72
2.3.2. A nemzetközi adatszolgáltatások határideje és tartalma 74
2.3.3. Revíziós politika 75
2.4. A pénzügyi és nem pénzügyi számlákkal való harmonizáció 76
2.4.1. Fizetésimérleg-statisztikák vs. pénzügyi számlák 76
2.4.2. Fizetésimérleg-statisztikák vs. nem pénzügyi számlák 78
2.5. Az új adatgyűjtési rendszer bevezetése miatti idősortörések kezelése 79

Melléklet 82
A fizetésimérleg-statisztika összeállításához elrendelt adatgyűjtések főbb témakörök szerint 82

Hasznos linkek 85

Függelék 87
Példa a fizetési mérleg és a külfölddel szembeni befektetési pozíció összeállítására 87

Ábrajegyzék

1. ábra: A kettős könyvelés elve a fizetésimérleg-statisztikában 8
2. ábra: A fizetési mérleg részmérlegei 10
3. ábra: A folyó fizetési mérleg részletesebb bontása 11
4. ábra: A tőkemérleg 14
5. ábra: A pénzügyi mérleg 15
6. ábra: A külfölddel szembeni befektetési pozíció 20
7. ábra: A makrogazdasági statisztikák részeként a fizetésimérleg-statisztikákat is tartalmazó nemzeti számlák rendszerének legfontosabb számlái és egyenlegező tételei 21
8. ábra: Folyó fizetési mérleg 38
9. ábra: Áruk 38
10. ábra: Szolgáltatások 39
11. ábra: Jövedelmek 40
12. ábra: Viszonzatlan folyó átutalások 44
13. ábra: Tőkemérleg 44
14. ábra: A fizetési mérleg folyó fizetési és tőkemérlegen kívüli részei 45
15. ábra: Közvetlentőke-befektetések 47
16. ábra: Portfólióbefektetések 49
17. ábra: Pénzügyi derivatívák 50
18. ábra: Egyéb befektetések 51
19. ábra: Az MNB integrált statisztikai adatfeldolgozó rendszere 61
20. ábra: Az adatszolgáltatási folyamat áttekintése 62

Táblázatjegyzék

1. táblázat: Munkamegosztás a KSH és az MNB között 37
2. táblázat: A megszavazott osztalék, az adózott eredmény és az újrabefektetett jövedelem elszámolása a fizetési mérlegben 42
3. táblázat: Adatforrások 52
4. táblázat: A COPC-korrekció során figyelembe vett eredménytételek 56
5. táblázat: A fizetési mérleg és a külföldi befektetési pozíció közzétételének és rendszeres revízióinak időpontjai 73
6. táblázat: A fizetési mérleg és a pénzügyi számlák összehasonlítható csoportosítása 75
7. táblázat: A külföld szektor számlái és a fizetési mérleg egyes részmérlegei közötti megfelelés 76

Bevezetés

A Magyar Nemzeti Bank Statisztika szakterülete 2006-ban tette közzé a *Magyarország fizetésimérleg-statisztikái*[1] című kiadványt azzal a céllal, hogy az érdeklődő felhasználók széles körének tájékoztatást nyújtson a fizetésimérleg-statisztika és a külfölddel szembeni befektetési pozíció nemzetközi módszertanáról és bemutassa e statisztikák előállításának hazai gyakorlatát.

A 2006 óta eltelt időszakban két olyan fejlemény is bekövetkezett, ami miatt időszerűvé vált a kiadvány ismételt megjelentetése. 2008-ban egyrészt jelentősen megváltozott a hazai gyakorlat, másrészt pedig lezárult a nemzetközi módszertan felülvizsgálata. A kiadványban a nemzetközi módszertan részletes bemutatását az is indokolja, hogy a Nemzetközi Valutaalap Fizetésimérleg-módszertani szabványai (IMF Balance of Payments Manual [BPM]) nem érhetőek el magyar nyelven.

A kiadvány alapvető célja, hogy bemutassa és elmagyarázza a fizetésimérleg-statisztika és a külfölddel szembeni befektetési pozíció alapfogalmait, konvencióit, a statisztikák szerkezetét. A makrostatisztikák rendszerének, s benne a fizetésimérleg-statisztika szerepének a megértéséhez a nemzeti számlák rendszerével való összefüggés megvilágítása alapvető.

Ezen túl a kiadvány bővebb terjedelemben, de az előző kiadvány szerkezetével azonos módon, a nemzetközi módszertant bemutató fejezeten belül nyújt betekintést a nemzetközi módszertani felülvizsgálat folyamatába, valamint a legfontosabb változásokba, és összefoglalja a közeljövőben bevezetésre kerülő új módszertan főbb elemeit.

Jelenleg a Nemzetközi Valutaalap Fizetési mérleg módszertani szabványai közül az 5. kiadás van érvényben (BPM5). A nemzetközi módszertan új változatának bemutatása (BPM6) csak korlátozott a kiadvány keretein belül, mert a felülvizsgálat folyamata ugyan lezárult 2008-ban, de az új módszertanra való áttérés még nem történt meg. Az európai uniós tagországok által közösen elfogadott dátum az átállásra 2014. Az EU-n belül ugyanis a nemzeti számlák rendszerével összhangban megújított európai szektorszámlák rendszere (ESA 2010) 2014-től lép hatályba, s ezzel összhangban a BPM6 is ettől az évtől kerül bevezetésre. Az MNB is ennek megfelelően tervezi a BPM6-ra való teljes áttérést. Ezért a kiadvány bemutatja a még éppen érvényben lévő nemzetközi módszertant, de röviden már az új módszertant is.

A nemzetközi módszertanon kívül cél a magyar gyakorlat megismertetése. Az alapvetően a belföldi bankok jelentésein alapuló adatgyűjtést felváltó, a vállalatok közvetlen adatszolgáltatására épülő adatgyűjtési rendszer bevezetését, működését, s a váltással összefüggő változásokat részletesen a 2. fejezet mutatja be.

Az MNB honlapján a felhasználók folyamatosan megtalálhatják az éppen aktuális fizetésimérleg- és nemzetközi befektetésipozíció-adatokat, ezért e kiadványhoz nem tartozik külön statisztikai adatokat tartalmazó melléklet.

A főszöveget követően külön mellékletként ugyanakkor bemutatjuk a fizetésimérleg-statisztika összeállítását kiszolgáló havi, negyedéves és éves adatgyűjtések teljes listáját.

A kiadvány egyes fejezeteinek megírásában a Magyar Nemzeti Bank Statisztika szakterületének fizetési mérleggel foglalkozó kollégái vettek részt: Bánhegyi Péter, Durucskó Mihály, Kanyóné Pető Magdolna, Montvai Beáta, Sisakné Fekete Zsuzsanna, Tánczos Vanda és Veitzné Kenyeres Erika, míg az MNB honlapján elérhető adatokat, táblázatokat Basa János és Lipcsei Gyöngyi dolgozta ki. A kiadványt észrevételezte és jóváhagyta Tardos Ágnes igazgató.

[1] Bár a címben ezúttal egyértelműen jeleztük, hogy nem csak a fizetésimérleg-statisztikáról írunk, a fizetésimérleg-statisztikák többes számú használata a fizetési mérleg mellett a külfölddel kapcsolatos állományi statisztikákra is utal e kiadványban is.

Rövidítések jegyzéke

Rövidítés	Angol megfelelő	Magyar megfelelő
BD	Benchmark Definition of Foreign Direct Investment	OECD által készített Közvetlentőke-befektetések módszertani kézikönyve
BOP	Balance of Payments	fizetési mérleg
BOPCOM	Committee on Balance of Payments Statistics	IMF fizetésimérleg-statisztikai bizottsága
BPM5	Balance of Payments Manual Fifth Edition	Fizetési mérleg kézikönyv 5. kiadás
BPM6	Balance of Payments and International Investment Position Manual Sixth Edition	Fizetési mérleg és külfölddel szembeni befektetési pozíció kézikönyv 6. kiadás
c.i.f.	cost, insurance and freight	import az importáló ország határáig felmerülő költségekkel (biztosítás és fuvardíj)
COPC	Current operating performance concept	normál üzletmenethez kapcsolódó vállalati eredmény figyelembevétele
EGR	EuroGroups Register	Európai vállalatcsoport regiszter
ESA	European System of Accounts	Európai szektorszámlák rendszere
Extrastat	Extrastat	EU-n kívüli partnerekkel lebonyolított áruforgalmat mérő külkereskedelmi statisztika
f.o.b.	free on board	export az exportáló ország határáig felmerülő költségekkel (biztosítás és fuvardíj)
FDI	Foreign direct investment	közvetlentőke-befektetés
FDIR	Framework of Direct Investment Relationships	közvetlentőke-befektetési viszony keretrendszere
FISIM	Financial intermediation services indirectly measured	pénzügyi közvetítők közvetetten mért szolgáltatási díja
IIP	International Investment Position	külfölddel szembeni befektetési pozíció
Intrastat	Intrastat	EU-n belüli partnerekkel lebonyolított áruforgalmat mérő külkereskedelmi statisztika
NEO	Net errors and omissions	tévedések és kihagyások egyenlege
SDDS	Special Data Dissemination Standard	IMF Különleges adatközzétételi szabványa
SNA	System of National Accounts	Nemzeti számlák rendszere
SPE/SCV	Special Purpose Entity	speciális célú vállalat
TÁSA	tax declaration	társaságiadó-bevallás (NAV/APEH)

1. A nemzetközi módszertan áttekintése

1.1. A FIZETÉSIMÉRLEG- ÉS KÜLFÖLDDEL SZEMBENI BEFEKTETÉSIPOZÍCIÓ-STATISZTIKA ALAPFOGALMAI, SZÁMBAVÉTELI RENDSZERE

A *fizetési mérleg* (Balance of Payments – BOP) egy *forgalmi* (flow) típusú statisztikai kimutatás, amely egy adott ország rezidens és nem rezidens gazdasági szereplői között egy meghatározott időszakban lezajló reálgazdasági és pénzügyi műveletek számbavételére szolgál.[2] A forgalmi típusú fizetési mérleghez szorosan kapcsolódik az *állományi* (stock) szemléletű, *külfölddel szembeni befektetési pozíció* (International Investment Position – IIP), amely a nem rezidensekkel szembeni pénzügyikövetelés- és tartozásállományokra vonatkozó statisztikai információit foglalja össze. Az állományok értéke két időpont között egyrészt a *tranzakciók*, másrészt a devizaárfolyamok, valamint az instrumentumok piaci árának változása miatt bekövetkező *átértékelődések*, harmadrészt pedig az ezeken kívüli *egyéb állományváltozások* miatt módosulhat. Egy ország nettó vagyona egyrészt a reáleszközök alkotta vagyonából, másrészt pedig a külfölddel szembeni pénzügyi követelések és tartozások különbségeként adódó nettó pénzügyi pozíciójából áll. Ez utóbbit tartalmazza a külfölddel szembeni befektetési pozíció. A *fizetésimérleg-statisztika* és a hozzá kapcsolódó *külfölddel szembeni befektetési pozíció* alkotja tehát egy adott gazdaság **külfölddel kapcsolatos tranzakcióinak és pénzügyi pozícióinak koherens módon összeállított elszámolását**, amelyben ***az összeállító ország szempontjából*** *kerülnek elszámolásra a reálgazdasági és pénzügyi műveletek.*

A ***rezidens*** fogalom az egyéb makrogazdasági statisztikákkal összhangban a fizetésimérleg-statisztikában is a *gazdasági érdek* és a *gazdasági terület* fogalmak felhasználásával kerül meghatározásra. Egy adott ország rezidensének minősül minden olyan természetes és jogi személy, valamint jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, akire, illetve amelyre teljesül az a feltétel, hogy alapvető gazdasági érdeke (állandó lakhelye, székhelye, telephelye, termelése stb.) az adott ország gazdasági területéhez kapcsolódik[3]. Statisztikailag tehát az, hogy valamely gazdasági szereplő az adott ország rezidensének számít-e avagy sem, nem az állampolgárságtól vagy nemzetiségi hovatartozástól függ, hanem **az alapvető gazdasági érdek meglététől**. Ilyennek számít egy vállalkozás szempontjából például az, ha az adott országban van bejegyezve a telephelye, s ott gazdasági tevékenységet folytat vagy – indulásnál – legalább egy évig azt szándékozik tenni.

A fizetésimérleg-statisztika számbavételi rendszere – az üzleti számvitelhez hasonlóan – egy sor konvención nyugszik. Ezek közül az egyik legfontosabb **a *kettős könyvelés elve***.[4] Minden egyes tranzakció két helyen kerül elszámolásra: egyrészt maga az üzleti esemény, másrészt pedig az ahhoz kapcsolódó finanszírozás – tartozik (debit), illetve követel (credit) tétel-

[2] Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a tranzakcióban részt vevő feleknek kell rezidensnek, illetve nem rezidensnek lenniük. A piaci instrumentumok esetében ugyanis például egy külföldiek tartozását megtestesítő pénzügyi eszközt érintő, két rezidens közötti tranzakció is megváltoztathatja a belföldi intézményi szektorok külfölddel szembeni nettó pozícióját, miközben értelemszerűen érintetlenül hagyja a teljes nemzetgazdaságét, illetve a belföldi szektorok tartozását megtestesítő pénzügyi eszközt érintő, két nem rezidens közötti tranzakció is hatással lehet a tartozások országbontására.
A BPM6 ezt oly módon változtatta meg, hogy függetlenül a tranzakció előzőekben kifejtett sajátosságaitól, amennyiben két, nem azonos intézményi szektorba tartozó rezidens szereplő között megy végbe a külföldi eszköz adásvétele, akkor azt egyéb állományváltozásként kell elszámolni, s nem a fizetési mérlegben tranzakcióként.

[3] Az ily módon definiált gazdasági terület a közigazgatási területtől a külföldön lévő diplomáciai és kormányzati kereskedelmi, kulturális stb. képviseleteknek, illetve más országoknak az adott országban lévő hasonló képviseleteinek területével tér el.

[4] Irving Fisher 1906-ban javasolta a kettős könyvelés elvének alkalmazását a makrogazdasági számbavétel során, a The Nature of Capital and Income című munkájában. Végül is ez az elképzelés a második világháború után a nemzeti számlák rendszerének (SNA) kidolgozásával vált általánosan alkalmazott gyakorlattá a gazdaságstatisztikában, így a fizetésimérleg-statisztikában is.

ként – kerül be ellenkező előjellel a statisztikába (lásd az 1. ábrát).[5] A fizetési mérlegben rögzített tranzakciók túlnyomó többségére jellemző, hogy valamekkora értékű reál-, illetve pénzügyi eszköz *cserél gazdát* valamely azonos értékű reál-, illetve pénzügyi eszközért. A pénzügyi eszközök esetében nem csupán a tulajdonosváltás, hanem az új követelések és kötelezettségek keletkezése (pl. kötvénykibocsátás), illetve megszűnése (pl. az adósság törlesztése) vagy éppen a szerződő felek között új feltételekkel való megújítása (pl. a lejárat megváltoztatása) is része a fizetési mérlegnek. Vannak olyan üzleti események is, amikor a nyújtott gazdasági értékért cserébe a másik fél nem ad semmit, ezek a transzferek (pl. élelmiszer- és gyógyszersegély, beruházási segély). Mivel a kettős könyvelés elve univerzálisan érvényesül, ezért ezeknél az eseményeknél is kétoldalasan kell a tranzakciót rögzíteni. Ha egy áru, szolgáltatás vagy egy pénzügyi eszköz jelenik meg ellentételezés nélkül, akkor transzferként ezeknek az ellentételezés nélküli ügyleteknek a hiányzó „finanszírozási" oldala jelenik meg a fizetési mérlegben.[6] Amennyiben az egyoldalú átutalás a felhalmozási folyamatokat érinti, akkor tőketranszferről[7], minden más esetben folyó transzferről van szó.

Az **előjelekre vonatkozó konvenció** alapján a fizetési mérlegben az összes követel tételt „+", az összes tartozik tételt pedig „–" matematikai előjellel – bevételként, illetve kiadásként – kell elszámolni. Az előjel azt mutatja, hogy az elszámolandó ügylet az összeállító ország szempontjából finanszírozási forrást jelent-e vagy finanszírozási igényt támaszt.[8] Elméletileg minden egyes üzleti eseményről pontosan megmondható, hogyan járult hozzá az adott nemzetgazdaság külfölddel szembeni követeléseinek és tartozásainak változásához.[9]

A kettős könyvelés elvéből következően a fizetési mérleg egészének szintjén a követel tételek összege (az összes bevétel) megegyezik a tartozik tételek összegével (az összes kiadás), azaz a fizetésimérleg-statisztika definíciószerűen mindig nulla egyenleggel zár. Másképpen fogalmazva, elméletileg a folyó fizetési mérleg, a tőkemérleg és a pénzügyi mérleg egyenlegének összege mindig zérus.[10]

1. ábra
A kettős könyvelés elve a fizetésimérleg-statisztikában

Követel (+, bevétel)	Tartozik (–, kiadás)
áruk és szolgáltatások exportja	áruk és szolgáltatások importja
jövedelmek beáramlása	jövedelmek kifizetése
kapott egyoldalú átutalások	nyújtott egyoldalú átutalások
követelések csökkenése	követelések növekedése
tartozások növekedése	tartozások csökkenése

[5] A fizetési mérlegben bal oldalon kerülnek regisztrálásra a követel (bevétel), míg a jobb oldalon a tartozik (kiadás) tételek. A fizetési mérleg pénzügyi mérlegében a követelések növekedése, illetve a tartozások csökkenése a tartozik tétel, s ennek megfelelően a követelések csökkenése, illetve tartozások növekedése a követel tétel.
A tranzakciókra vonatkozó konvenció szerint pedig a reálerőforrások kiáramlása (áru- és szolgáltatásexport), a jövedelmek beáramlása, valamint a kapott egyoldalú átutalások a követel oldalon, míg a reálerőforrások beáramlása, a jövedelmek kiáramlása, valamint a nyújtott egyoldalú átutalások a tartozik oldalon kerülnek elszámolásra a fizetési mérleg folyó, illetve tőkemérlegében.

[6] A fizetési mérleg kontextusában az „alapügylethez", ami lehet reálgazdasági (pl. áruexport) vagy pénzügyi tranzakció (pl. kötvénykibocsátás), mindig tartozik egy „finanszírozási" tranzakció, ami a legtöbbször valamilyen pénzügyi pozíció változása, de ez lehet reálgazdasági (pl. barterügylet esetén), vagy éppen „képzetes" (pl. a transzferek esetében), a pénzügyi pozíciót nem érintő tranzakció is.

[7] Tőketranszfer például az állóeszközök tulajdonjogának térítésmentes átadása vagy valamely pénzügyi tartozás vagy követelés egészének vagy egy részének a hitelező és az adós közötti megállapodás eredményeképpen bekövetkező elengedése

[8] Érdekesség, hogy a statisztikai előjel konvenció a számviteli előjel konvencióval ellentétes. Számvitelben a bevételhez (Követel) negatív, a kiadáshoz (Tartozik) pozitív előjel tartozik. A Követel / Tartozik konvenció azonban megegyezik a statisztikában és a számvitelben és arra utal, hogy a külföld tartozása, illetve követelése hogyan alakul az összeállító országgal szemben. Mikor az összeállító ország tartozása nő, akkor a külföld követelése is nő, azaz külföld „Követel" az összeállító országtól. Illetve, ha az összeállító ország követelése nő, akkor a külföld tartozása is nő, azaz a külföld „Tartozik" az országnak.

[9] A BPM6-ban az aggregált szintű standard prezentációban a pénzügyi mérleg két oldalának megjelenítése megváltozik. A forgalmi szárak (bevétel, illetve kiadás) helyett egyenlegek kerülnek a mérleg két oldalára: követelések nettó növekedése, illetve tartozások nettó növekedése. A standard prezentáció szintjén ezzel megszűnik az (elemi szinten továbbra is érvényes) előjel-konvenció következménye, miszerint az előjelek attól függően mutatnak növekedést vagy csökkenést, hogy követelésről vagy tartozásról van-e szó. Bővebben lásd a jelentősebb változásokat bemutató 1.5.3. alfejezetben.

[10] Az előjel-konvenció alkalmazására lásd a függelékben szereplő példát.

A fenti elvnek való megfelelés a gyakorlatban nyilvánvalóan csak akkor teljesülhetne, ha a fizetésimérleg-statisztika az egyes elemi üzleti eseményekből épülne fel, amikor is biztosítani lehetne a kettős könyvelés elvének való megfelelést minden egyes tranzakció esetében. A gyakorlatban azonban a statisztika összeállítása eltérő adatforrásokra (banki, vállalati jelentések stb.) épül. Az egyes adatforrások közötti értékelésbeli, időbeli és egyéb eltérések vannak, valamint az esetleges számbavételi hibák következtében a valóságban az egyezőség csak véletlenszerű lehet, ezért az összhang megteremtése már csak utólagos és formai lehet. Ez a tény önmagában független a statisztikai információs rendszer jellemzőitől, s csupán azt fejezi ki, hogy az elvekhez képest a valóságos gazdasági folyamatok és azok megfigyelése sokkal bonyolultabb annál, semmint hogy minden egyes mozzanatról tökéletes és teljes körű információval rendelkezhetnénk. Ezért tartalmaz minden egyes ország fizetésimérleg-statisztikája olyan sort, amely utólagosan és formailag teremti meg a tartozik és követel oldal egyezőségét a fizetési mérleg egészének szintjén. Ezt a sort nevezik ***„tévedések és kihagyások"*-nak (Net Errors and Omissions – NEO)**. Ez az *egyenlegező tétel* előjelét tekintve lehet negatív vagy pozitív, attól függően, hogy a statisztikai hiba korrigálása éppen mit követel meg.[11] Ha tartósan egyirányú vagy növekvő nagyságú a hiba, az az adatgyűjtési rendszer tökéletlenségét, hibáját jelezheti.

A külfölddel kapcsolatos statisztikák összeállítása során alkalmazott további konvenciók **a tranzakciók *egységes értékelését*** és a statisztikában való ***rögzítésük időpontjának egységes értelmezését*** érintik. A fizetésimérleg-módszertan a tranzakcióban részt vevő, általában egymástól független gazdasági szereplők által meghatározott ***piaci árat*** tekinti a számbavétel alapjának.

A számbavételt a tranzakció által érintett reál- vagy pénzügyi eszközre vonatkozó *tulajdonjog* rezidensek és nem rezidensek közötti átszállásának, s az ezzel kapcsolatos követelés vagy tartozás keletkezésének, megszűnésének, átadásának stb. időpontjában kell elvégezni.

A rezidensek és nem rezidensek közötti – reál-, illetve pénzügyi eszközt érintő – **tulajdonosváltás mint a tranzakciók fizetésimérleg-statisztikában való megjelenítésének fő kritériuma** jelzi, hogy – az elnevezése által sugallt tartalommal ellentétben – a fizetési mérleg jellegét tekintve nem *pénzforgalmi*, hanem ***eredményszemléletű*** statisztika. A tranzakciók elszámolásának megtörténtét és annak idejét nem az ellenérték kiegyenlítésének ideje határozza meg, hanem a tulajdonosváltás (a szolgáltatások esetében az igénybevétel) időpontja.[12]

Az eddig elmondottakból az is következik, hogy az egyes tranzakciók fizetésimérleg-statisztikában való megjelenésének nem feltétele a külföldi fizetőeszközben történő elszámolás, az történhet nemzeti valutában, barterügylet keretében, vagy akár ellentételezés nélkül is. Ennek ellenére a fizetésimérleg-tranzakciók általában különböző devizákban bonyolódnak, illetve a nem rezidensekkel szembeni tartozások és követelések különböző devizanemekben denomináltak. Az ügyleteknek és a pozícióknak a statisztika összeállításához használt pénznemben való összegzéséhez szükség van a megfelelő árfolyamon való átszámításukra. Az átváltási ráta a tranzakciók esetében az ügylethez kapcsolódó, míg az állományok esetében a referenciaidőpontban érvényes árfolyam. A forgalmak esetében sokszor nem állnak rendelkezésre a tranzakciós árfolyamok, ilyenkor az időszaki átlagárfolyamot szokás alkalmazni.

Az 1.2 és 1.3 fejezetben bemutatjuk a BOP- és IIP-statisztika struktúráját, részeit. A bontások a jelenleg érvényes, BPM5 nemzetközi módszertan szerintiek. Az instrumentumok tartalmának ismertetésénél lábjegyzetben utalunk a 2008-ban elfogadott, 2014-ben bevezetésre kerülő új, BPM6 szerinti módszertan adott témát érintő változásaira. A nemzetközi módszertan fejlődését, a felülvizsgálat folyamatát a szerkezet ismertetését követően az 1.5. fejezetben mutatjuk be, ahol az 1.5.1. alfejezetben a múltban történt fontosabb változásokat foglaljuk össze, az 1.5.2. alfejezet tartalmazza a BPM6 újdonságait, míg a következő fejezetben a BPM6-ban található, BPM5-höz képest jelentősebb változások ismertetése tör-

[11] A tévedések és kihagyások egyenlegének abszolút mértéke önmagában nem elegendő az adott statisztika minőségének megítéléséhez: alacsony értéke nem jelenti automatikusan azt, hogy a statisztika kellőképpen pontos és megbízható, hiszen ellentétes előjelű hibák egyenlegben ellentételezhetik egymást. Ugyanakkor a nagymértékű és tartósan egyirányú statisztikai hiba a felhasználók számára lehetetlenné teszi azt, hogy a statisztika alapján megbízható képet alakítsanak ki az ország tényleges külfölddel szembeni nettó pozícióváltozásáról és az azt meghatározó tényezőkről.

[12] Ha ez nem így lenne, és a tranzakciók fizetési mérlegben való megjelenítésének feltétele a fizetés mozzanatához kapcsolódna, akkor egyrészt egy sor ügylet egyszerűen kimaradna a statisztikából. Nem lennének elszámolva az ellentételezés nélkül nyújtott, illetve kapott javak, szolgáltatások, pénzügyi eszközök, a fizetéssel nem járó tranzakciók (barterügyletek, a tárgyi, dologi apport formájában teljesített közvetlentőke-befektetések vagy éppen a szintén a közvetlentőke-befektetéseket érintő, profitból a vállalkozásba visszaforgatott jövedelmek). Másrészt pedig nem akkor kerülnének elszámolásra, amikor a gazdasági szereplők döntéseit és viselkedését ténylegesen befolyásolják.

ténik meg. Az 1.5.4. alfejezet az új, BPM6 módszertan bevezetéséről szól, az 1.5.5. alfejezet záró része pedig kitekintést nyújt a közvetlentőke-befektetések módszertanának megújítására.

1.2. A FIZETÉSI MÉRLEG

2. ábra
A fizetési mérleg részmérlegei[13]

A FIZETÉSI MÉRLEG RÉSZMÉRLEGEI	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
1. Folyó fizetési mérleg			
1.1. Áruk			
1.2. Szolgáltatások			
1.3. Jövedelmek			
1.4. Viszonzatlan folyó átutalások			
2. Tőke- és pénzügyi mérleg			
2.1. Tőkemérleg			
2.1.1. Viszonzatlan tőkeátutalások			
2.1.2. Nem termelt, nem pénzügyi eszközök			
2.2. Pénzügyi mérleg			
2.2.1. Közvetlentőke-befektetések			
2.2.2. Portfólióbefektetések			
2.2.3. Pénzügyi derivatívák			
2.2.3. Egyéb befektetések			
2.2.4. Nemzetközi tartalékok			

A fizetési mérlegben a *folyó fizetési mérleg* (current account) az első fontos részmérleg. Tartalmazza a reálgazdasági tranzakciókat (az áruforgalomhoz és a szolgáltatásokhoz kapcsolódó ügyleteket), a befektetésekhez kapcsolódó – a részesedéshez kötődő és kamat- – jövedelmeket, a munkavégzésből származó jövedelmeket és a viszonzatlan folyó átutalásokat (munkavállalók hazautalása, nyugdíj- és egyéb járadékok stb.).

A folyó fizetési mérlegben elszámolt tranzakciók az ország *rendelkezésre álló jövedelmének* (disposable income) nagyságát befolyásolják[14]. A *reálgazdasági tranzakciók* – az áru- és szolgáltatásforgalom – egyenlege mutatja azt meg, hogy egy adott időszakban a külkereskedelem miképpen járult hozzá a *hazai hozzáadott érték* alakulásához. A jövedelmek egyenlege arról ad információt, hogy a külfölddel szembeni jövedelemáramlás, azaz a befektetések után járó kamat-, osztalék- és újrabefektetett jövedelem, valamint a szezonális jelleggel külföldön végzett munkáért kapott és fizetett jövedelmek hogyan járulnak hozzá a *nemzeti jövedelem* alakulásához. S végül a nem rezidensekkel kapcsolatos folyó transzferek egyenlege a *rendelkezésre álló jövedelem* nagyságát befolyásolja.

1.2.1. A folyó fizetési mérleg

- **Áruként** kerül elszámolásra a rezidensek és nem rezidensek közötti általános termékforgalom, a bérmunka, a javítás, a nem rezidens szállítóeszközök által a statisztikát összeállító országban igénybe vett üzemanyag és egyéb ellátmány

[13] A BPM6-ban a folyó fizetési mérleg Jövedelmek és Viszonzatlan folyó átutalások részmérlegeinek az elnevezése Elsődleges jövedelmekre, illetve Másodlagos jövedelmekre változott. Az elnevezéssel együtt némiképp az egyes kategóriák tartalma is módosult. Bővebben lásd a jelentősebb változásokat bemutató 1.5.3. alfejezetben.

[14] A fizetési mérleg kapcsolatát a nemzeti számlák rendszerével az 1.4. fejezet foglalja össze.

3. ábra
A folyó fizetési mérleg részletesebb bontása

A FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG STANDARD SZERKEZETE

	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
I. Folyó fizetési mérleg (1+2+3+4)			
1. Áruk			
1.1. Általános termékforgalom			
1.2. Bérmunka			
1.3. Javítás			
1.4. A szállítójárművek által igénybe vett üzemanyag és egyéb ellátmány			
1.5. Nem monetáris arany			
2. Szolgáltatások			
2.1. Szállítási szolgáltatások			
2.2. Idegenforgalom			
2.3. Kommunikációs szolgáltatások			
2.4. Építési-szerelési szolgáltatások			
2.5. Biztosítási szolgáltatások			
2.6. Pénzügyi szolgáltatások			
2.7. Számítógépes és információs szolgáltatások			
2.8. Szabadalmi és licencdíjak			
2.9. Egyéb üzleti szolgáltatások			
2.10. Személyes, kulturális és szórakoztatással kapcsolatos szolgáltatások			
2.11. Kormányzati szolgáltatások			
3. Jövedelmek			
3.1. Munkából származó jövedelmek			
3.2. Befektetések jövedelmei			
3.2.1. Közvetlentőke-befektetések jövedelmei			
3.2.1.1. Részvény és egyéb részesedések jövedelmei			
3.2.1.1.1. Osztalék és felosztott jövedelmek			
3.2.1.1.2. Újrabefektetett jövedelmek			
3.2.1.2. Adóssághoz kapcsolódó jövedelmek (kamat)			
3.2.2. Portfólióbefektetések jövedelmei			
3.2.2.1. Részvény és egyéb részesedések jövedelmei (osztalék)			
3.2.2.2. Adóssághoz kapcsolódó jövedelmek (kamat)			
3.2.2.2.1. Kötvények			
3.2.2.2.2. Pénzpiaci eszközök			
3.2.3. Egyéb befektetések jövedelmei			
4. Viszonzatlan folyó átutalások			
4.1. Államháztartás			
4.2. Egyéb szektorok			

(illetve a rezidens szállítóeszközök által külföldön igénybe vett hasonló tartalmú áruk), valamint a *nem monetáris célú* – a nemzetközi tartalékok részét nem képező – arany.

A *tulajdonosváltás* megtörténte – mint a fizetési mérlegben általánosan érvényes számbavételi kritérium – alól az áruforgalomban van néhány kivétel. Ilyen például a *bérmunka*, amikor csak feldolgozásra kerül az átadott termék (olaj, textil stb.), majd ezután visszakerül az eredeti tulajdonosához. A bérmunkát végző voltaképpen csak a hozzáadott értékkel járul hozzá a saját rezidens gazdaságának a teljesítményéhez, ennek ellenére a bérmunkát az áruk között *bruttó értéken* kell kimutatni: a feldolgozásra átvett (kiküldött) termék az importban (exportban), majd a feldolgozás után visszaküldött (visszavett), hozzáadott értéket tartalmazó áru az exportban (importban) kerül elszámolásra. Ugyancsak kivétel a *javítás*, amelyet nettó értéken kell az áruk között elszámolni.[15] A *pénzügyi lízing* esetében sem beszélhe-

[15] A BPM6-ban mind a bérmunka, mind a javítás a szolgáltatásokba kerül át. Bővebben lásd a jelentősebb változásokat bemutató 1.5.3. alfejezetben.

tünk jogi értelemben a tulajdonosváltás megtörténtéről mindaddig, amíg a szerződés le nem zárul. Ennek ellenére az ügylet – tényleges közgazdasági tartalmának megfelelően – a lízingelt áru átvételekor kerül rögzítésre az áruk között, s ezzel szemben a pénzügyi mérlegben el kell számolni egy pénzügyi kötelezettséget.

A fizetésimérleg-statisztikában az áruforgalom mindkét irányban *piaci értéken*, az exportáló ország határán számolt paritásnak (f.o.b.) megfelelően kerül rögzítésre. A számla szerinti érték azon elemeit, amelyek a f.o.b. paritáson kívüli szállítási, biztosítási vagy egyéb költségeket tartalmaznak, a folyó fizetési mérleg megfelelő tételéhez kell átsorolni.

- A **szolgáltatások** osztályozása általában a tárgyát képező tevékenységhez kötődik, ugyanakkor az idegenforgalom, a kormányzati szolgáltatások és az építési szolgáltatások esetében a szolgáltatást igénybe vevőhöz kapcsolódik. A szolgáltatások részletezettsége jelentőségének növekedésével bővül.

- **A *jövedelmek*** a termelési tényezők használatának ellenértékeként keletkező kiadásokat és bevételeket tartalmazzák.

  A *munkából származó jövedelmek* (compensation of employees) között kell elszámolni azokat a bérként kapott vagy fizetett összegeket, amelyeket a fizetésimérleg-statisztikát összeállító ország szemszögéből rezidens munkavállalók kapnak külföldön, illetve nem rezidens munkavállalók számára fizetnek belföldön. Statisztikai szempontból a hangsúly ebben az esetben azon van, hogy mikor számít egy munkavállaló rezidensnek és mikor nem rezidensnek. A jogi személyiséggel rendelkező gazdasági szereplőkhöz hasonlóan, a természetes személyek esetében is az alapvető gazdasági érdek határozza meg azt, hogy hol rezidens az illető. Ennek eldöntése nem állampolgárság és nem is feltétlenül állandó lakóhely kérdése, hanem azé, hogy hol fejti ki azt a tevékenységet, amellyel a megélhetését biztosítja (ahol a háztartást vezeti). A természetes személy abban az országban lesz rezidens, ahol *huzamosabb ideig* – statisztikailag ez legalább egy esztendő – él, illetve dolgozik.[16]

  Munkából származó jövedelme a fizetési mérlegben tehát csak az *egy évnél rövidebb ideig alkalmazottaknak* lehet, ennek a legjellemzőbb formája az idénymunka ellenértéke. A huzamosabb ideig külföldön dolgozó *vendégmunkásnak* fizetett munkabér ugyanakkor nem fizetésimérleg-tétel. Ennek magyarázata abban rejlik, hogy a vendégmunkások az életvitelszerű és huzamos ott-tartózkodás miatt statisztikai értelemben annak az országnak a rezidensévé válnak, amelyben vendégmunkásként dolgoznak, így az ott kapott munkajövedelem két rezidens közötti tranzakció, s mint ilyen, nem fizetésimérleg-tétel. Viszont ha a vendégmunkás külföldről hazautalja a családjának a kint megkeresett bére egy részét, az már fizetésimérleg-tranzakció lesz, mivel egy nem rezidens (a vendégmunkás) és egy rezidens (az itthon maradt család) közötti átutalásról van szó. Jellegét tekintve ez az átutalás egyoldalú transzfer, s nem a jövedelmek, hanem a viszonzatlan folyó átutalások között kerül elszámolásra (workers' remittances).

  A ***pénzügyi befektetések jövedelmei***[17] a befektetési formák szerint megkülönböztetett módon kerülnek be a folyó fizetési mérlegbe. A fizetésimérleg-statisztika a befektető motivációja, illetve a befektetés formája alapján funkcionális bontásban csoportosítja a befektetéseket.[18] Ez alapján megkülönbözteti a *közvetlentőke-befektetéseket,* a *portfólióbefektetéseket, a pénzügyi derivatívákat,* az ezeken kívüli *egyéb befektetéseket,* valamint a monetáris hatóság nem rezidensekkel szembeni likvid devizaeszközeit, a *nemzetközi tartalékokat*. Ennek megfelelően a folyó fizetési mérlegben az ezen befektetési formákhoz kapcsolódó jövedelmek szerepelnek.

  A **közvetlentőke-befektetések jövedelme** tartalmazza a felosztott jövedelmeket (osztalék) és a fel nem osztott, újrabefektetett jövedelmeket, illetve az adósság típusú eszközökhöz kapcsolódó kamatjövedelmet.

[16] A huzamos ideig való tartózkodás szabálya alól a tanulmányaikat külföldön folytató hallgatók, illetve az akármilyen hosszú ideig gyógykezelt betegek kivételt képeznek, mivel ők mindig annak az országnak a rezidensei maradnak, függetlenül a külföldön töltött időtől, amelyből érkeztek. Így az ő fogyasztásukat az idegenforgalmi szolgáltatások között kell elszámolni a folyó fizetési mérlegben.

[17] A nem pénzügyi ingó vagy ingatlantulajdonnal kapcsolatos bevételeket és kiadásokat nem a jövedelmek között, hanem vagy az áruk (pénzügyi lízing), vagy a szolgáltatások (operatív lízing, bérlet) között, vagy pedig a tőkemérleg megfelelő során kell elszámolni (nem termelt, nem pénzügyi eszközök vétele és eladása).

[18] A funkcionális kategóriákról bővebben lásd a pénzügyi mérlegről szóló fejezetet.

Az osztalékot akkor kell elszámolni, amikor a tulajdonosok annak nagyságáról döntenek, azaz a megszavazáskor.[19] Ugyanakkor a befektetőre jutó részesedés jövedelmét (adózott eredményt, nyereséget vagy veszteséget) annak az évnek a fizetési mérlegében kell újrabefektetett jövedelemként kimutatni, amikor az ténylegesen keletkezett. A megszavazott osztalék az adott időszaki újrabefektetett jövedelmet csökkenti.

A vállalati adózott eredmény újrabefektett jövedelemként való elszámolása megmutatja, hogy a közvetlentőke-befektetések hogyan érintik a jövedelemfolyamatokon keresztül a folyó fizetési mérleg egyenlegét. Ugyanakkor, az elszámolás módjából következően, a tulajdonosok osztalékkal kapcsolatos döntése[20], és a tényleges kifizetés megtörténte már semleges hatású a folyó fizetési mérleg egyenlegére, azaz nem befolyásolja a nemzetgazdasági megtakarítás-beruházás viszony alakulását.

A **portfólióbefektetések jövedelme** esetében a részvényekhez kapcsolódóan elszámolunk osztalékjövedelmet, azonban újrabefektetettjövedelem-elszámolás a portfólióbefektetésekhez kapcsolódóan nincs.[21] (Az újrabefektetett jövedelem keletkezésének feltétele a 10%-nál magasabb külföldi tulajdoni hányad, ami viszont már a közvetlentőke-befektetések közé sorolná a befektetést.) Az adósság típusú értékpapírokon (kötvények, pénzpiaci eszközök) kamatjövedelem keletkezik.

Az **egyéb befektetések jövedelmei** az egyéb befektetések közé sorolt instrumentumok utáni kamatjövedelmek.[22]

A **pénzügyi derivatíváknál** a módszertan irányelvei szerint nem keletkezik jövedelem, az ügyletekkel kapcsolatos összes tranzakciót a pénzügyi mérlegben kell elszámolni.

Mivel a fizetési mérleg eredményszemléletű statisztika, ezért a jövedelmeket is *eredményszemléletben* (accrual basis) és nem *pénzforgalmi szemléletben* (settlement basis) kell elszámolni. Ennek értelmében a befektetésekhez kapcsolódó jövedelmek a befektetések időtartama alatt *folyamatosan keletkeznek,* s nem csak a tényleges fizetéskor kell azokat elszámolni. Ez a kamatoknál úgy jelenik meg, hogy az egyes időszakokra járó elhatárolt kamatokat jelenítjük meg az egyes instrumentumokon. A tényleges kamat vagy osztalékfizetés megtörténtéig az elszámolt jövedelembevétellel vagy -kiadással szemben a pénzügyi mérlegben azonos nagyságú, a befektetés instrumentumához kötött követelés- vagy tartozásnövekedést kell kimutatni.[23]

- **Transzferek**: A fizetési mérlegben regisztrált tranzakciók túlnyomó többségében valamely értékért (áru, szolgáltatás, pénzügyi vagy nem pénzügyi eszköz) azonos értékű árut, szolgáltatást, pénzügyi vagy nem pénzügyi eszközt adnak cserébe. Ezekben az esetekben a kettős könyvelés elvének megfelelően ismertek a csere tárgyát képező instrumentumok. Vannak azonban olyan esetek, amikor a tranzakció kapcsán nem beszélhetünk cseréről, mert egy meghatározott érték átadásához nem kapcsolódik semmiféle ellentételezés. Az ilyen típusú üzleti események elszámolására szolgálnak a fizetési mérlegben a *transzferek* (transfers). Alapesetben attól függően kerül egy transzfer a folyó vagy tőketranszferek közé, hogy a tranzakció által érintett gazdasági érték a folyó fizetési mérlegbe tartozik, legyen az áru (pl. élelmiszersegély) vagy szolgáltatás (pl. ingyenes szaktanácsadás), vagy pedig a pénzügyi mérlegbe, mint valamilyen pénzügyi eszköz (pl. adósságelengedés). A folyó transzferek közé kell besorolni minden olyan viszonzatlan átutalást, amely közvetlenül érinti a *rendelkezésre álló jövedelem* nagyságát. A folyó transzferek csökkentik a rendelkezésre álló jövedelmet és a fogyasztás lehetőségét a *transzfert nyújtó* országban, és növelik a rendelkezésre álló jövedelmet és a fogyasztás lehetőségét a *transzfert kapó* országban.

[19] A BPM6 szerint a tartalékból fizetett osztalékot (rendkívüli osztalék, superdividend) nem osztalékként, hanem tőkekivonásként kell elszámolni a pénzügyi mérlegben. A rendkívüli osztalék kivételes jellegét mutatja, hogy nagysága kiugró a megszokott osztalék- és jövedelemszinthez képest. A megszokott jövedelemszint feletti többletet kell tőkekivonásként kimutatni.

[20] Az osztalékadó hatásától eltekintve.

[21] A BPM6 szerint a befektetési jegyek jövedelmeit osztalékra és újrabefektetett jövedelmekre kell bontani.

[22] A BPM6 külön tartalmazza a nemzetközi tartalékokhoz kapcsolódó jövedelmeket.

[23] Ha például ténylegesen még ki nem fizetett kamatbevétel kerül elszámolásra a kötvénybefektetések után a folyó fizetési mérlegben, akkor a pénzügyi mérlegben a portfólióbefektetések kötvény során egy azonos értékű követelésnövekedést kell elszámolni. Amikor a tényleges kamatfizetésre sor kerül, a folyó fizetési mérlegben csak az utolsó – még el nem számolt időszakra jutó – kamatrészletet kell a jövedelmek között elszámolni, s egyébként a befolyt pénzzel szemben a korábbi időszakokban regisztrált kötvénykövetelés-növekedést kell csökkenteni a pénzügyi mérlegben.

1.2.2. A tőke- és pénzügyi mérleg

A *tőke- és pénzügyi mérleg* (capital and financial account) a **külfölddel szembeni felhalmozási folyamatokat jellemző adatokat tartalmazza**. Két részmérlege a *tőkemérleg* (capital account) és a *pénzügyi mérleg* (financial account).

A **tőkemérleg** a nemzeti számlák rendszerével összhangba hozott struktúra alapján egyrészt a viszonzatlan tőkeátutalásokat, másrészt a nem termelt, nem pénzügyi eszközök tulajdonjogának átruházásához kapcsolódó bevételeket és kiadásokat tartalmazza.

4. ábra
A tőkemérleg

A TŐKEMÉRLEG SZERKEZETE

	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
II. Tőkemérleg (5+6)			
5. Viszonzatlan tőkeátutalások			
6. Nem termelt, nem pénzügyi eszközök			

A **tőketranszfer** lehet pénzben vagy dologi formában nyújtott egyoldalú átutalás. Amennyiben pénzben történik, akkor az ellenszolgáltatás nélkül adott pénz valamilyen állóeszközhöz (pl. beruházási segély) vagy pénzügyi eszközhöz kapcsolódik. Tőketranszfert ugyanakkor pénzmozgás nélkül is lehet nyújtani, például állóeszköz tulajdonjogának átadásával vagy adósságelengedéssel.[24] A folyó transzferrel ellentétben, ahol a rendelkezésre álló jövedelem változik meg az egyoldalú átutalás eredményeképpen, **a tőketranszfer a tranzakcióban részt vevő felek *reál- vagy pénzügyi eszközeinek (vagyonának)* állományát változtatja meg.**

A tőketranszferek között kell kimutatni az egyik országból a másikba *áttelepülők* miatt a pénzügyi eszközökben és tartozásokban bekövetkező változásokat (migrants' transfers) is.[25]

A **nem termelt, nem pénzügyi eszközök** (pl. szabadalom, szerzői jog stb.) *vételéből*, illetve *eladásából* (acquisition/disposal of non-produced, nonfinancial assets) származó kiadásokat és bevételeket is a tőkemérlegben kell elszámolni. A tétel helye az évtizedek alatt a módszertani felülvizsgálatok során többször módosult.[26]

A *föld és az ingatlanok* adásvételét csak akkor kell a tőkemérlegben kimutatni, ha valamely külföldi állam vagy nemzetközi szervezet a saját működésével kapcsolatos célok kielégítésére vásárolja azt meg.[27]

[24] Az adósságelengedés (debt forgiveness) – ellentétben a követelésleírással (debt write off) – az adós és hitelező közötti önkéntes és kölcsönös megállapodás eredményeként, a fennálló kötelezettségek egy részének vagy egészének ellentételezés nélküli elengedését jelenti. A transzfer ebben az esetben az elengedett résszel áll szemben a tranzakció elszámolásakor: az adósságot elengedő szereplő a transzfer nyújtója.

[25] A BPM6-ban majd a rezidensi státus változásával összefüggő vagyoni hatásokat nem tranzakcióként, hanem egyéb állományváltozásként kell elszámolni.

[26] Az 1993 előtti módszertan külön kategóriaként különböztette meg a tulajdonból – nem termelt, nem pénzügyi eszköz (szabadalom, licenc, szerzői jog stb.) – származó jövedelmeket (property income). A BPM5 megszüntette ezt az önálló tételt, s a korábban tulajdonból származó jövedelemként besorolt bevételek és kiadások azon részét, amely a tulajdon bérbeadásából származik, a szolgáltatások közé (royalty, licencdíj stb.) sorolta, elkülönítve az eladásból származó bevételektől és kiadásoktól, amelyek átkerültek a tőkemérlegbe.
A BPM6 pontosította a szellemi tulajdon (intellectual property), valamint a termelt és nem termelt, nem pénzügyi eszközök közötti határvonalat.

[27] Ebben az esetben ugyanis az adott terület statisztikai értelemben megszűnik azon ország gazdasági területéhez tartozni, amelynek a közigazgatási határain belül elhelyezkedik, s a vásárló ország gazdasági területének részévé válik. Ezzel megváltozik az adott terület statisztikai értelemben vett rezidensi státusa. Ettől az esettől eltekintve azonban a föld és az ingatlan rezidensi státusa az adásvételi tranzakció következtében nem változhat meg. Mivel ezek helyhez kötött vagyontárgyak, ezért hasznot csak létezésük helyén hajthatnak a tulajdonosuknak, gazdasági érdekeltség csak ott kapcsolódhat hozzájuk, tehát ott rezidensek, ahol fizikailag elhelyezkednek. Ebből következően, amikor egy nem rezidens megszerzi egy ingatlan vagy földterület tulajdonjogát, akkor a fizetésimérleg-statisztikában az ezzel kapcsolatos tranzakciót úgy számoljuk el, mintha a nem rezidens tulajdonos egy képzetes rezidens vállalattal szemben pénzügyi követelést szerezne. Emiatt viszont ezt a tranzakciót a pénzügyi mérleg közvetlentőke-befektetései között pénzügyi befektetésként, s nem a tőkemérlegben nem termelt, nem pénzügyi eszközt érintő tranzakcióként kell elszámolni.

5. ábra
A pénzügyi mérleg

A PÉNZÜGYI MÉRLEG SZERKEZETE

	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
III. Pénzügyi mérleg (7+8+9+10+11)			
7. Közvetlentőke-befektetések			
7.1. Külföldön			
7.1.1. Részvény és egyéb tulajdonosi részesedés			
7.1.2. Újrabefektetett jövedelmek			
7.1.3. Egyéb tőke			
7.1.3.1. Követelések			
7.1.3.2. Tartozások			
7.2. A jelentő országban			
7.2.1. Részvény és egyéb tulajdonosi részesedés			
7.2.2. Újrabefektetett jövedelmek			
7.2.3. Egyéb tőke			
7.2.3.1. Követelések			
7.2.3.2. Tartozások			
8. Portfólióbefektetések			
8.1. Követelések			
8.1.1. Részvény és egyéb részesedések			
8.1.2. Hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok			
8.1.2.1. Kötvények			
8.1.2.2. Pénzpiaci eszközök			
8.2. Tartozások			
8.2.1. Részvény és egyéb részesedések			
8.2.2. Hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok			
8.2.2.1. Kötvények			
8.2.2.2. Pénzpiaci eszközök			
9. Pénzügyi derivatívák			
9.1. Követelések			
9.2. Tartozások			
10. Egyéb befektetések			
10.1. Követelések			
10.1.1. Kereskedelmi hitelek			
10.1.2. Hitelek			
10.1.3. Készpénz és betétek			
10.1.4. Egyéb követelések			
10.2. Tartozások			
10.2.1. Kereskedelmi hitelek			
10.2.2. Hitelek			
10.2.3. Készpénz és betétek			
10.2.4. Egyéb tartozások			
11. Nemzetközi tartalékok			
11.1. Monetáris arany			
11.2. SDR			
11.3. Az IMF-fel szembeni tartalékpozíció			
11.4. Devizák			
11.4.1. Készpénz és betétek			
11.4.2. Értékpapírok			
11.4.3. Pénzügyi derivatívák			
11.5. Egyéb követelések			

A **pénzügyi mérleg** (financial account) azt mutatja meg, hogy a folyó fizetési mérleg és a tőkemérleg együttes egyenlege, a *külfölddel szembeni nettó finanszírozási képesség*[28] (net external financing capacity), mely pénzügyi követelések, illetve tartozások, tranzakciók miatti változásában testesül meg. A fizetésimérleg-azonosságból következően az előbbi egyenleg értéke megegyezik a pénzügyi mérleg ellenkező előjelű egyenlegével.[29] Például, ha a folyó és tőkemérleg egyenlege hiányt mutat, akkor a pénzügyi mérlegben ugyanakkora többletnek kell megjelennie vagy a közvetlentőke-, portfólió-, vagy egyéb befektetéseknél, vagy a tartalékok csökkenéseként. (Ezt az azonosságot felhasználva képezhető a felülről és alulról számított finanszírozási képesség, és a két mutató különbségeként adódik a NEO, a tévedések és kihagyások egyenlege.) A pénzügyi portfólió átrendezése (pl. a látra szóló betét és a lekötött betét közötti átjárás) és a követelések, illetve tartozások egymással összefüggő forgalma (pl. hitelfelvétel miatti folyószámla követelésnövekedés) is tükröződik a pénzügyi mérleg összetételében. A csak pénzügyi mérleget érintő tranzakciók azonban nem változtatják meg annak egyenlegét, s így az ország külfölddel szembeni nettó pénzügyi pozícióját, azaz a követelések tartozásokkal csökkentett értékét.

A pénzügyi mérlegben a befektetéseknek a befektetők motivációja és a befektetés formája az elsődleges osztályozási ismérv. Ez alapján a pénzügyi mérleg a következő funkcionális kategóriákat különbözteti meg: a *közvetlentőke-befektetéseket*, a *portfólióbefektetéseket*, a *pénzügyi derivatívákat*[30], az ezeken kívüli *egyéb befektetéseket*, valamint a monetáris hatóság nem rezidensekkel szembeni likvid devizaeszközeit, a *nemzetközi tartalékokat*. Minden kategórián belül további bontások lehetnek a követelések-tartozások alapján, a rezidens szektorok szerint, az eredeti lejárat figyelembevételével, illetve a közvetlentőke-befektetések esetében a befektetés irányát alapul véve.

A **közvetlentőke-befektetések**[31] (foreign direct investment) kategóriájába azok a külföldi befektetések tartoznak, amelyekre teljesül, hogy egy ország rezidens befektetője egy másik ország rezidens vállalatában való tartós érdekeltség megszerzésére törekszik. A közvetlentőke-befektetések nagyságát és formáját elsődlegesen nem a rövid távú hozamelvárások, hanem az azokon túlnyúló stratégiai elképzelések, tulajdonosi megfontolások határozzák meg, amelyek nem egy esetben a multinacionális keretek között működő vállalatcsoport egésze szintjén optimalizálják befektetési és finanszírozási döntéseket. A tartós érdekeltség utal egyrészt a befektetés időtávjára, másrészt pedig a befektetéssel létrehozott vállalkozás irányításába való hatékony beleszólásra. A módszertan ajánlása alapján – hüvelykujjszabályként – **a 10 százaléknyi és az azt meghaladó külföldi tulajdonosi részesedést eredményező befektetéseket kell ebben a kategóriában elszámolni.**[32] Amennyiben ez a befektetői viszony fennáll, akkor a befektető és a befektetéssel létrehozott vállalkozás közötti tulajdonosi részesedésen túlmenően az azon kívüli hitel- és egyéb finanszírozási kapcsolatokat is ezen a soron számoljuk el a fizetésimérleg-statisztikában. Olyan tőkemozgásokat is közvetlentőke-befektetésként kell kimutatni tehát, amelyek adósságtípusú pénzügyi instrumentumhoz kapcsolódnak, s nem feltétlenül jelentenek hosszú lejáratú finanszírozási forrást a vállalkozás számára. Ilyenek például a vállalatcsoporton belüli napi pénzügyi elszámolások keretében mozgó rövid lejáratú pénzek (cash-pooling[33], zero balancing). Az összekötő kapocs ezen különböző természetű pénzmozgások között, ami indokolttá teszi, hogy ugyanabba a statisztikai kategóriába kerüljenek besorolásra az, hogy nem egymástól független, hanem egymással tartós, közvetett vagy közvetlen tulajdonosi viszonyban lévő gazdasági szereplők a tranzakció résztve-

[28] A felülről számított, külfölddel szembeni finanszírozási képesség, a folyó és tőkemérleg együttes egyenlege. Értéke pozitív, ha a folyó fizetési mérleg és a tőkemérleg együttes egyenlege aktívumot mutat, s negatív, ha az egyenleg hiányt jelez. Az alulról számított, külfölddel szembeni nettó finanszírozási képesség megfelel az ellentétes előjelű pénzügyi mérleg egyenlegének. A BPM6 erre az egyenlegező tételre átveszi a nemzeti számlák rendszerében használt elnevezést: nettó hitelfelvétel, illetve nettó hitelnyújtás (net borrowing/net lending).

[29] A pénzügyi mérleg aggregált szintű prezentációjának megváltozása miatt a BPM6-ban – a nemzeti számlákhoz hasonlóan – már nincs különbség a felülről (folyó plusz tőkemérleg) és az alulról számított (pénzügyi mérleg) egyenlegek előjele között. Bővebben lásd a jelentősebb változásokat bemutató 1.5.3. alfejezetben.

[30] A BPM6-ban e funkcionális kategória elnevezése kibővül az alkalmazotti részvényopciókkal (employee stock option), így a standard prezentációban a címke: Pénzügyi derivatívák és munkavállalói részvényopciók lesz.

[31] Erre a befektetési kategóriára a működő tőke elnevezés is használatos.

[32] A BPM6 – és vele összhangban az OECD közvetlentőke-befektetésekre vonatkozó módszertani kézikönyve, a Benchmark Definition of FDI 4. kiadása (BD4) – a változatlanul hagyott 10 százalékos határt nem egyszerűen a tulajdonjoghoz (a definícióból törlésre került a részvénytulajdon birtoklására való utalás), hanem az azon keresztül megnyilvánuló szavazati joghoz kapcsolja (voting power), amellyel hatékony irányítás (control) vagy befolyásolás (influence) gyakorolható az adott vállalat fölött. Így a definíció alapján egyértelműen értelmezhetővé válik a közvetett működőtőke-befektetési viszony, amelyben nem a részvények közvetlen tulajdonjoga, hanem az irányítás, illetve befolyásolás képessége nyilvánul meg. (Például ha egy befektető 100 százalékban tulajdonol egy vállalatot, amely szintén teljes mértékben birtokol egy másik vállalatot, akkor, bár a befektetőnek ebben a legutóbbi vállalatban nincs közvetlen tulajdonosi részesedése, nyilvánvaló, hogy a közvetletten birtokolt, a tulajdonosi láncban második vállalaton keresztül gyakorlatilag irányíthatja azt.)

[33] A közvetlentőke-befektetési viszony egyik tagja a vállalatcsoport többi tagjának számláit egy közös főszámlára vonja össze és a csoporthoz tartozó számlák egyenlegének rugalmas beállítását is lehetővé teszi.

vői. Ami tartós tehát, az a gazdasági szereplők közötti befektetői viszony, amelynek következtében a felek közötti pénzügyi és tőkekapcsolatok a normál piacitól eltérő feltételekkel bonyolódhatnak. Ezen a viszonyon belül a részvényen kívüli „egyéb tőke" kategóriában kell elszámolni tehát a felek közötti hiteleket (régebbi közkedvelt elnevezéssel a tulajdonosi hiteleket), a fizetett osztalék elszámolása miatti követeléseket és tartozásokat, a cash-pool és elszámolási számla követeléseit, tartozásait, a vállalatcsoporton belüli kereskedelmi hiteleket, a hitelviszonyt megtestesítő értékpapírokat és az egyéb követeléseket és tartozásokat. E tételek elszámolásánál tehát az a döntő, hogy a résztvevőket közvetlentőke-befektetés viszony kösse össze.[34]

A közvetlentőke-befektetések elsődleges besorolási szempontja *a befektetés irányához* kapcsolódik. Ellentétben a pénzügyi instrumentumok esetében megszokott követelés-tartozás szerinti elsődleges bontással, a felhasználói szempontokat figyelembe véve a fizetésimérleg-statisztikában a rezidens befektetők külföldi, illetve a nem rezidens befektetők hazai közvetlentőke-befektetéseiről beszélünk.[35] Ezen belül aztán már mind a részesedés, mind pedig az egyéb tőkemozgások követik a megszokott követelés-tartozás szerinti részletezést. Az egyéb tőkemozgásokon belül talán nem okoz gondot a követelés és tartozás értelmezése, mivel az anyavállalat és a leányvállalat egymással szembeni finanszírozási kapcsolatában egyaránt keletkezhet követelés és tartozás. Ugyanez érvényes azonban a tulajdonosi részesedésre is, mivel a 10 százalékot el nem érő kereszttulajdonlás[36] esetén a leányvállalat anyavállalattal szembeni követelése a befektetés főirányával ellentétes tulajdonosi részesedésként, az anyavállalat tartozásaként jelenik meg a statisztikában.

A **portfólióbefektetések** kategóriája (portfolio investments) a tőzsdéken és egyéb pénzügyi piacokon forgatott (forgatható) pénzügyi instrumentumokat tartalmazza (a közvetlentőke-befektetésen belül elszámolt és a nemzetközi tartalékok részét képező forgatható pénzügyi eszközök kivételével). A portfólióbefektetéseken belül megkülönböztetjük a *tulajdonviszonyt* (10% alatti külföldi tulajdoni hányad esetén [részvények, egyéb részesedések[37], befektetési jegyek]), valamint a *hitelviszonyt* (kötvények [bonds and notes]), illetve a pénzpiaci eszközöket (money market instruments) megtestesítő instrumentumokat. A portfólióbefektetésekre jellemző a nagyrészt anonim kapcsolat a kibocsátók és a tulajdonosok között, valamint az instrumentumoknál a kereskedés likviditásának a mértéke. A portfólióbefektetések esetén nincs túlságosan sok értelme az eredeti lejárat szerinti bontásnak, hiszen ez a tényező aligha gyakorol jelentős befolyást a befektető viselkedésére (egy évek múlva lejáró kötvényt is akár naponta lehet adni-venni, ha van likvid piaca).[38]

A **pénzügyi derivatívákna**k[39] két fő csoportját különböztetjük meg: a *határidős típusú*akat (forward type), amelyekbe beleértjük a swapokat is, és az *opció típusú* (option type) származékos ügyleteket. Egy határidős típusú származékos ügyletben a felek arra szerződnek, hogy egy reál vagy pénzügyi eszköz (underlying item) meghatározott mennyiségét egy meghatározott időpontban, a szerződésben megállapított áron kicserélik egymással, illetve bizonyos swapügyletek esetében cash-flow-k cseréjében egyeznek meg, amelyek értékét az előre lefektetett szabályok alapján számított referenciaártól (kamat vagy árfolyam) való eltérés határozza meg. Kötéskor a határidős típusú ügyletek értéke általában zérus. Idetaroznak a kamatswapok, a határidőskamat-megállapodások (forward rate agreements – FRA) és a különböző határidős devizaügyletek. Az opciós típusú származékos ügyletben az opció vevője (purchaser of the option) opciós prémium fizetése fejében arra szerez jogot – de nem kötelezettséget – az opció kiírójától (writer of the option), hogy egy meghatározott reál vagy pénzügyi eszközt egy meghatározott időpontban vagy az előtt, meghatározott áron elad (put option) neki vagy megvesz (call option) tőle. Kötéskor az opció értéke a szerződésben meghatározott prémiummal egyenlő (ez általában, de nem feltétlenül egyenlő a ténylegesen kötéskor kifizetett prémiummal). Lényeges különbség a határidős típusú és az opciós típusú származékos ügylet között, hogy míg az előbbiben az alaptermék árának változásától függően bármely fél lehet követelés vagy tartozás pozícióban, addig az utóbbiban az opció kiírójának az opció lejártáig végig tartozása van, s az opció vásárlója vele szemben végig követel.

---

[34] A közvetlentőke-befektetések módszertanáról részletesebben lásd az MNB 2007 áprilisában frissített tematikus kiadványának 2. fejezetét: http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Kiadvanyok/mnbhu_statisztikai_kiadvanyok/mukt_hu.pdf.

[35] A BPM6 standard prezentációjában a közvetlentőke-befektetéseket is követelés/tartozás szerinti elsődleges bontásban kell megjeleníteni.

[36] Ha a befektetőben részesedést szerez az a gazdasági szereplő, amelybe az eredeti befektetés irányult, akkor kereszttulajdonlásról beszélünk. Amennyiben ennek a mértéke is eléri vagy meghaladja a 10%-ot, akkor önálló közvetlentőke-befektetésként jelenik meg a statisztikában, a befektetés iránya szerinti megfelelő soron. A BPM6 szerint a kereszttulajdonlás fogalma kiterjed az egyéb tőkeinstrumentumra is.

[37] A BPM6 szerint az egyéb részesedések átkerülnek az egyéb befektetések közé.

[38] A BPM6 a hitelviszonyt megtestesítő értékpapírokat eredeti lejárat szerint csoportosítja.

[39] A 2000. évi módosítás óta önálló kategória a fizetésimérleg-statisztikában a pénzügyi derivatívák csoportja. A BPM5 bevezetésekor még a portfólióbefektetéseken belüli alábontásként szerepeltek a származékos ügyletek.

Mindaz, ami nem közvetlentőke-befektetés, nem portfólióbefektetés, nem derivatív ügylet és nem része a nemzetközi tartalékoknak, az **egyéb befektetések** (other investments) között kerül kimutatásra. Itt kell elszámolni egyebek mellett a vállalatcsoporton kívüli kereskedelmi hiteleket, a bankközi hiteleket, a szindikált hiteleket, a valutát és a betéteket stb., amelyek nem tartoznak sem a közvetlentőke-befektetések, sem pedig a nemzetközi tartalékeszközök közé. A pénzügyi mérlegben ez az egyetlen csoport, ahol az *eredeti lejárat* szerinti bontás – rövid lejárat (egy év vagy azon belül), illetve hosszú lejárat (éven túl vagy lejárat nélkül) – megjelenik a követelések és tartozások csoportosításakor.

A pénzügyi mérleg utolsó összetevője a *nemzetközi tartalékok* (international reserve assets), a fizetési mérleg egyik legfontosabb komponense, a külső pozíció elemzésének kulcsfontosságú aggregátuma. A fizetésimérleg-módszertan a nemzetközi tartalékok közé azokat a nem rezidensekkel szembeni likvid devizaeszközöket sorolja be, *amelyek a monetáris hatóság által ellenőrzöttek és számára azonnal elérhetők* (controlled by and readily available to monetary authorities): fizetési problémák esetén közvetlenül fizetésre fordíthatók, illetve közvetett módon – devizapiaci intervenció útján az árfolyam befolyásolásával – felhasználhatók e fizetési nehézségek intenzitásának csökkentésére, vagy ezektől eltérő egyéb célokra szabadon igénybe vehetők.[40]

1.3. A KÜLFÖLDDEL SZEMBENI BEFEKTETÉSI POZÍCIÓ

A *forgalmi szemléletű* fizetésimérleg-statisztikához szorosan kapcsolódik a külfölddel szembeni befektetési pozíciót bemutató *állományi szemléletű* statisztika. Ez a két statisztika alkotja egy adott gazdaság külfölddel kapcsolatos tranzakcióinak és pozícióinak koherens módon összeállított elszámolását.

A külfölddel szembeni befektetési pozíció egy meghatározott *időpontban* egy adott ország nem rezidensekkel szemben fennálló pénzügyikövetelés- és -tartozás-állományának nagyságát, összetételét, valamint az előző időszakhoz képest bekövetkezett változásának tényezőit mutatja.

A mérleg két oldalának, a követeléseknek és tartozásoknak a különbsége a külfölddel szembeni nettó pozíció *(nettó követelés vagy tartozás)*, amely az ország *nettó vagyonának* (net worth) külfölddel szembeni pénzügyi befektetésekből származó részével egyenlő. Amennyiben a tartozás és követelés oldalon a tulajdonviszonyt megtestesítő értékpapírok és tulajdonosi befektetések, valamint pénzügyi derivatívák nélkül számoljuk ki ugyanezt a különbséget, akkor a külfölddel szembeni *nettó hitelezői vagy adósi* pozíciót kapjuk meg.

Közgazdaságilag a *tartozások* vagy kötelezettségek (liabilities) és az *adósság* (debt) nem szinonimák. Az általánosan elfogadott meghatározás szerint[41] a *bruttó külső adósság* egy adott ország rezidenseinek egy másik ország rezidensei felé fennálló olyan tartozásait foglalja magában, amelyekhez – kamatfizetéssel vagy kamatfizetés nélkül – törlesztési kötelezettség, vagy éppen fordítva – törlesztéssel vagy törlesztés nélkül – kamatfizetési kötelezettség társul. Ezen meghatározás alapján a tulajdonosi részesedést megtestesítő közvetlentőke-befektetések – részvény, törzstőke, újrabefektetett jövedelem stb. (equity capital) – nem minősülnek adósságnak. Ehhez hasonlóan a *tulajdonviszonyt megtestesítő portfóliófektetések* (equity securities) forgalma is nem adósság típusú finanszírozást jelent. A tulajdonosi részesedéshez ugyanis nem kapcsolódik sem törlesztési, sem pedig kamatfizetési kötelezettség. A definíció alapján a pénzügyi derivatívákat sem

[40] A '90-es évek mexikói és ázsiai pénzügyi válsága rávilágított arra, hogy a fizetésimérleg-statisztikában megfogalmazott nemzetközi tartalék definíció nem feltétlenül fejezi ki a valóságnak megfelelően azt az intervenciós potenciált, amellyel a monetáris hatóságok egy pénzügyi válság esetén rendelkeznek. Ezért a tényleges likviditási helyzet megítéléséhez szükség volt olyan kiegészítő információkra, mint például a derivatív és határidős pozíciók értéke, a vállalt garanciák és egyéb feltételes kötelezettségek állománya (amelyek a számviteli előírások alapján jobbára mind mérlegen kívüli tételek). Továbbá, a külföldiekkel szemben nem az eredeti lejárat, hanem a lejáratig ténylegesen hátralévő idő alapján fennálló rövid lejáratú adósság állománya, nemzeti valutában denominált, de devizához kötött adósság nagysága stb., amelyek a standard fizetésimérleg-statisztikából nem nyerhetők ki. Az IMF a mexikói válságot követően, 1996-ban kidolgozott egy olyan Különleges Adatközzétételi Szabványt (SDDS – Special Data Dissemination Standard), amelynek célja az, hogy a tőke- és pénzpiacokon aktívan jelen lévő országok alapvető fontosságú gazdasági és pénzügyi statisztikáiról (GDP, fogyasztói- és termelőiár-index, pénzaggregátumok, fizetési mérleg, nemzetközi tartalékok stb., ma már összesen 18 kategória) megbízható és naprakész információval lássa el a befektetőket és szélesebb közvéleményt. Az SDDS-en belül külön adatszolgáltatás került kidolgozásra a nemzetközi tartalékok és a küldő adósság alakulásáról. Az egyes országoknak a statisztikák összeállítása terén követett módszertanáról és gyakorlatáról összegyűjtött és közzétett információk lehetővé teszik bárki számára, hogy képet alkothasson a közzétett statisztikák megbízhatóságáról. Az SDDS-ről részletesebben lásd: http://dsbb.imf.org/Applications/web/sddshome/.
A BPM6-ban memo tételként meg kell jeleníteni a nemzetközi tartalékhoz kapcsolódó kötelezettségeket (reserve related liabilities) és kiegészítő információként bizonyos állományok hátralévő lejárat szerinti megbontását.

[41] External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users, IMF 2003: http://www.imf.org/external/np/sta/ed/guide.htm (7. o.) (External Debt Guide).

tekintjük adósságnak, mégpedig abból a megfontolásból, hogy ezekhez az eszközökhöz nem kapcsolódik az ügylet kötésekor forrásátadás, amit később vissza kellene fizetni (nincs törlesztési kötelezettség), illetve kamatjövedelem sem keletkezik rajtuk. A pénzügyi derivatívák nem forrást biztosítanak a gazdasági szereplőknek, hanem a kockázatok kezelését, illetve a kockázatokkal való kereskedést teszik számukra lehetővé. A tulajdonosi részesedés különböző típusaihoz kapcsolódó pénzügyi eszközökkel történő finanszírozás és a pénzügyi derivatívákkal kapcsolatos tranzakciók nem növelik az ország külfölddel szembeni nettó adósságát, ezért ezt *nem adóssággeneráló finanszírozásnak* (non-debt creating financing) nevezzük.[42]

Két időpont között az állományok értékében bekövetkező változásokat meghatározzák (1) a *tranzakciók*, ezeket mutatja a fizetési mérleg pénzügyi mérlege, (2) az *átértékelődés* (devizaárfolyam-változás, árváltozás) és (3) az *egyéb állományváltozások* (pl. a követelések leírása).

A külfölddel szembeni befektetési pozíció pénzügyi instrumentumok szerinti szerkezete megegyezik a fizetési mérleg pénzügyi mérlegének szerkezetével, és összhangban van a folyó fizetési mérleg befektetési jövedelem kategóriáinak csoportosításával.[43] Ezzel biztosítható a forgalmi és állományi adatok közötti összhang, illetve az egyes befektetési kategóriákhoz kapcsolódó jövedelmek konzisztens elszámolása.

Az állományi kimutatásban az előjelek az állományra gyakorolt hatásnak megfelelőek: ami növeli az állomány értékét az „+" előjellel, ami csökkenti az állomány értékét, az „–" előjellel kerül elszámolásra függetlenül attól, hogy követelés- vagy tartozásállományról van szó.

Mivel az állományokat a vonatkozási időpontban érvényes piaci áron és devizaárfolyamon kell értékelni és a számbavétel devizanemére átszámolni, ezért az átértékelési különbözet miatt akkor is eltér egymástól két időpontra számított állományi adat, ha a közöttük eltelt időszakban semmiféle tranzakció nem történik. Az állomány értéke azonban nemcsak a tranzakciók vagy átértékelődések következtében változhat, hanem egyéb okból is, például azért, mert valamilyen kétes kintlévőséget leírnak, azaz kivezetnek a könyvekből (debt write off).[44] De az is az egyéb állományváltozásokat érinti, ha például valamilyen osztályozási szempontnak való megfelelés megváltozása miatt az egyik csoportból egy másikba kell bizonyos tételeket átsorolni. Erre példa a közvetlentőke-befektetések és a portfólió részvénybefektetések közötti 10 százalékos határ átlépése. Ha az előző időszakban még a küszöbérték alatt maradó befektető a következő időszakban végrehajtott pótlólagos befektetésével már átlépi ezt a határt, akkor a pénzügyi mérlegben a tárgyidőszaki tranzakciót a közvetlentőke-befektetések között kell elszámolni (visszamenőlegesen a pénzügyi mérlegben nem kell módosítást végrehajtani), az állományi statisztikában viszont az előző időszakban portfólióbefektetésként kimutatott értéket át kell tenni a közvetlentőke-befektetések közé. Ezt az átcsoportosítást az egyéb állományváltozások között kell elszámolni.

[42] A statisztikai pénzügyi követelés és pénzügyi kötelezettség fogalom jelentősen eltér a számvitelitől, mert számvitelileg a tőkeinstrumentumok (közvetlentőke-befektetés eszköz, illetve saját tőke forrás oldalon) nem képzik részét pénzügyi követeléseknek és pénzügyi kötelezettségeknek. Az instrumentum tulajdonjogához nem kapcsolódik szerződéses fizetési kötelezettség, szemben például a hitelekkel vagy egyéb adósságinstrumentumokkal, mint például kötvény.

[43] Kivéve a tartalékeszközökön keletkező jövedelmek elkülönült bemutatását, amely csak a BPM6-ban jelenik meg kiegészítő tételként.

[44] A követelésleírást – amely egy, a hitelnyújtó által egyoldalúan tett lépés – nem szabad összekeverni a tőketranszfereknél tárgyalt, az adós és hitelező közötti kölcsönös megállapodás alapján végrehajtott adósságelengedéssel.

6. ábra
A külfölddel szembeni befektetési pozíció

A KÜLFÖLDDEL SZEMBENI BEFEKTETÉSI POZÍCIÓ

	Nyitó állomány	Állományváltozás				Záró állomány
		tranzakciók	devizaárfolyam változás miatt	ár változás miatt	egyéb állományváltozás	
1. Követelések						
1.1. Közvetlentőke-befektetések *						
1.1.1. Külföldön						
1.1.1.1. Részvény, egyéb tulajdonosi részesedés és újrabefektetett jövedelmek						
1.1.1.2. Egyéb tőke						
1.1.1.2.1. Követelések						
1.1.1.2.2. Tartozások						
1.2. Portfólióbefektetések						
1.2.1. Részvény és egyéb részesedések						
1.2.2. Hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok						
1.2.2.1. Kötvények						
1.2.2.2. Pénzpiaci eszközök						
1.3 Pénzügyi derivatívák						
1.4. Egyéb befektetések						
1.4.1. Kereskedelmi hitelek						
1.4.2. Hitelek						
1.4.3. Készpénz és betétek						
1.4.4. Egyéb követelések						
1.5. Nemzetközi tartalékok						
1.5.1. Monetáris arany						
1.5.2. SDR						
1.5.3. Az IMF-fel szembeni tartalékpozíció						
1.5.4. Devizák						
1.5.4.1. Készpénz és betétek						
1.5.4.2. Értékpapírok						
1.5.4.3. Pénzügyi derivatívák						
1.5.5. Egyéb követelések						
2. Tartozások						
2.1. Közvetlentőke-befektetések *						
2.1.1. A jelentő országban						
2.1.1.1. Részvény, egyéb tulajdonosi részesedés és újrabefektetett jövedelmek						
2.1.1.2. Egyéb tőke						
2.1.1.2.1. Követelések						
2.1.1.2.2. Tartozások						
2.2. Portfólióbefektetések						
2.2.1. Részvény és egyéb részesedések						
2.2.2. Hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok						
2.2.2.1. Kötvények						
2.2.2.2. Pénzpiaci eszközök						
2.3 Pénzügyi derivatívák						
2.4. Egyéb befektetések						
2.4.1. Kereskedelmi hitelek						
2.4.2. Hitelek						
2.4.3. Készpénz és betétek						
2.4.4. Egyéb tartozások						

** Mivel a közvetlentőke-befektetések besorolása elsődlegesen a befektetés iránya szerint történik, ezért ezeket nem lehet egyértelműen besorolni a külfölddel szembeni befektetési pozíció követelés-tartozás szerkezetébe.*

1.4. A FIZETÉSIMÉRLEG-STATISZTIKA HELYE A MAKROSTATISZTIKÁKBAN, KAPCSOLATA A NEMZETI SZÁMLÁK RENDSZERÉHEZ

Ez a fejezet bemutatja, hogy a fizetési mérleg és a hozzá kapcsolódó állományi statisztikák hogyan képezik szerves és koncepcionális részét a tágabb értelemben vett nemzeti számlák rendszerének.

Az ENSZ *nemzeti számlák rendszere* (System of National Accounts – SNA) egy nemzetközi szabványrendszer, amelynek segítségével az egyes országok gazdasági teljesítménye összemérhetővé válik. E szabványrendszer kialakítása volt a XX. század egyik legjelentősebb hozzájárulása a gazdaságelemzési eszköztár bővüléséhez.[45] A nemzeti számlák feladata egy ország gazdasági folyamatainak dokumentálása egymással összefüggő és konzisztensen rendszerben. Ezek felölelik a termelés és szolgáltatások teljesítményének, a jövedelemképződés és -elosztás, a fogyasztás, valamint a felhalmozás jellemzőit.

A nemzeti számlák zárt elszámolási rendszer: az egymásra épülő, egymásba kapcsolódó számláin és mérlegein keresztül a makrogazdaság működését mutatják. A nemzeti számlák rendszere folyó számlákra, felhalmozási számlákra és mérle-

7. ábra
A makrogazdasági statisztikák részeként a fizetésimérleg-statisztikákat is tartalmazó nemzeti számlák rendszerének legfontosabb számlái és egyenlegező tételei

Tranzakciók/Fizetési mérleg

Áru- és szolgáltatásszámla **X-M**
Termelési számla **Hozzáadott érték GDP**
Jövedelemkeletkezési számla **Működési eredmény**
Elsődleges jövedelmek elosztása számla **Nemzeti jövedelem GNI**
Másodlagos jövedelmek elosztása **Rendelkezésre álló nemzeti jövedelem GNDI**
Jövedelmek felhasználása **Megtakarítás S**

	Nyitó mérleg	Felhalmozási számlák: Tőkeszámla Nettó finanszírozási képesség/igény NL	Átértékelődés számla	Egyéb volumen változás számla	Záró mérleg
Reáleszközök					
Pénzügyi instrumentumok	Nettó vagyon NWo	Pénzügyi számla Nettó finanszírozási képesség/igény NL	dNW_1	dNW_2	Nettó vagyon NWc
	Állományok	Tranzakciók	Átértékelődések	Egyéb volumenváltozások	Állományok

Színnel jelöltük a fizetési mérleghez és hozzá kapcsolódó állományi statisztikához tartozó részeket, illetve vastagítva az egyenlegező mutató nevét.
GDP = bruttó hazai termék
S = megtakarítás
NL = nettó hitelnyújtás
NWO = nettó vagyon az időszak elején
NWC = nettó vagyon az időszak végén
dNW_1 = átértékelődésből származó nettó vagyonváltozás
dNW_2 = egyéb volumenváltozásból származó nettó vagyonváltozás

[45] Az első kiadás 1953-ban jelent meg.

gekre bontható. Ezeket a számlákat a Nemzeti számlák rendszere az alábbi szektorokra állítja össze: rezidens szektorok: nem pénzügyi vállalatok, pénzügyi vállalatok, államháztatás, háztartás, háztartásokat segítő nonprofit szervezetek és a nem rezidens szektor, a külföld. Ezek összegzése adja a nemzetgazdaság egészére a termelési, jövedelemi és felhalmozási folyamatokat és a nettó vagyon (net worth[46]) alakulását.

A *fizetésimérleg-statisztika* és a hozzá kapcsolódó *külfölddel szembeni befektetési pozíció* állományi statisztika alkotja egy adott gazdaság külfölddel kapcsolatos tranzakcióinak és pozícióinak koherens módon összeállított elszámolását. Tulajdonképpen megfelel a Nemzeti számlák rendszerében a külföld szektor számlájának, azzal a különbséggel, hogy míg a fizetésimérleg-statisztika a rezidens (belföldi) gazdasági szektorok külföldiekkel szembeni tranzakcióit, követeléseit és kötelezettségeit mutatja be, addig a külföld számla a nem rezidensek perspektívájából számolja el azokat. Az angol elnevezés szemléletesen *International Accounts*ként említi a fizetésimérleg-statisztikát és a hozzá kapcsolódó állományi statisztikát.

Az 7. ábrán bemutatjuk a Nemzeti számlák rendszerét. Ebben színnel jelöltük azokat a számlákat, amelyek megfelelője megtalálható a BOP- és IIP-statisztikában is, és az egyes számláknál vastagított betűvel jeleztük a számla egyenlegező tételét.

A nemzetiszámla-aggregátumok és a fizetési mérleg összefüggései

A bruttó hazai termék (GDP) a gazdasági teljesítmény egyik legjellemzőbb, széleskörűen használt mérőszáma, amelyet egyfelől a bruttó termelési érték és a folyó termelőfelhasználás különbözeteként határoznak meg. Ugyanakkor olyan teljesítménymérő szám, amely egyben jövedelmi kategória is, mivel a mért produktummal azonos jövedelemtömeget fejez ki. A GDP nem tartalmazza az országok közötti jövedelemátutalásokat, egy adott ország rezidensei által előállított jövedelmet méri, és nem azt, hogy hol kapják meg a jövedelmet. Amennyiben a GDP értékét korrigáljuk a nettó külföldi jövedelemátutalásokkal (NY), akkor megkapjuk a bruttó nemzeti jövedelmet (GNI).

Ha a külfölddel kapcsolatos tranzakciókat vesszük számba, azaz az áruk és szolgáltatások nettó exportjához hozzáadjuk a nem rezidensekhez tartozó elsődleges jövedelmeket, valamint a nettó külföldi folyó transzfereket, eljutunk a folyó fizetési mérleg egyenlegéhez (CAB).

A nemzetiszámla-aggregátumok és a fizetési mérleg összefüggései

GDP	=	C + G + I + (X – M)	(1)
GNI	=	GDP + NY	(2)
GNDI	=	GDP + NY + NCT	(3a)
		C + G + I + (X - M) + NY + NCT	(3b)
		C + G + I + CAB	(3c)
CAB	=	(X – M) + NY + NCT	(4a)
		GNDI – (C + G + I) = GNDI – A	(4b)
S	=	GNDI – C – G	(5a)
		I + CAB	(5b)
CAB	=	S – I	(6a)
		(SH – IH) + (SE – IE) + (SG – IG)	(6b)
S – I + NKT – NPNNA	=	CAB + NKT – NPNNA = NFI	(7)

Ahol
C = magánfogyasztás (háztartások fogyasztási kiadásai)
CAB = folyó fizetési mérleg egyenlege
G = államháztartás fogyasztási kiadásai
GDP = bruttó hazai termék
GNI = bruttó nemzeti jövedelem

[46] Mivel a nemzetközi statisztikai módszertanok kézikönyvei eredetileg angolul jelennek meg, ezért a fontosabb fogalmak angol nevét zárójelben jelezzük, segítendő a nemzetközi irodalomban való könnyebb eligazodást. (Míg a nemzeti számlák, pontosabban az Európai számlák (ESA) kézikönyvének elérhető magyar fordítása, addig a fizetésimérleg-kézikönyv nem érhető el magyarul.)

A = belföldi felhasználás
GNDI = bruttó nemzeti rendelkezésre álló jövedelem
I = bruttó hazai (nem pénzügyi) beruházás
M = áruk és szolgáltatások importja
NCT = nettó folyó transzfer külföldről
NFI = nettó külföldi (pénzügyi) beruházás (nettó hitelnyújtás külföld felé)
NKT = nettó tőketranszfer külföldről
NPNNA = nem termelt, nem pénzügyi eszközök nettó felhalmozása
NY = nettó jövedelemátutalások külföldről
S = bruttó megtakarítás
X = áruk és szolgáltatások exportja
(SH–IH) = háztartások nettó pénzügyi megtakarítása
(SE–IE) = vállalatok nettó pénzügyi megtakarítása
(SG–IG) = az államháztartás nettó pénzügyi megtakarítása

A folyó fizetési mérleg egyenlege az ország külfölddel szembeni megtakarítói pozícióját tükrözi (6a), azt, hogy a bruttó megtakarítások és beruházások egymáshoz viszonyított értéke külföldi forrásbevonást (folyó fizetésimérleg-deficit) vagy ellenkezőleg, forráskihelyezést (folyó fizetésimérleg-többlet) eredményez-e.

A rendelkezésre álló jövedelemből belföldön fel nem használt rész automatikusan külföldi kihelyezésként, illetve a rendelkezésre álló jövedelmet meghaladó belföldi felhasználás külföldi forrásbevonásként jelenik meg a fizetési mérlegben (4b). Ahhoz, hogy összességében meg tudjuk mondani, hogy az ország az adott időszakban a külfölddel szemben nettó hitelnyújtó vagy hitelfelvevő pozícióban volt-e, a folyó fizetési mérleg és a tőkemérleg együttes egyenlegére van szükség (7). A szektoronkénti nettó pénzügyi pozíciók és a folyó fizetési mérleg egyenlegének összefüggését mutatja a (6b) egyenlet.

Az egyenletek az elszámolási elvekből következő, szükségszerűen teljesülő *azonosságokat*, nem pedig magatartási szabályokat fogalmaznak meg. Ebből következik, hogy önmagukban nem alkalmasak a makrogazdasági aggregátumok közötti ok-okozati kapcsolatok leírására. Az oksági kapcsolat feltárása e változók között már a közgazdasági elmélet területe. Az azonosságok jellegükből következően arra viszont jól használhatók, hogy a publikált statisztikai adatok közötti konzisztenciát, vagy prognóziskészítéskor az egyes részmutatók közötti összhangot vizsgáljuk a segítségükkel.[47]

1.5. A FIZETÉSI MÉRLEG MÓDSZERTANÁNAK (BPM5) FELÜLVIZSGÁLATA

1.5.1. A felülvizsgálat háttere és folyamata

A fizetésimérleg-kézikönyv (BPM) felülvizsgálata történelmi távlatban

Az IMF-nek alapvető feladatai ellátásához megalakulásától kezdve szüksége volt arra, hogy az egyes országok által összeállított fizetésimérleg-statisztikák egységes módszertani alapokon álló, összehasonlítható adatokat tartalmazzanak. A folyamatosan változó gazdasági folyamatokhoz és felhasználói igényekhez illeszkedő nemzetközi módszertani keretrendszer megjelenítésére szolgáltak és szolgálnak a fizetésimérleg-statisztikai kézikönyv (Balance of Payments Manual, BPM) 1948 óta egymást követő kiadásai.

A kézikönyv minden új kiadása válaszként született a gazdasági és pénzügyi folyamatok fejlődésére, a felhasználói igények változására és a statisztikusok gyakorlati tapasztalatainak bővülésére. **Az első kiadás 1948-ban** lényegében csak az IMF-nek jelentendő statisztikai táblákat és a hozzájuk tartozó kitöltési útmutatókat tartalmazta. Nem is szolgált másra, mint a rendszeres és egységesített nemzetközi adatszolgáltatás teljesítéséhez szükséges alapvető feltétel biztosítására. A fizetésimérleg-statisztikához kapcsolódó általános kategóriák magyarázata csak az 1950-es **második kiadásban jelent meg**. A **harmadik kiadás 1961-ben** már túlment az adatszolgáltatási igények rögzítésén és a kategóriák magyarázatán. Az általános fizetésimérleg-összefüggések és elvek tárgyalásának beemelésével az egyes országok számára használhatóvá

[47] A BPM6 14. fejezete rövid bevezetést nyújt a fizetésimérleg-statisztikák elemzésébe.

tette a kézikönyvet a sajátos igényeik kielégítésére is. Az **1977-es negyedik kiadást** a nemzetközi pénzügyi rendszer alapvető átalakulása tette indokolttá. Bővebb kifejtést nyertek az alapkategóriák (mint pl. a rezidens fogalom) és az elszámolási elvek (mint pl. az értékelés), valamint a standard összetevők felhasználásával a fizetési mérleg és egyes részmérlegek rugalmasabb bemutatására szolgáló különböző prezentációs lehetőségek is megfogalmazásra kerültek.

A világban jelenleg alkalmazott **5. kiadás 1993-ban** jelent meg. Ennek a változatnak a kidolgozása párhuzamosan folyt a nemzeti számlák rendszerének megújításával (ez a hagyomány folytatódott a legújabb, 6. kiadás megalkotásakor is). Ez egyúttal jelzi a felülvizsgálattal kapcsolatos egyik legfontosabb szándékot is, mégpedig **az egyéb makrogazdasági statisztikai keretrendszerekkel, s ezek közül a legfontosabbal, a nemzeti számlákkal való harmonizációra törekvést**. Az 5. kiadás egy sor **alapvető változást** hozott a definíciók, a fogalmak és kategóriák, valamint a **fizetési mérleg szerkezetét illetően**.

Például, 1993-ig a fizetési mérleg két részből állt, a folyó és tőkemérlegből. A folyó mérleg részei voltak: az áruk, szolgáltatások (ami tartalmazta a jövedelmeket is) és minden transzfer.[48] Az 5. kiadásban, illetve azt követően jelent meg a ma is használt szerkezet: a folyó mérlegben elkülönítették a jövedelmeket és bővült a szolgáltatáskategóriák száma. A tőkemérleget kiterjesztve tőke- és pénzügyi mérlegként jelölték, ahol a tőkemérlegbe kerültek a korábban a folyó mérlegben szereplő tőketranszferek, és itt elkülönítésre kerültek a nem termelt, nem pénzügyi eszközök. A pénzügyi mérlegben pedig ekkor a közvetlentőke-befektetések, portfólióbefektetések, egyéb befektetések és tartalékok kerültek elkülönítésre. A portfólióbefektetések fogalma bővült a rövid lejáratú értékpapírokkal és a pénzügyi derivatívákkal.[49] A pénzügyi derivatívák ezt követően, 2000-ben lett külön funkcionális kategória.[50] A 2000-es módosítás a pénzügyi derivatívák elszámolásának és besorolásának általános szabályait határozta meg, eszerint az instrumentumon nem keletkezik jövedelem, az ügyletekkel kapcsolatos összes tranzakciót a pénzügyi mérlegben kell elszámolni. 2002-ben további kiegészítés született a derivatívák elszámolásával kapcsolatban: a közvetlentőke-befektetéssel érintett vállalatok közötti derivatív ügyletek és pozíciók elszámolását is a pénzügyi derivatívák sor tartalmazza (a közvetlentőke-befektetésen belül nem számolunk el derivatív ügyleteket még akkor sem, ha az ügyletet közvetlentőke-befektetési viszonyban álló gazdasági szereplők kötik egymással).[51] További újdonság volt az 5. kiadásban, hogy a tranzakciókat rögzítő fizetési mérleg mellett az állományi statisztikák hangsúlyosabb szerephez jutottak a módszertani leírásban. A gazdaság egyetlen egységként való felfogását felváltotta a módszertan mikroszintű megalapozása a gazdasági egységek és intézményi szektorok tárgyalásával, amely szintén közeledést jelentett a nemzeti számlák módszertanához.

A módszertanra fokuszáló BPM5-höz kapcsolódva az IMF további köteteket állított össze a felhasználói (elsősorban a fizetési mérleg összeállításával foglakozó statisztikusok) igényeinek kiszolgálására, amelyek egyrészt az adatgyűjtéssel és a statisztika összeállításával kapcsolatos gyakorlati lehetőségeket (Compilation Guide, 1995), másrészt pedig az általános módszertant illusztráló és azok jobb megértését megkönnyítő számpéldákat tartalmaztak (Textbook, 1996). Innentől kezdve a kézikönyv megújításának folyamata egyúttal felöleli ezeknek a kiegészítő köteteknek az aktualizálását is.

A módszertani felülvizsgálat folyamata

Az IMF Fizetésimérleg-statisztikai Bizottsága[52] (BOPCOM) 2001-ben kezdeményezte a kézikönyv 1993-as 5. kiadásának felülvizsgálatát. A felülvizsgálat időzítése kapcsán természetesen ezúttal sem lehetett elkerülni az örök ellentétet, amely a gazdasági folyamatokat követő statisztikai módszertan és az azokat alkalmazni képes országok gyakorlata között húzó-

[48] Az 1993 előtti fizetésimérleg-módszertan minden viszonzatlan átutalást folyó fizetési mérleg tételként értelmezett, függetlenül attól, hogy a tranzakció által érintett gazdasági érték áru (pl. élelmiszersegély), szolgáltatás (pl. ingyenes szaktanácsadás) vagy valamilyen pénzügyi eszköz (pl. adósságelengedés) volt-e.

[49] Az 1993-ban kiadott BPM5-ben a swapokhoz és különböző kamatderivatívákhoz kapcsolódó „kamatcímkéjű" cash-flow-kat még jövedelemként kellett megjeleníteni a folyó fizetési mérlegben.

[50] 2000. évi kiegészítés: http://www.imf.org/external/pubs/ft/fd/2000/finder.pdf.

[51] 2002. évi kiegészítés: http://www.imf.org/external/np/sta/fd/2002/fdclass.pdf.

[52] Az IMF 1992-ben hívta életre a bizottságot (Committee on Balance of Payments Statistics, BOPCOM) a tagállamokkal és a nemzetközi intézményekkel a fizetésimérleg-statisztikákat érintő állandó kapcsolattartásra. A felülvizsgálat elindításának idején a Bizottság tagja volt Gyulavári Antal, az MNB Statisztikai főosztályának akkori vezetője is.

dik, ami a felgyorsult világban a korábbiaknál is nagyobb kihívás elé állítja a szereplőket.[53]

A felülvizsgálat során megvitatandó témák:

- az első csoportba az *általános, elméleti jellegű kérdések* (pl. a különböző makrogazdasági statisztikák közötti összhang, kibővített szektor- és instrumentumfelosztás, a jövedelmek statisztikai értelmezése stb.),
- a másodikba az új vagy *újonnan felmerült problémák* (pl. a külső adósság és a külfölddel szembeni befektetési pozíció közötti kapcsolat [hátralévő lejárat, a hazai és külföldi deviza szerinti megbontás], a fizetési mérleg és a monetáris statisztika közötti kapcsolat, a gazdasági, illetve valutauniók sajátosságainak beillesztése a statisztikákba, a nemzetközi számviteli szabványok változásának nyomon követése, a visszavásárlási megállapodások kezelése stb.),
- a harmadik csoportba pedig az aktuális BPM5 *tisztázásra szoruló területei* (pl. a nemzetközi tartalékeszközök meghatározása és statisztikai elszámolása, a közvetlentőke-befektetések elszámolásával összefüggő elméleti és gyakorlati kérdések stb.) kerültek.

A BPM5 felülvizsgálatára párhuzamosan került sor az ENSZ égisze alatt folyó nemzetiszámla-módszertan (SNA1993), illetve az OECD irányítása mellett történő közvetlentőke-befektetésekre vonatkozó statisztikai módszertan (BD3) aktualizálásával.[54] Az időbeli párhuzamosságon túl az egyes módszertanok felülvizsgálati folyamatához kapcsolódó szervezeti és együttműködési formák is elősegítették a különböző területek közötti összhang megtartását és a közöttük lévő harmonizáció további erősítését.

A vizsgálandó kérdések listáját, az új módszertani kézikönyv általános szerkezetét, valamint a módszertani felülvizsgálat időbeli ütemezését 2002-ben vitatta meg a BOPCOM.[55] A végleges változat elkészítésének határideje 2008 vége lett.[56] Ahhoz, hogy ez a dátum tartható legyen, 2006 októbere után új témakör már nem kerülhetett be a kézikönyvbe. Az ezután felmerülő, illetve a le nem zárt kérdések felkerültek egy *kutatási listára* (research agenda), hogy a későbbi kiadások alkalmával hasznosulhassanak. A felülvizsgálat a teljes nyilvánosság bevonásával történt, az összes dokumentumot elérhetővé tették az IMF honlapján. Elsőként a tervezett kézikönyv megjegyzésekkel, kérdésekkel kiegészített vázlatát (annotated outline) bocsátották 2004 elején a széles szakmai közvélemény elé nyilvános vitára.[57]

2003-ban a Bizottság 3 szakértői munkacsoport (technical expert group, TEG) felállításáról döntött. A közvetlentőke-befektetésekkel kapcsolatos kérdések vizsgálatát a *DITEG* (Direct Investment Technical Expert Group), a valutauniókkal kapcsolatos speciális ügyeket a *CUTEG* (Currency Union Technical Expert Group), s végül az összes fennmaradó problémát a *BOPTEG* (Balance of Payments Technical Expert Group) hatáskörébe utalták. A nemzetközi tartalékeszközökkel kapcsolatos kérdések megvitatására és kidolgozására a BOPCOM egy újabb szakértői munkacsoport felállításáról döntött. Ez volt a RESTEG (Reserve Assets Technical Expert Group).[58]

Az IMF 2008. január és szeptember között a világ minden tájján regionális szemináriumokat szervezett az új kézikönyv megismertetésére és a vélemények ösztönzésére. A végső változat figyelembe vette a különböző fórumokon felmerült

[53] Akkoriban még sok ország éppen hogy csak áttért a BPM5 alkalmazására, s voltak olyanok is, amelyek még mindig valamelyik korábbi kézikönyv szerint állították össze a statisztikájukat.

[54] A közvetlentőke-befektetésekre vonatkozó statisztikákat illetően az OECD által kiadott módszertani kézikönyv, az OECD Benchmark Definition of FDI 3. kiadásának (BD3) felülvizsgálata. http://www.oecd.org/dataoecd/10/16/2090148.pdf. A BD3 felülvizsgálatára az 1.5.5. fejezetben részletesebben is kitérünk.

[55] Lásd Updating BPM5: Compendium of Issues http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2002/02-25.pdf és Updating BPM5: A Proposed Timetable and Structure http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2002/02-26.pdf.

[56] Az egy évvel korábbi ülésen még 2007 volt az elkészítés céldátuma, de a részletes ütemterv összeállítása során kiderült, hogy az az időpont tarthatatlan, s ráadásul a 2008-as dátum összhangban volt a nemzeti számlás felülvizsgálat tervezett befejezési idejével is.

[57] A kérdések között szerepelt egyebek mellett például az is, hogy mi legyen az új kézikönyv pontos címe. Végül is mintegy 33 ország és több nemzetközi intézmény is élt a felkínált lehetőséggel és fogalmazta meg véleményét a vázlattal és a feltett kérdésekkel kapcsolatosan.

[58] A RESTEG szakértői csapatának munkatársunk, Durucskó Mihály is tagja volt. A szakértői csoportok által vizsgált kérdések, az általuk előállított szakértői anyagok és állásfoglalások, javaslatok elérhetők az IMF honlapján:
DITEG: http://www.imf.org/external/np/sta/bop/diteg.htm
CUTEG: http://www.imf.org/external/np/sta/bop/cuteg.htm
BOPTEG: http://www.imf.org/external/np/sta/bop/bopteg.htm
RESTEG: http://www.imf.org/external/np/sta/bop/resteg.htm

véleményeket és a nemzeti számlák időközben elfogadott első kötetét, 2008. decemberben került fel az IMF honlapjára.[59]

Az 5. kiadással kapcsolatos tapasztalatok azt mutatták, hogy az általános kereteket nem érintő változtatásokra egyre gyakrabban szükség lehet, ha nem akarunk elmaradni a folyamatosan és egyre gyorsuló ütemben változó világban kialakuló gazdasági jelenségek és folyamatok statisztikai keretekbe történő beillesztésével. A BOPCOM rögzítette a kézikönyv önálló számmal jelzett kiadásai közötti *folyamatos felülvizsgálat* eljárási rendjét. A változtatásokat négy csoportra osztották aszerint, hogy milyen jellegű és mélységű módosításról van szó, s ezekhez különböző egyeztetési mechanizmusokat rendeltek.

Az első csoportba az egyszerű *technikai jellegű, szerkesztési módosítások* (editorial amendments) tartoznak. Ezek nem érintik a rendszer semmilyen lényegi elemét (szerkezet, fogalmak stb.), ezért különös egyeztetésre sincs szükség az életbelépésükhöz: a BOPCOM véleményének kikérésével az IMF elkészíti a hibajavítást (errata sheet), s az felkerül az IMF honlapjára.

A második csoportba az *egyértelmű tisztázások* (clarification beyond dispute) miatti változások kerülnek. Ilyen eset fordul elő például olyankor, amikor valamely, a kézikönyv megírásakor még nem túl jelentős (s ezért nem tárgyalt) gazdasági jelenség fontossá válik, vagy új jelenséggel szembesülünk, de amelyek statisztikai kezelése egyértelműen levezethető az elfogadott keretrendszerből. Ebben az esetben is viszonylag egyszerű az eljárás, az előző esethez hasonlóan a BOPCOM véleményének kikérésével az IMF elkészíti a problémát tisztázó leírást (clarification), s azt az elfogadás után nyilvánosságra hozza a honlapján.

A harmadik csoportba az olyan esetek kerülnek, amikor nem egyértelmű a megoldás, mert *különböző értelmezések lehetségesek* (interpretation). Ez a helyzet akkor fordul elő, amikor valamely új jelenség kapcsán az érvényes módszertan alapján többféle megoldás is levezethető. Ebben az esetben az elfogadásig vezető konzultációs folyamat kiegészül külső szakértői kör – illetve, amennyiben a nemzeti számlák szempontjából is releváns kérdésről van szó – az ISWGNA[60] bevonásával. A vélemények figyelembevételével alakul ki a végső változat, amely felkerül az IMF honlapjára.

Az utolsó, negyedik csoportba *az érvényes rendszer keretein túllépő* (change to the framework) változások tartoznak. Ez történik akkor, ha egy új gazdasági jelenség kapcsán nyilvánvalóvá válik, hogy az érvényes módszertan fogalmi rendszere, definíciói nem alkalmasak az új jelenség megfelelő megragadására, ezért a kézikönyv bizonyos részeit újra kell írni. Az eljárás hasonló a harmadik csoportba tartozó változásokkal kapcsolatos rendhez, csak a konzultációba bevont kör kiegészül minden tagországgal. A folyamat végén a BOPCOM dönt arról, hogy az elfogadott változások önálló kiegészítésként jelenjenek-e meg vagy a kézikönyv új kiadását kell elkészíteni.

1.5.2. Az új kézikönyv (BPM6)

Az *állományi statisztika* fontosságának további kiemelését jelenti, hogy az erre való utalás az új kézikönyv címébe is bekerült: *Balance of Payments and International Investment Position Manual Sixth Edition (BPM6).*[61] Az üzenet egyértelmű: a külső gazdasági és pénzügyi folyamatok és az ezekhez kapcsolódó kockázatok és a fenntarthatóság megítélése szempontjából nem elegendő csupán a tranzakciókat figyelembe venni, szükség van a pozíciók nagyságát befolyásoló egyéb változáselemeknek (átértékelés, egyéb állományváltozás) és magának az állománynak az elemzésére is. Az állományok és az azok nagyságát meghatározó különböző változáselemek egymással való szoros összefüggése persze nemcsak a címben, hanem a tartalomban is tükröződik.

[59] A módszertani felülvizsgálattal kapcsolatos anyagok, dokumentumok és információk elérhetők az IMF honlapján: http://www.imf.org/external/np/sta/bop/bopman5.htm.

[60] InterSecretariat Working Group on National Accounts (ISWGNA), az ENSZ Statisztikai Bizottsága által életre hívott testület, amely az 1980-as évek óta lehetőséget biztosít az érintett nemzetközi intézmények (EU, IMF, OECD, Világbank) számára a nemzeti számlák területén való együttműködésre.

[61] A folytonosságot őrzi viszont a referencianévként továbbra is megtartott BPM6 rövidítés. Jelen kiadvány címében hasonló szándék miatt jelent meg a külfölddel szembeni befektetési pozíció, az előző kiadásnál alkalmazott, többes szám által jelzett (fizetésimérleg-statisztikák) kiterjesztett értelmezés helyett.

A mérlegadatok növekvő jelentőségének elismerése mellett a globalizációval összefüggő jelenségek is alaposan meghatározták az új kézikönyv végső tartalmát és szerkezetét. Így belekerültek a valutauniókkal kapcsolatos sajátosságok, a határon átnyúló termelési folyamatok, a nemzetközi munkaerő-áramlással összefüggő jelenségek, a speciális, több országra kiterjedő vállalati struktúrák is.

Ugyancsak hangsúlyos szerepet kapott a nemzetközi pénzpiaci innovációk statisztikai keretrendszerbe történő beillesztése. Ez nem csupán az új pénzügyi instrumentumok tárgyalására terjed ki (pl. derivatív ügyletek, értékpapírosítás, az aranyszámla), hanem az új szervezeti megoldásokéra is (pl. speciális célú vállalatok, több országra kiterjedő, összetett vállalati struktúrák).

Az új kiadás nagyfokú folytonosságot mutat az előző változattal, a BPM5-ben rögzített keretrendszer alapvetően alkalmasnak bizonyult az időközben felmerült új szempontok szerinti változások befogadására. Így a fizetésimérleg-statisztikák átfogó szerkezete és az általános definíciók ezúttal változatlanok maradtak. A BPM5 ebből a szempontból sokkal radikálisabb változásokat tartalmazott az előző kiadáshoz képest.

Az új kézikönyvvel kapcsolatos fő elvárások a következők voltak:

- mutassa be és magyarázza meg a fizetésimérleg-statisztikákkal kapcsolatos fogalmakat, összefüggéseket, elszámolási elveket és konvenciókat;
- a nemzetközileg széles körben egyeztetett módszertan rögzítésével járuljon hozzá a statisztikai adatok országok közötti összehasonlíthatóságának további erősítéséhez;
- mutassa be a fizetésimérleg-statisztikák és a többi makrogazdasági statisztikai keretrendszer közötti összefüggéseket, ezáltal elősegítve az azok közötti adatszintű konzisztenciát; valamint
- nyújtson iránymutatást a fizetésimérleg-statisztikák felhasználásába.

A kézikönyv nem jogszabály, nem kötelezően és teljes körűen alkalmazandó nemzetközi kötelezettségek összegzése. A cél olyan általános keretrendszer megfogalmazása, amely a különböző és nagyon eltérő fejlettségű országok számára egyaránt hasznosítható. Ebből következően egyes elemek, jelenségek, bontások stb. bizonyos országok szempontjából relevánsak lehetnek, míg másokéból nem. Mindig az adott ország statisztikusainak felelőssége az, hogy a mindennapi gyakorlat nyelvére lefordítsák, s a sajátosságaiknak megfelelően alkalmazzák a kézikönyvben írottakat. Ennek viszont nem egyszeri döntésnek kell lennie, mert a változó körülményekhez való megfelelő igazodás időről időre ismétlődő adaptációs feladatot jelent.

Mivel a felülvizsgálat ütemtervének megfelelően 2006 végéig lényegében minden nyitott módszertani kérdést le kellett zárni annak érdekében, hogy az új kézikönyv 2008 végén megjelenhessen, a le nem zárt kérdések felkerültek egy kutatási listára (research agenda). Ezek a témák egyúttal kijelölik a jövőbeli módszertani vizsgálódások lehetséges irányait. A problémák tisztázását követően az eredmények majd a későbbi kiadásokban hasznosulhatnak. A BPM6-hoz kapcsolódó kutatási listára az alábbi témák kerültek fel:

- a közvetlentőke-befektetésekhez kapcsolódó végső befektető országának és befektetés célországának meghatározása (ultimate investing economy, ultimate host country),
- létrejöhet-e közvetlentőke-befektetési kapcsolat a saját tőke tulajdonlásán kívüli viszonyon keresztül (pl. warrant, repo),
- a gazdaságon passzívan átmenő tőketranzakciók (pass-through funds) kezelése,
- a repo típusú műveletek (reverse transactions), beleértve a shortolást és a kölcsönben lévő értékpapírokra elszámolandó jövedelmeket,
- a piaci érték (fair value) alkalmazása a hitelekre,
- a FISIM számításakor hogyan kell figyelembe venni a referenciaráta meghatározásakor a követelések és tartozások kockázati és lejárati szerkezetét,
- a befektetésekhez kapcsolódó jövedelmeknél egyrészt az újrabefektetett jövedelem (az instrumentumonként eltérő alkalmazás), másrészt pedig az osztalék és a tőkekivonás közötti határvonal meghúzásának problémája,
- a koncesszionális adóssághoz (debt concessionality) kapcsolódóan el kell-e számolni a piaci és az ügyleti feltételek közötti transzfert, s ha igen milyen módon, illetve
- a környezetszennyezési kvóták (emission permits) kezelése.

A BPM6 összesen 14 fejezetet és 9 függeléket tartalmaz. Az első hat fejezet (1–6.) tárgyalja azokat az általános témákat, amelyek a rendszer egészéhez, nem pedig egy-egy specifikus részmérleghez kapcsolódnak.

1. fejezet: Bevezetés
2. fejezet: Az általános keretek áttekintése
3. fejezet: Elszámolási elvek
4. fejezet: Az alapvető kategóriák áttekintése (gazdasági terület, gazdasági egységek, intézményi szektorok, a rezidens fogalom)
5. fejezet: A pénzügyi követelések és tartozások különböző csoportosításai
6. fejezet: A pénzügyi eszközök funkcionális kategóriái

A következő hét fejezet (7–13.) az egyes részmérlegekkel foglalkozik, míg az utolsó fejezet (14.) bepillantást enged az adatok elemzésébe, a fizetési mérleggel kapcsolatos makrogazdasági összefüggésekbe. A fejezetek sorrendje, ha úgy tetszik, önkényes, nyugodtan lehetett volna más is, viszont az nem véletlen, hogy a külfölddel szembeni befektetési pozíció az első. A szerkesztők szándékai szerint éppen azt a megnövekedett jelentőséget emeli ki, amely a BPM5 1993-as kiadása óta eltelt időszakban az állományi adatokhoz kapcsolódott.

7. fejezet: A külfölddel szembeni befektetési pozíció (IIP)
8. fejezet: Pénzügyi mérleg
9. fejezet: A tranzakción kívüli egyéb állományváltozások
10. fejezet: Áruk és szolgáltatások
11. fejezet: Elsődleges jövedelmek
12. fejezet: Másodlagos jövedelmek
13. fejezet: Tőkemérleg
14. fejezet: Bevezetés a fizetési mérleg és a külfölddel szembeni befektetési pozíció elemzésébe

A 9 függelék többsége egy-egy olyan konkrét témát tárgyal részletesebben, amely több részmérleget is érint egyszerre (pl. valutauniók, kivételes finanszírozás, közvetlentőke-befektetések), de itt kapott helyett a standard összetevők (9.), és a BPM5-höz képest bekövetkezett változások részletes felsorolása (8.) is.

1. függelék: Kivételes finanszírozás (exceptional financing)
2. függelék: Adósságátszervezés
3. függelék: Regionális megállapodások: gazdasági és valutauniók és egyéb regionális formációk
4. függelék: A multinacionális vállalatok tevékenységét leíró statisztikák
5. függelék: Átutalások (Remittances)
6a. függelék: Közvetlentőke-befektetések (tematikus összefoglaló)
6b. függelék: Pénzügyi lízing (tematikus összefoglaló)
6c. függelék: Biztosítás, nyugdíjrendszerek, standardizált garanciák (tematikus összefoglaló)
7. függelék: A nemzeti számlák külföld számlájával való kapcsolat
8. függelék: Változások a BPM5-höz képest
9. függelék: A standard összetevők és egyéb tételek[62]

[62] Standard összetevőknek (standard components) nevezik a rendszerben azokat a tételeket, amelyek alapkategóriának számítanak, s amelyeket figyelembe kell venni a részösszegek és az egyenlegező tételek számításához. Memo tételnek (memo item) számítanak azok a tételek, amelyek ugyan részei a standard szerkezetnek (standard presentation), de a standard összetevőktől eltérően nem kell őket figyelembe venni a részösszegek és egyenlegező tételek számításakor. Ilyen tételnek minősülnek például a piaci áras hitelek, mivelhogy a hiteleket – a pénzügyi instrumentumok többségétől eltérően – nominális értéken kell az állományi statisztikában kimutatni. Így ez utóbbi a standard összetevő, míg a hitelnyújtó által kimutatott piaci értékes hiteladat „csak" memo tételnek számít. A standard összetevők és a memo tételek együttesen alkotják a rendszer standard tételeit (standard items).
A rendszer ezenkívül használja még kiegészítő tétel (supplementary item) fogalmát is, amely azokat a tételeket jelenti, amelyek a standard szerkezeten kívül helyezkednek el, de ettől függetlenül a felhasználók számára fontos információkat hordoznak az adott gazdaságról. Ilyen kiegészítő tétel például a folyó transzferek jogcím szerinti részletező alábontása (jövedelem és vagyonadók, tb-járulék, tb-járadék stb.). Nyilvánvaló, hogy csak az országok szűkebb körére teljesül az, hogy az összes standard tétel (standard összetevő+memo tétel) lényegi információt hordoz vagy, hogy egyáltalán önállóan létező és megfigyelt kategória. Ennek ellenére az IMF felé teljesítendő jelentési kötelezettség az adatok ezen teljes körét fedi le, amelyet minden országnak a sajátosságainak megfelelően a lehető legteljesebben és legpontosabban kell teljesítenie.

1.5.3. Jelentősebb változások az előző kiadáshoz képest[63]

A korábbi kiadáshoz képest közel duplájára nőtt a kézikönyv terjedelme a részletesebb magyarázatok és a speciális témákat tárgyaló, illetve tematikus összefoglaló függelékek számának növekedése miatt. S noha az általános keretrendszer megváltoztatására a felülvizsgálat során nem volt szükség, bizonyos területeken jelentős változásokat hozott a módszertani revízió. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

- A bérmunkához és a kereskedelmi szolgáltatásokhoz kapcsolódó áruk elszámolása. A változás azzal függ össze, hogy az egyszerű *tulajdonosváltás* (change in ownership) helyett következetesebbé vált annak a megközelítésnek az alkalmazása, hogy a tranzakciókat a *gazdasági értelemben vett tulajdonosváltás* (change in economic ownership) alapján kell elszámolni.[64] Így a bérmunkát a hozzáadott érték (bérmunkadíj) alapján szolgáltatásként kell elszámolni, míg a közvetítő kereskedelmi szolgáltatások keretében érintett árut (goods under merchanting) nettó exportként (kiegészítő információként bruttó módon is[65]) áruként. A javítás is szolgáltatásként, nem pedig áruként kerül elszámolásra.

- A pénzügyi szolgáltatások mérésének megváltozása, beleértve a pénzügyi közvetítők közvetetten mért szolgáltatási díját (FISIM), az értékpapír adásvétel során alkalmazott eladási és vételi ár közötti különbség, valamint a biztosítási és nyugdíjszolgáltatások kezelését.

- A közvetlentőke-befektetések elszámolásának OECD-módszertannal (erről részletesen lásd az 1.5.5. fejezetet) konzisztens újragondolása, különös tekintettel az irányítás (control) és a befolyásolás (influence) szerepének tisztázására a befektetési láncolat meghatározásában, a testvérvállalatokkal való viszony szabályozására, s a befektetés iránya szerinti megbontás mellett a követelés-tartozás szerinti megbontás beillesztésére a standard prezentációban. Pontosításra kerül a rendkívüli osztalék (superdividend) meghatározása, s tőkekivonásként való elszámolása.

- A nemzetközi tartalékokhoz kapcsolódó kötelezettségek (reserve related liabilities), a standardizált garanciák és a nem allokált aranyszámla (unallocated gold account) fogalmának bevezetése. A monetáris arany fogalmának pontosítása: a rúdarany (gold bullion, amelybe beletartozik a közvetlenül tulajdonosra allokált aranyszámla [allocated gold account] is) és a nem allokált aranyszámla.

- A határon átnyúló átutalások (remittances) fogalom tartalmának újradefiniálása. Standard összetevőként bevezetésre kerül a *személyes transzfer* (personal transfer) kategória, míg a *munkavállalók hazautalásai* (remittances of employees) kiegészítő tételként. Ezenkívül megkülönböztetésre kerülnek a *személyes átutalások* (personal remittances) és az *intézményi átutalások* (institutional remittances).[66]

- Az állományok (balance sheet) és az ezekhez kapcsolódó kockázatok hangsúlyosabb tárgyalása (külön fejezet foglalkozik a tranzakción kívüli egyéb változások tárgyalásával). Bizonyos állományi adatok devizaszerkezet, illetve hátralévő lejárat szerinti bontása bekerült a kiegészítő információk közé.

- Tovább erősödött az összhang a nemzeti számlák rendszerével, mint például a pénzügyi eszközök körének és azok besorolásának teljes harmonizációja (pl. a nyugdíjjogosultság (pension entitlements) vagy az alkalmazotti részvényopció (employee stock option) pénzügyi eszközként való elismerése), az alkalmazott fogalmi keret átvétele tekintetében. Mindkét statisztikában azonos a részmérlegek elnevezése (pl. elsődleges és másodlagos jövedelmek a befektetések jövedelmei és a folyó transzferek helyett) és az egyenlegező tételek tartalma (folyó külső egyenleg, külfölddel szembeni nettó hitelnyújtás/hitelfelvét). A változással összefüggésben bemutatásra kerül a fizetésimérleg-statisztikában használt egyes jövedelemkategóriák (*elsődleges jövedelmek* [primary income], *tulajdonosi jövedelmek* [property income] és a *befektetések jövedelmei* [investment income]) közötti kapcsolat. Ezzel a változással a termékekhez és termeléshez

[63] A változások részletes listáját a BPM6 8. függeléke tartalmazza.
[64] A BPM5-ben erre példa a pénzügyi lízing vagy a repo műveletek elszámolása.
[65] De a bruttó elszámolás esetén is csak az export oldalon szerepel adat. A beszerzett áruk értéke negatív exportként kerül kimutatásra.
[66] Ezt a témát részletesen tárgyalja a BPM6 5. függeléke.

kapcsolódó adók és támogatások is az elsődleges jövedelmek között kerülnek elszámolásra, ellentétben a BPM5 folyó transzferként való elszámolásával.[67]

- A harmonizációval összefüggésben a pénzügyi mérlegben a standard prezentáció (aggregált szint) megváltozása. A forgalmi szárak (bevétel/kiadás) helyett egyenlegek kerülnek a mérleg két oldalára: *követelések nettó növekedése*, illetve *tartozások nettó növekedése (*net acquisition of financial assets/net incurrance of liabilities). A standard prezentáció szintjén ezzel megszűnik az (elemi szinten továbbra is érvényes) előjel-konvenció következménye, miszerint az előjelek attól függően mutatnak növekedést vagy csökkenést, hogy követelésről vagy tartozásról van-e szó. A növekedés függetlenül attól, hogy követelésről vagy tartozásról van-e szó „+", míg a csökkenés „–" előjellel szerepel. Ebből következően a pénzügyi mérleg egyenlege egyenlő lesz a folyó és a tőkemérleg egyenlegével, ami a nettó hitelnyújtás (+)/nettó hitelfelvét (–) egyenlegező tétel alulról és felülről számított mutatója.

- A speciális célú vállalatok (SCV-k)[68] kezelése.[69] A speciális célú vállalatokat önálló intézményi egységként ismeri el a módszertan abban az országban, ahol be vannak jegyezve. Mivel a felülvizsgálat során nem sikerült megegyezni az SCV-k nemzetközileg elfogadott definíciójáról, ezért minden országnak lehetősége van ezeket a saját nemzeti definíciója szerint megkülönböztetni, s ezekről kiegészítő statisztikákat közzétenni.

- A rezidens fogalmának pontosítása. A meghatározásban a *gazdasági érdek központjára* (center of economic interest) való hivatkozást felváltja az *gazdasági érdek elsődleges központja* (predominant center of economic interest) történő utalás. Ezzel lehetővé válik a „többlaki" háztartások és vállalatok ellentmondásmentesebb besorolása.

- A migránsokkal kapcsolatos transzferek elszámolása többé nem tranzakció, hanem egyéb állományváltozás.

- Az allokált SDR adósság típusú pénzügyi eszközzé válik, így az abban részesülő országnak kötelezettségként is ki kell mutatnia. Ezzel lehetővé válik az SDR-teremtés tranzakcióként való elszámolása is.[70]

- A szellemi tulajdonnal (intellectual property) kapcsolatos tranzakciók elszámolásának tisztázása az egyes kategóriák részletesebb bemutatásával, a termelt és nem termelt, nem pénzügyi eszközök közötti különbségtétel pontosításával. A kutatás-fejlesztéssel kapcsolatos „termékek" (szabadalom, védjegy, know-how) például immár termelt eszköznek számítanak ellentétben a BPM5-ben foglaltakkal.

- Bevezetésre kerül a rezidens vállalatcsoport (local enterprise group) fogalma, amely a közvetlentőke-befektetés statisztikák összeállítása során, amennyiben az közgazdaságilag indokolt, elfogadhatóvá teszi egy multinacionális keretekben működő vállalatcsoport rezidens vállalataira kiterjedő konszolidációt.

- Speciális szabályok kidolgozása az államháztartás által létrehozott vagy ellenőrzött speciális, elsődlegesen fiskális célokat szolgáló nem rezidens egységekkel (unit) kapcsolatosan. A nem rezidens egység külföldi hitelfelvétele egyúttal az államháztartás teljes (imputált) kötelezettségének és részesedésének növekedésével is jár a hitelfelvevő egységgel szemben. Ha a forrást megkapja az állam, akkor mind a kötelezettség, mind pedig a részesedés csökken az átadott forrás értékének megfelelően, ha viszont harmadik fél kap a forrásból, akkor a részesedés csökkenésével szemben folyó vagy tőketranszfert kell elszámolni (imputálni) az egységgel szemben. A speciális szabályok kizárólag az állam és az általa létrehozott vagy ellenőrzött nem rezidens egység közötti elszámolásokat érintik. Az utóbbi, s bármely harmadik szereplő közötti tranzakciót az általános szabályoknak megfelelően kell elszámolni.

---

[67] Így a fizetési mérleg alapján is közvetlenül levezethető a GDP–GNI átmenet, hiszen többé nem kell bizonyos folyó transzferelemeket is figyelembe venni a számításhoz. A BPM6-ra való átállással, az EU-val kapcsolatos jelzett jogcímű tranzakciók is az elsődleges jövedelmek között kerülnek majd elszámolásra.

[68] Special Purpose Entities (SPEs)

[69] A módszertanról részletesen lásd egyfelől az 1.5.5. fejezetet, illetve a magyar gyakorlat tekintetében a 2.1.3.1. fejezetet.

[70] Magyarország 2009 augusztusában és szeptemberében részesült először SDR-allokációban, összesen 991 millió SDR értékben. Ezek az ügyletek a BPM5 alapján még egyéb állományváltozásként járultak hozzá a tartalékállomány növekedéséhez.

1.5.4. Az új módszertan bevezetése

A tapasztalat az, hogy a korábbi felülvizsgálatok alkalmával a folyamat lezárultát követően 1-2 éven belül sor került az új módszertanra való átállásra és az IMF által gondozott fizetésimérleg-statisztikai idősorok ennek megfelelő átváltására.[71]

A BOPCOM 2009-es ülésére készült egy felmérés arról, hogy mit terveznek az egyes országok az áttérést illetően. A megkérdezett tagországok válaszaiból kiderült, hogy nagyon sokan részben már bevezettek az új módszertannal összhangban lévő változásokat a saját statisztikáik összeállítása során, de teljes mértékben 2009-ben csak egyetlen ország, Ausztrália vezette be a BPM6-ot. A felmérés arra is alkalmat teremtett, hogy a gyakorlati megvalósítás szempontjából különösen problematikusnak tartott kérdésekre az országok felhívják a figyelmet. Ez egyúttal lehetőséget nyújt az IMF számára, hogy a készülő *Compilation Guide*-ban külön fokuszáljon ezekre a problémákra, s az egyes fejezetek elkészítésének ütemezését is ehhez igazítsa.[72] Ugyancsak a bevezetéshez kapcsolódva, az IMF elkészítette azt a konverziós mátrixot (conversion matrix)[73], ami rövid magyarázatokkal ellátva tételesen bemutatja a BPM5 és BPM6 közötti kapcsolatot. Egyúttal létrehozott egy munkacsoportot, amelynek mandátuma az átállással kapcsolatos nyitott kérdésekre vonatkozó megoldási javaslatok megfogalmazására szólt.[74] Abban egyetértés alakult ki a BOPCOM-on belül, hogy 2012 előtt még a BPM5 szerinti módszertan él, míg 2014-től már az új módszertan szerint készülnek a statisztikák. **Az IMF a 2011-es adatokat tartalmazó 2012-es kiadványtól tervezi a saját adatbázisaiban a BPM6-ra való áttérést.**

Mivel az **egyes makrogazdasági statisztikák közötti módszertani harmonizáció** erősítése nagyon fontos szempont volt a felülvizsgálat során, ezért nyilvánvaló, hogy ennek a harmonizációs szempontnak a bevezetéssel kapcsolatos kérdések eldöntésében is fontos szerepet kell adni. Ráadásul ebben a kérdésben sem globális, sem pedig az egyes országok szintjén nem hagyhatók figyelmen kívül a különböző regionális meghatározottságok. Magyarország számára ilyen regionális meghatározottság az Európai Unión belül érvényesülő statisztikai együttműködés rendszere. 2014 az uniós tagországok által közösen elfogadott dátum az átállásra, ami azt jelenti, hogy 2014-ben kell először az új módszertan szerinti adatokat szolgáltatni a tagországoknak 2013 referenciaévtől kezdődően. Az EU-n belül ugyanis a nemzeti számlák rendszerével összhangban megújított európai szektorszámlák rendszere (ESA 2010) 2014-től lép hatályba, s ezzel összhangban a BPM6 is ettől az évtől kerül bevezetésre.[75] Az MNB is ennek megfelelően tervezi a BPM6-ra való teljes áttérést. Az biztos, hogy 2014-től kezdve már csak az új módszertan szerint összeállított statisztikák kerülnek publikálásra, de hogy az átmenettel kapcsolatos egyéb kérdésekre (idősorok visszavezetése, párhuzamos idősorok összeállítása, visszamenőleges adatrevíziók kérdése stb.) milyen közös válaszok és megoldások születnek majd a tagországok között, egyelőre nincs eldöntve.[76]

---

[71] Az országonkénti statisztikákat és a hozzájuk tartozó országspecifikus módszertani megjegyzéseket a majd hatvanéves múltra visszatekintő Balance of Payments Statistics Yearbook (BOPSY), illetve a hozzá kapcsolódó adatbázis tartalmazza. Az IMF on-line adatbázisa elérhető itt: http://elibrary-data.imf.org/ (BOP = fizetésimérleg-adatbázis).

[72] Az elképzelések szerint az egyes fejezetek elkészültüket követően azonnal felkerülnek az internetre, a publikálással nem várja meg az IMF a kötet egészének lezárását. Az általános adatforrások és adatgyűjtési módszerek tárgyalása mellett a kötet részletesen foglalkozik majd külön-külön is az egyes problematikusabb tételekkel.

[73] A konverziós mátrix is elérhető az IMF honlapján: http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/matrix.pdf.

[74] A munkacsoport olyan kérdésekkel foglalkozott egyebek mellett, hogy vajon át kell-e a teljes idősort konvertálni BPM5-ről BPM6-ra (az idősor egy része már a BPM5-re való átálláskor is becsült volt, a „dupla konverzió" vajon hogyan hat az adatok minőségére), vajon az átállás után továbbra is előállításra kerüljenek-e a BPM5 szerinti idősorok, ki hajtsa végre a historikus adatok konverzióját: az egyes tagországok vagy az IMF, legyen-e, s ha igen, milyen hosszú s milyen irányú a mindkét módszertan szerint elkészített párhuzamos idősor és a többi. A technikai jellegű problémák mellett ugyanakkor az új módszertan bevezetésével kapcsolatos kérdés az is, hogy a felhasználókat miképpen készíthetjük fel előzetesen a módszertani változásra.

[75] Az Európai Unión belül jogszabályok írják elő azokat a kötelezettségeket, amelyeket a tagországoknak követniük kell az egyes makrogazdasági statisztikák összeállítása során.

[76] Az IMF-hez képest későbbi átállás azt fogja eredményezni, hogy az IMF-nek még BPM5-nek megfelelően jelentett adatainkat, erre utaló megjegyzéssel ellátva, az IMF, ahogyan azt a korábbi változások alkalmával is tette, át fogja konvertálni az új módszertannak és prezentációs formának megfelelően a saját adatbázisaiban. Ezzel biztosítható az, hogy a BOPSY adatbázisában szereplő idősorok, függetlenül az egyes országok konkrét gyakorlatától, egymással összehasonlíthatók legyenek. (A 2009. augusztus–szeptemberi SDR-allokációt egyébként már az új módszertannak megfelelően tartalmazza a BOPSY.)

1.5.5. Kitekintés: a közvetlentőke-befektetések módszertanának megújítása az OECD-kézikönyv 4. kiadása alapján[77]

Ebben az alfejezetben röviden áttekintjük a BPM5-tel párhuzamosan felülvizsgált OECD-kézikönyv legfontosabb változásait és a többségében a közvetlentőke-befektetésekhez kapcsolódó speciális módszertani kérdéseket.

A közvetlentőke-befektetések statisztika része a fizetésimérleg-statisztikának, a fizetésimérleg-keretben definiálják a közvetlentőke-befektetések elszámolására vonatkozó alapfogalmakat. Ugyanakkor a közvetlentőke-befektetések jelentősége a globalizációval, a multinacionális vállalatok tevékenységének bővülésével folyamatosan nő. A közvetlentőke-befektetés adatokon belül részletesebb bontásokra, speciális felhasználói igények merülnek fel. Azaz, a közvetlentőke-befektetések azon túl, hogy egyik instrumentumát képezik a fizetésimérleg- és külföldi befektetési pozíció statisztikáknak, egyre inkább külön statisztikává is válnak, speciális módszertannal, felhasználókkal, elemzési igényekkel.

A közvetlentőke-befektetésekre vonatkozó statisztikák módszertanának kidolgozásáért a nemzetközi szervezetek közül az OECD a felelős. Az OECD által készített *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment* (BD) kézikönyv a legfontosabb nemzetközi módszertani útmutató. A közvetlentőke-befektetésekre vonatkozó módszertan és a fizetési mérleg módszertan egymással harmonizált. Azonban míg a fizetésimérleg-statisztikákban a közvetlentőke-befektetés csak egyike a megfigyelt funkcionális kategóriáknak, a témára vonatkozóan az OECD-kézikönyv sokkal részletesebb, sokkal inkább koncentrál a speciális felhasználói igények kielégítésére, hogy megfelelő információval lássa el a közvetlentőke-befektetésekkel foglalkozó statisztikusokat és elemzőket egyaránt. A részleteket illetően a BPM6 is több helyen hivatkozik a BD4-re.[78]

Az 1996-ban kiadott BD3 revíziója 2004-ben kezdődött, s párhuzamosan folyt a BPM5 felülvizsgálatával. Az új kiadás (BD4) 2008 áprilisában jelent meg. Az előző kiadás óta a nemzetközi tőkemozgásokat megakadályozó korlátok megszűntek, a globalizáció kiterjedt, a befektetők mind komplexebb vállalati struktúrákat hoznak létre, hatékony irányítási, finanszírozási, alapkezelési módszereket alkalmaznak, leányvállalatokat alapítanak és erőforrásokat csoportosítanak át egyik országból a másikba, hogy optimalizálják befektetéseik jövedelmezőségét. A tőkebefektetések formái bővülnek, a multinacionális vállalatok tevékenységének komplexitása nő. Az új módszertannak ezt a változást is le kell képeznie. Ennek megfelelően az új módszertan leglényegesebb eleme **a közvetlentőke-befektetési viszony keretrendszerének (Framework of Direct Investment Relationships [FDIR]) világosabb, pontosított meghatározása[79], és részletesebb bontások előírása.** A változások nagy része az adatok korábbinál részletesebb, új megbontásokat tartalmazó prezentációjában mutatkozik meg.

Jelentősebb változások az előző kiadáshoz képest

- **A közvetlentőke-befektetési viszony keretrendszerének pontosítása**
  Az előző kiadásban alkalmazott keretrendszerhez képest, amely a vállalatcsoporton belüli vertikális kapcsolatokra koncentrált, a vállalati struktúrák bonyolultságának azóta bekövetkezett növekedésével szükségessé vált, hogy az új keretrendszer (Framework of Direct Investment Relationships – FDIR) már a vállalatcsoporton belüli kapcsolatot részletesen figyelembe vegye.

  Az FDIR kiterjed a vállalatcsoport minden olyan tagjára, amelyre a befektetőnek jelentős befolyása van a közvetlentőke-befektetési viszony keretében. A befektető **leányvállalatait** (subsidiaries) tekintve ez a befolyás több mint 50% tulajdoni hányadot jelent (ellenőrzés), a **társult vállalatokra** (associates) pedig 10–50% tulajdoni hányadot (befolyás). Kiterjed a **tulajdonosi láncok közötti kapcsolatokra** is. Ha egy vagy több tulajdonosi lánc ered egy közös befektetőtől, akkor az összes lánc összes vállalata között közvetlentőke-befektetési viszony áll fenn.

[77] A kézikönyv elérhető az OECD honlapján: http://www.oecd.org/dataoecd/26/50/40193734.pdf.

[78] Azok a felhasználók, akik a közvetlentőke-befektetésekkel kívánnak foglalkozni, az OECD adatbázisában találhatják meg a legrészletesebb bontású statisztikákat (ország, ágazat, instrumentum stb.).
http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/data/oecd-international-direct-investment-statistics_idi-data-en.

[79] A közvetlentőke-befektetési viszony keretrendszerével (FDIR) részletesen a BD4 3.4 fejezete és a 4. melléklet foglalkozik.

- **Az új módszertanban sokkal nagyobb hangsúly került a testvérvállalatokkal (fellow enterprise) kapcsolatos tranzakciókra és pozíciókra.**
  A testvérvállalatok a vállalatcsoport olyan tagjai, amelyeknek valamilyen szinten közös befektetőjük van, de egymás között nincs vagy csak 10 százalék alatti tulajdonosi kapcsolat van. A közöttük lévő tranzakciók és pozíciók elkülönült megjelenítése az egyik legfontosabb változás a korábbi kiadáshoz képest, ami ezen egyéb cégcsoporttagokon keresztül zajló tőkeátcsoportosítások megnövekedett szerepének köszönhető. A testvérvállalatok közötti tranzakciókat és állományokat a külföldiek hazai befektetései között kell elszámolni, ha a rezidens fél végső befektetője nem rezidens, és a rezidensek külföldi befektetései között, amennyiben a végső befektető is rezidens. Ez az új elszámolási mód jelentősen megváltoztathatja egyes országokban a közvetlentőke-befektetés állományok korábbi szintjét, mivel a testvérvállalatok közötti forgalmakat eddig az országok általában nem közvetlentőke-befektetésként, hanem az egyéb befektetések között számolták el.

  Az új módszertan szerint – amit a fizetésimérleg-statisztika prezentációja is átvett – elkülönülten kell majd megjeleníteni a közvetlentőke-befektetés forgalmakat és állományokat a tekintetben, hogy a befektetők közvetlentőke-befektetéssel érintett vállalkozásaiba irányul a befektetés, vagy éppen a vállalakozások befektetőkkel szembeni tranzakcióit és pozícióit érinti (ez a kereszttulajdonlás – lásd a 36. lábjegyzetet), avagy testvérvállalatok közötti ügyletről van szó.

- **A speciális célú vállatok (SCV-k) fogalma, elszámolása és elkülönített megjelenítése a statisztikákban.**
  A speciális célú vállalatok tulajdonképpen multinacionális vállalatok, illetve külföldi befektetők által **egy-egy ország szabályozásában található előnyök kihasználására létrehozott speciális célú leányvállalatok**. Mivel az elérhető előnyök országspecifikusak, ezért sokfajta speciális célú vállalat létezik.

  A speciális célú vállalatok (SCV-k) megfigyelése már a kézikönyv előző kiadásában is kulcsfogalomként szerepelt. Ekkor esettanulmány-szerűen tárgyalták a különböző megfigyelt típusú speciális célú vállalatokat, az egyes adóparadicsomok specialitásait. A jelenség komplexitása abban az időben még csak a jelenség, az elszámolási problémák felvetését tette lehetővé. Az országok eltérő érdekeltsége miatt még nem alakult ki nemzetközileg elfogadott definíció. Az azóta összegyűltek alapján azonban a negyedik kiadásban már sor kerülhetett olyan általános elvek megfogalmazására, ami segíthet az SCV-k azonosításában és elkülönítésében.

Az SCV-k azonosításában segítő általános nemzetközi kritériumok:

1. A speciális célú vállalat nemzeti hatóság által hivatalosan bejegyzett jogi egység, az ország pénzügyi és egyéb jogi jogszabályainak hatálya alá tartozik.
2. A vállalkozásnak nem rezidens végső befektetője van.
3. Nincs vagy csak kevés számú alkalmazottja van, kevés a hazai termelése, minimális a jelenléte az adott országban.
4. A vállalat követelései és tartozásai nagyrészt a külföldhöz kapcsolódnak.
5. A főtevékenysége csoportfinanszírozás, közvetítői szerepet játszik a cégcsoport nem rezidens tagjai között.

A kihasználható előnyök sokszínűsége miatt nemcsak országok között lehetnek eltérőek a speciális célú vállalatok tulajdonságai, hanem a szabályozók és előnyök időbeli változásával egy országon belül is változhat a speciális célú vállalatok (speciális) tevékenysége.

Amennyiben a statisztikákban nem különítjük el e speciális célú vállalatokat a normál vállalatoktól, döntően **a közvetlentőke-befektetés adatok torzítottak lesznek**. Ugyanis a pusztán jövedelemoptimalizációs célból végrehajtott, általában kiugró nagyságú tranzakciók összekeverednek a valóságos befektetői szándékokat tükröző tőkemozgásokkal. Pontosabban, a jövedelemoptimalizációval kapcsolatos tőkemozgások nagyságrendekkel megnövelik az adott országban elszámolt befektetéseket (és a tőkekivonás hitel vagy jövedelem instrumentumon jelenik meg, vagy időben eltér a befektetéstől), miközben e speciális célú vállalatok kapcsolódása a hazai gazdasági folyamatokhoz minimális, jobbára passzív közvetítői szerepet játszanak, a rezidensekkel folytatott tranzakcióikból származó jövedelmük elhanyagolható. Tehát annak ellenére, hogy egyenlegében nézve hatásuk az adott gazdaságra elhanyagolható, mégis nagyon nagy a statisztika által kimutatott befektetések nagysága.

A torzítás mértékére jó példát mutatnak akár a magyar adatok: míg 2009-ben a külföldiek magyarországi befektetésállománya SCV-k nélkül 68 Mrd euro, addig SCV-kkel együtt 179 Mrd euro. A rezidensek külföldi befektetésállománya 16 Mrd euro, addig SCV-kkel együtt 123 Mrd eurót ér el. E torzítás másik aspektusa, hogy ha az SCV-kkel együttes adatokat nézzük, a világon a külföldiek Hollandiába történő befektetésállománya a legmagasabb, és a hollandok külföldi befektetése a harmadik legnagyobb a világon.

Éppen azért, hogy torzító hatásuk ne érvényesüljön a statisztikában, az új módszertan szerinti OECD-adatszolgáltatás külön kér SCV-k nélküli és külön a speciális célú vállalatokra vonatkozó adatokat.

Mivel ma még a BPM5 és a BD3 módszertan van érvényben, ami nem teszi „kötelezővé" az SCV-k elkülönítését, az országoknak a nemzetközi módszertan szerinti nemzetközi adatszolgáltatásaikat minden rezidens vállalatra kell összeállítaniuk (az SCV-ket is belevéve). Az olyan országok helyzetét összehasonlító mutatók (például adósságmutatók), vagy a befektetések adatai, amelybe az SCV-k adatait is beleszámítják, hamis képet mutatnak az SCV-kkel érintett országokról.

Magyarországon is jelentős az SCV-k tevékenysége, ezért az SCV-k adatait is tartalmazó adataink közgazdaságilag torzítottak. Így Magyarország is kezdeményezte a nemzetközi szervezeteknél, hogy a közgazdaságilag elemezhető, SCV-k nélküli adatok kerüljenek a nemzetközi adatbázisokba, gazdasági elemzésekbe.

Mára már az SCV-k torzító hatásainak következtében egyre több nemzetközi szervezet lehetővé teszi, hogy a nemzetközi adatszolgáltatásokban azok az országok, ahol az SCV-knek jelentős torzító hatásuk van az adatokra, az SCV-k nélküli adatokat jelentsék nemzeti adatként, és ezek az adatok kerüljenek be a nemzetközi adatbázisokba is (Eurostat, EKB, OECD, UNCTAD, BIS).

Az új módszertani szabványok bevezetésével (2014) lehetővé válik, hogy az SCV-k nélküli, illetve SCV-kkel együttes adatok egyaránt elérhetők legyenek összehasonlítható módon.

A speciális célú vállalatok hazai azonosításáról, kezeléséről, a felmerülő problémákról a magyar gyakorlat leírásánál írunk részletesen a 2.1.3.1. fejezetben.

A módszertani változások további iránya: le nem zárt kérdéskörök (Research agenda)

A BPM-hez hasonlóan a BD felülvizsgálata során is maradtak a zárásig meg nem oldott problémák, nyitott kérdések. Ezek a BD4 esetében is felkerültek egy kutatási listára (Research agenda). Az új kézikönyv az utolsó mellékletében összegyűjtve közli a nyitva maradt problémák, továbbkutatásra jelölt témák listáját. Ezek jelzik a statisztikai módszertan fejlődési irányát.

A jelentősebbek témák rövid áttekintése:

1. A speciális célú vállalatok

   a) A nem rezidens SCV-k azonosítása. Az OECD által kért önkéntes, kiegészítő adatgyűjtések között ajánlásként szerepel olyan adatszolgáltatás, ami „átnéz" (look through) a partner országban rezidens SCV-ken, azaz a befektető országa/ágazata az első nem-SCV befektető, és a befektetés országa/ágazata az első nem-SCV befektetés országa. Például ha Magyarországra Luxemburgon és Hollandián keresztül befektet egy kínai befektető, majd Magyarországról továbbmegy a pénz Ciprusra, majd Németországba, akkor ebben az adatszolgáltatásban azt kell kimutatni, hogy Kína Németországba fektetett be. Vannak olyan országok, amelyek már folytatnak ilyen adatgyűjtést, de még sok a tisztázatlan kérdés a témakörben.

   b) Az SCV-típusok aktualizálása a jellemző tevékenységek szerint. A multinacionális vállalatok finanszírozási módjai idővel változnak, ezért szükség lehet a kritériumok újratárgyalására és egy általánosan elfogadható definíció kialakítására.

c) A termelő leányvállalatokon átfolyatott tranzit tőke elkülönítése. A multinacionális vállalatok nemcsak SCV-ken, hanem termelő tevékenységet végző vállalatokon keresztül is csoportosítanak át tőkét egyik országból a másikba. További vizsgálatok szükségesek annak feltárására, hogy a gyakorlatban miként lehetséges a tranzit tőke elkülönítése egy termelő tevékenységet végző leányvállalat esetében.

d) Közös nemzetközi SCV-regiszter hasznosságának és megvalósíthatóságának a feltárása.

2. A *körbejáró tőke* (round tripping) azonosítása, elkülönítése. A körbejáró tőke alatt azt értjük, ha egy hazai tőke elhagyja az országot és külföldi befektető hazai befektetéseként tér vissza adóelőnyök kihasználása vagy egyéb okok miatt. (A Cipruson keresztül történő befektetés [visszafektetés az anyaországba] több országban előfordul.)

3. A *végső befektetés* szerinti ország- és ágazati bontás összeállítása. Jelenleg csak a befektetési állományok esetére vannak megfelelő módszertani útmutatások arra, hogyan kell a végső befektető szerinti országbontást megadni. Ugyanakkor még nincsenek elfogadott irányelvek arról, hogy a rezidensek külföldi befektetéseinél hogyan és milyen információ alapján lehetséges a végső befektetés országának a meghatározása.

Az említett, le nem zárt témákból is leszűrhető, hogy egyre inkább igény van arra, hogy a különböző torzító hatásokat kiszűrve, kimutatható legyen, hogy a befektetések honnan hova (melyik országból, ágazatból melyik országba, ágazatba) irányulnak, függetlenül a közben megtett úttól. A statisztika ilyen módon való összeállításánál az elvi kérdések megoldásán túl a fő nehézséget az jelenti, hogy honnan szerezhető be releváns információ a szükséges adatokról. Egy országban csak az ott működő (rezidens) vállalatokat lehet adatszolgáltatási kötelezettséggel terhelni, akiknek arról nehezen lehet információjuk, hogy hova megy tovább a tőke az adott országból. Az információhiány megoldására kezdeményezések történtek az EU-n belül, elindult egy EU-szintű vállalati regiszter kiépítése, amely multinacionális vállalatok regiszteradatait tartalmazza (Euro Group Register – EGR), lehetővé téve legalább az EU-n belül bizonyos vállalati regiszterinformációkhoz való hozzáférést statisztikusok részére.

2. A magyar gyakorlat

2.1. A FIZETÉSIMÉRLEG- ÉS A KÜLFÖLDDEL SZEMBENI BEFEKTETÉSIPOZÍCIÓ-STATISZTIKÁK ÖSSZEÁLLÍTÁSA SORÁN ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN

2.1.1. Általános megjegyzések

A fizetési mérleget, valamint a nem rezidensekkel szemben fennálló követelések és tartozások állományának nagyságát, illetve azok változását tartalmazó statisztikák összeállításáért Magyarországon a jegybank a felelős. 2014-ig a fizetési mérleg összeállítása során követett nemzetközi statisztikai módszertan az IMF által kiadott Balance of Payments Manual 5. kiadása (BPM5).[80]

A statisztikák összeállításához szükséges adatgyűjtések általános jogszabályi hátterét a jegybanktörvény (2001. évi LVIII. törvény a Magyar Nemzeti Bankról), valamint a statisztikáról szóló (1993. évi XLVI.) törvény biztosítják. Az éves adatszolgáltatási kötelezettségeket az évente frissülő MNB-rendelet, valamint az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) tartalmazza. A jelentések táblázatainak tartalma, valamint a kitöltésükhöz szükséges részletes módszertani leírások elérhetők az MNB honlapján.[81]

Az MNB-vel szemben támasztott nemzetközi adatszolgáltatási kötelezettségekből eredő adatigények bővülése, a pénzügyi kapcsolatok növekvő bonyolultsága, illetve a nemzetközi szabályozási környezet változása módszertani váltást tett szükségessé a statisztikai adatgyűjtésben is. A Magyar Nemzeti Bank a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) együttműködésével 2008-tól új, közvetlen jelentéseken alapuló adatgyűjtési rendszert vezetett be a fizetésimérleg-statisztikák összeállítására. Több fizetésimérleg-instrumentum esetében a KSH által gyűjtött adatok átvétele történik, ezek: áruforgalom (2003-tól), üzleti szolgáltatások és idegenforgalom (2004-től), egyéb szolgáltatások (2005-től), munkavállalói jövedelem, valamint az EU- és lakossági transzferek (2008-tól).

Míg a fizetési mérleg korábbi összeállítása nagyrészt a pénzátutalások jogcímzésén alapuló hitelintézeti jelentésekre támaszkodott, az új rendszerben ezek helyett az MNB, ahol ő a felelős az adatgyűjtésekért, a gazdasági szereplőktől közvetlenül szerzi be a szükséges információkat. A fizetési mérleg összeállításában központi szerep jut az MNB által 2008-tól elrendelt adatszolgáltatásokat havi gyakorisággal teljesítő nagyvállalatoknak, a negyedévente vagy évente jelentő kis- és középvállalati mintának (értékhatár alapján), a mindezeket kiegészítő területspecifikus kérdőíves felméréseknek, valamint a különböző becslési eljárásoknak.

A devizanemenként jelentett havi forgalmi (flow) adatok az MNB hivatalos napi deviza-középárfolyamainak munkanapokkal súlyozott havi átlagán kerülnek forintra átszámításra és nemzetgazdasági szintű összegzésre. A halmozott, illetve negyedéves forgalmi adatok az egyedi havi adatok összeadásával számíthatók. Az ugyancsak devizanemenként jelentett állományi (stock) adatokat az MNB időszak végi hivatalos napi deviza-középárfolyamain számítjuk át forintra és összegezzük. Az euróban publikált adatok a forintadatok havi átlagos (forgalmi statisztikák), illetve negyedév végi (állományi adatok) HUF/EUR árfolyamon történő átszámításával adódnak (az 1999 előtti statisztikákban az ecu azonos az euróval).

[80] A BPM6 bevezetéséről lásd az 1.5.4. fejezetet.
[81] Lásd fizetési mérleg minisite: http://fma.mnb.hu/.

1. táblázat
Munkamegosztás a KSH és az MNB között

Fizetési mérleg instrumentumai	Pénzügyi és nem-pénzügyi vállalatok	Kormányzat	Háztartások
Áruk	KSH		
Szolgáltatások	KSH		
Munkavállalói jövedelmek	KSH		
Közvetlentőke-befektetések jövedelmei	MNB		
Portfólióbefektetés jövedelmek	MNB		
Egyéb befektetés jövedelmek	MNB		
Folyó transzferek	KSH/MNB	KSH	KSH
ebből: EU-transzfer	KSH		
Tőketranszferek	KSH/MNB		
ebből: EU-transzfer	KSH		
Közvetlentőke-befektetés – részvény	MNB		
Közvetlentőke-befektetés – egyéb tőke	MNB		
Portfólióbefektetések	MNB		
Pénzügyi derivatívák	MNB		
Egyéb befektetések	MNB		

A közzétett fizetésimérleg-statisztika négy intézményi szektort különböztet meg:

- az MNB-t mint monetáris hatóságot,
- az egyéb monetáris intézményeket (bankok, szakosított hitelintézetek, szövetkezeti hitelintézetek és a pénzpiaci alapok),
- az államháztartást (központi kormányzat, a helyi önkormányzatok és a társadalombiztosítási alapok), valamint
- az egyéb szektorokat (a nem pénzügyi vállalatok, az egyéb pénzügyi közvetítők, a pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők, a háztartások és a háztartásokat segítő nonprofit intézmények).

A Magyar Nemzeti Bank 1996-ban csatlakozott a Nemzetközi Valutaalap különleges adat-közzétételi szabványához (SDDS[82]), s ennek keretében a fizetési mérlegre (és a szabványban előírt többi makrogazdasági statisztikai kategóriára) vonatkozóan metaadatokat, átfogó metodológiát és publikációs naptárat közöl.

2.1.2. A fizetési mérleg és a külfölddel szembeni befektetési pozíció fő részei és instrumentumai

A fizetési mérleg fő részei és instrumentumai fejezetben az egyes instrumentumok kerülnek bemutatásra. A pénzügyi mérleg tételei esetében a tranzakciós és állományi adatokat az adott instrumentumon belül tárgyaljuk. Igyekeztünk minden tétel esetében standard szempontokat követni, így minden leírás tartalmaz egy rövid ismertetést az adott instrumentumról, a felhasznált adatforrás(oka)t[83], az esetlegesen alkalmazott becslés(eke)t, az instrumentum módszertani specialitásait, az alkalmazott revíziós politikát vele kapcsolatban, valamint azt, hogy a standard publikációkban hogyan jelenik meg.

[82] Az SDDS-ről bővebben lásd a 35. lábjegyzetet. Az SDDS magyar oldalát lásd itt: http://dsbb.imf.org/Pages/SDDS/CtyCtgList.aspx?ctycode=HUN.

[83] A fizetésimérleg-statisztikák összeállításához felhasznált adatszolgáltatásokról bővebb tájékoztatást nyújt a 2.2.3. fejezet, illetve a 2.1.2. fejezet végén a 3. táblázat foglalja össze instrumentumonként az adatforrásokat.

2.1.2.1. Folyó fizetési mérleg

8. ábra
Folyó fizetési mérleg

	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
I. Folyó fizetési mérleg (1+2+3+4)			
1. Áruk			
2. Szolgáltatások			
3. Jövedelmek			
4. Viszonzatlan folyó átutalások			

A fizetési mérleg részeként a folyó fizetési mérleg a reálgazdasági tranzakciókat (az áruforgalomhoz és a szolgáltatásokhoz kapcsolódó ügyleteket), a befektetésekhez kapcsolódó – részesedéshez kötődő és kamat – jövedelmeket, a munkavégzésből származó jövedelmeket és a viszonzatlan folyó átutalásokat veszi számba.

Áruk

9. ábra
Áruk

	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
1. Áruk			
1.1. Export			
1.2. Import			

Az árukon belül az export és import szárakon kívül nem publikálunk további részletezést.

Az áruk magukban foglalják a rezidensek és nem rezidensek közötti általános termékforgalmat, a bérmunkát, a javítást, a nem rezidens szállítóeszközök által a statisztikát összeállító országban igénybe vett üzemanyagot és egyéb ellátmányt (illetve a rezidens szállítóeszközök által külföldön igénybe vett hasonló tartalmú árukat), valamint a nem monetáris célú – a nemzetközi tartalékok részét nem képező – aranyat.

A fizetési mérleg áruk sorának elsődleges forrása a KSH által összeállított külkereskedelmi statisztika.

A külkereskedelmi és a fizetésimérleg-statisztika (illetve nemzeti számlák szerinti külkereskedelem) közötti módszertani eltérések miatt azonban a fizetési mérleg (és a nemzeti számlák) részére átadott külkereskedelmi adatokon a KSH az alábbi módosításokat végzi el:

- A fizetési mérlegben az áruforgalmi adatoknak az exportáló ország határán vett értéken (f.o.b. paritáson) kell szerepelniük, ezért a fizetési mérlegben a külkereskedelmi statisztika által Magyarország határán vett értéken (c.i.f. paritású) elszámolt import adatát annak f.o.b. paritású értékével kell helyettesíteni.[84]

- A külkereskedelmi adatgyűjtés sajátosságai következtében a Magyarországon csak áfa-regisztrációval rendelkező nem rezidens vállalatokhoz kapcsolódó áruforgalom olyan hozzáadott értéket tartalmaz, amely nem a rezidens gazdasághoz tartozik, ezért a fizetési mérlegből – és a nemzeti számlákból – ezt a hozzáadott értéket egy becsült korrekció keretében el kell távolítani. Ezzel párhuzamosan a külkereskedelmi adatok nem tartalmazzák a rezidens vállalatok által külföldön létrehozott áfaregisztrációkon keresztül elszámolt hozzáadott értéket, amely a rezidens gazdasághoz tartozik, így a fizetési mérleghez – és a nemzeti számlákhoz – ezt egy becsült korrekcióval hozzá kell adni.[85]

[84] Bővebben a c.i.f./f.o.b. korrekcióról a 2.1.3.3. fejezetben esik szó.
[85] Bővebben az áfarezidensekről a 2.1.3.2. fejezetben esik szó.

- A külkereskedelmi termékforgalomban bruttó módon jelenik meg a tértiáruk forgalma, amely a fizetési mérleg módszertana szerint stornó tétel, ezért ezzel kapcsolatban szintén korrekcióra kerül sor a KSH-tól kapott áruforgalmi adatokon. A statisztika tértiáruként kezeli azokat a termékeket, amelyek a határátlépést követően változatlan állapotban visszakerülnek az eladóhoz, a vevő nem tart rájuk igényt (nem azonos így ez a kör például a különböző termékkiállításokra kiszállított, majd visszavitt árukra, amelyek esetében eleve nem történt adásvétel). A tértiáruval kapcsolatos korrekció az áruforgalmi egyenleget nem érinti (exportból import stornó, importból pedig export stornó lesz).

- A fizetési mérleg áruforgalom bizonyos tételei (pl. a járművek üzemanyagtartályában lévő, ún. bunker üzemanyag vagy a javítási díj) nem szerepelnek a külkereskedelmi termékforgalomban. Ezekre a forgalmakra a negyedéves szolgáltatás kérdőívek alapján szintén a KSH-tól vesszük át az adatokat, s egészítjük ki velük a jelentett áruforgalmi adatokat.

Az áruk között elszámolt pénzügyi lízing a lízingelt áru piaci értékén az áruforgalom általános elszámolási elveinek megfelelően kerül számbavételre. A pénzügyi lízinghez kapcsolódóan finanszírozó tételként az egyéb befektetések között hitelköveteléseket vagy -tartozásokat számolunk el.

Az áruk esetében márciusban revideálja a KSH az előző év 1–12. hónapját, szeptemberben az előző év 1–12. hónapját és a tárgyév 1–6. hónapját. Ezeket a revíziókat az MNB saját márciusi és szeptemberi publikációjában figyelembe veszi.

Szolgáltatások

10. ábra
Szolgáltatások

	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
2. Szolgáltatások összesen			
2.1. Szállítási szolgáltatások			
2.2. Idegenforgalom			
2.3. Egyéb szolgáltatás			
2.3.1. Kommunikációs szolgáltatások			
2.3.2. Építési-szerelési szolgáltatások			
2.3.3. Biztosítási szolgáltatások			
2.3.4. Pénzügyi szolgáltatások			
2.3.5. Számítógépes és információs szolgáltatások			
2.3.6. Szabadalmi és licencdíjak			
2.3.7. Egyéb üzleti szolgáltatások			
2.3.8. Személyes, kulturális és szórakoztatással kapcsolatos szolgáltatások			
2.3.9. Kormányzati szolgáltatások			

A szolgáltatások az áruktól elsősorban termelésük (megelőzi egy megállapodás) és nemzetközi kereskedelmük (egyidejűleg történik a termeléssel) jellemzőiben térnek el.

Az adatátvétel a KSH-tól történik. Az idegenforgalmi adatok forrása a KSH által végzett határfelmérés, melynek során a külföldről hazatérő magyarokat és a hazautazó külföldieket kérdezik meg az utazások finanszírozása során felmerült kiadásokról. A többi szolgáltatásadat fő forrása egyrészt a külkereskedelmi szolgáltatásokat nyújtó, illetve igénybe vevő vállalkozások által kitöltött kérdőívek, másrészt adminisztratív források (pl. a kormányzati és a biztosítási szolgáltatások esetében).

A szállítmányozási szolgáltatások gyűjtött adatain az áruforgalom f.o.b./f.o.b. paritása következtében még egy plusz korrekciós tétel is szükséges, hiszen a gyűjtött adatokban csak az explicit módon megjelenő szállítmányozási díjak találhatóak, azonban az áruforgalom kötött paritása következtében még implicit módon megjelenő szállítmányozási díjakkal is számolnunk kell. A pénzügyi mérlegben elszámolandó finanszírozási tétel egyenlegét az áruforgalom és a hozzá kapcso-

lódó szállítmányozási szolgáltatások esetében ugyanis a ténylegesen számlázott értékek összege, azaz a szerződéses paritás határozza meg. A szerződéses paritás és a f.o.b. paritás különbözetében pedig megjelennek olyan szállítmányozási tételek, amelyek rezidensek és nem rezidensek közötti tranzakcióként számolandók el. A KSH ezen korrekciós tételekre becslést készít, és a szállítmányozási szolgáltatások között adja át a fizetési mérleg részére.

A közvetítő kereskedelem (reexport) elszámolása a nemzetközi módszertannak megfelelően, nettó módon történik. A biztosítási szolgáltatások elszámolásakor csak a biztosítási díjba foglalt szolgáltatás[86], s nem a teljes biztosítási díj kerül elszámolásra a szolgáltatások között (a fennmaradó rész[87] a transzferek közé kerül).

Az idegenforgalmi adatoknál egy adott időszakra vonatkozóan egyszeri kérdőíves adatfelvétel történik, míg a szolgáltatás-külkereskedelemre vonatkozóan márciusban és szeptemberben revideálódhatnak visszamenőlegesen az adatok. Az MNB márciusi és szeptemberi publikációjában ezeket figyelembe veszi.

Jövedelmek

11. ábra
Jövedelmek

	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
3. Jövedelmek			
3.1. Egy évnél rövidebb ideig alkalmazottak díjazása			
3.2. Közvetlentőke-befektetések jövedelmei			
3.2.1. Részvény és egyéb részesedés jövedelme			
3.2.1.1. Osztalék és felosztott jövedelem			
3.2.1.2. Újrabefektetett jövedelem			
3.2.2. Egyéb jövedelem			
3.3. Portfólióbefektetések jövedelmei			
3.3.1. Részvény és egyéb részesedés			
3.3.2. Kötvények			
3.3.3. Pénzpiaci eszközök			
3.4. Egyéb befektetések jövedelmei			

A jövedelmeken belül megkülönböztetünk munkából származó jövedelmeket (egy évnél rövidebb ideig alkalmazottak díjazása), közvetlentőke-befektetésekhez, portfólióbefektetésekhez, valamint egyéb befektetésekhez kapcsolódó jövedelmeket. A jövedelmeket 2004 óta eredményszemléletben számoljuk el a fizetésimérleg-statisztikákban, míg korábban ez pénzforgalmi szemléletben történt.

Egy évnél rövidebb ideig alkalmazottak díjazása

Itt kell elszámolni a rezidensek munkavállalóként kapott, illetve nem rezidens munkavállalók számára fizetett bruttó jövedelmeket.

A munkából származó jövedelmekre vonatkozóan 2008-tól a KSH adminisztratív források (személyi jövedelemadó stb.) alapján készített becslését használja fel az MNB. Ez lényegesen magasabb, mint a korábbi években a pénzforgalmi adatok alapján számított értékek (melyekben csak a nettó jövedelem jelenhetett meg).

Az egy évnél rövidebb ideig alkalmazottak díjazására vonatkozó adatok 3 évre visszamenőleg revideálódnak, azaz az adat a tárgyévet követő 11. negyedévben lesz végleges.

[86] A biztosított által fizetendő bruttó díjak a biztosítása fenntartására, illetve a fizetendő biztosításidíj-kiegészítések.
[87] Teljes bevétel a díjbevétel-kiegészítésekkel együtt a szolgáltatási díj levonása után.

Közvetlentőke-befektetésekhez kapcsolódó jövedelmek[88]

A közvetlentőke-befektetések jövedelmei közé tartozik a részvény és egyéb részesedés jövedelme, mely tartalmazza az osztalékot és felosztott jövedelmet, illetve az újrabefektetett jövedelmet, valamint az egyéb tőkéhez kapcsolódó kamatjövedelem.

Az adatok forrását az MNB-nek nyújtott havi, negyedéves, illetve éves adatszolgáltatások biztosítják. A nemzetgazdasági szintű újrabefektetett jövedelmek meghatározása a tárgyévet követő év szeptemberétől az éves jelentések és a társaságiadó-bevallások adatai alapján történik. A tárgyévet követő szeptember végéig a részesedések jövedelme – és ezáltal az újrabefektetett jövedelem is – becsült adat. A becslés a befektetésállomány és a jövedelmezőség előrejelzésén alapul.[89]

Osztalék és felosztott jövedelem

Az osztalék a befektetések tulajdonosának járó felosztott jövedelem. Az osztalékot abban az időszakban kell elszámolni, amikor a tulajdonosok az osztalék megszavazásáról döntenek.

Az új adatgyűjtési rendszer bevezetésével, 2008-tól nyílt lehetőség arra, hogy a havi és negyedéves kérdőívek alapján a megszavazás időpontjában kerüljön sor az osztalék elszámolásra.[90]

A publikációs táblákban az osztalék és felosztott jövedelem soron a bevételen a rezidens befektetők külföldről kapott osztaléka, míg a kiadáson a külföldi befektetőknek járó osztalék látható.

Újrabefektetett jövedelem

Az újrabefektetett jövedelem a részvény és egyéb tulajdonosi részesedés után a tulajdonosoknak járó, felosztott jövedelmen (osztalékon) felüli jövedelemrész.

Az eredményszemléletű elszámolás következtében a részesedéshez kapcsolódó jövedelem értéke kizárólag az adott évben megtermelt jövedelemtől függ – lehet negatív is, ha a vállalat veszteséges volt –, tehát független a tulajdonosok osztalékfizetés mértékére vonatkozó döntésétől. Az adott időszakban keletkezett pozitív vagy negatív korrigált adózott eredmény és az adott időszakban megszavazott osztalék különbsége az újrabefektett jövedelem. Mivel osztalékot nem csak az adott időszaki eredmény terhére lehet megszavazni, ezért az újrabefektetett jövedelem pozitív vállalati eredmény mellett is lehet negatív, kifejezve azt a tényt, hogy a tulajdonos a vállalat saját tőkéjével szemben, azt csökkentve növelte a vállalatból kivont jövedelmét.[91]

Az elszámolás technikájából következően, a jövedelemmérleg egyenlegét nem befolyásolja a jövedelem felosztásáról hozott döntés, mivel ellenkező előjellel jelenik meg ugyanaz az összeg osztalékként és újrabefektetett jövedelemként. A folyó fizetési mérleg visszaforgatott profit miatti nagyobb hiánya mindig automatikusan finanszírozódik a pénzügyi mérlegben, pótlólagos forrásbevonást nem igényel. A 2. táblázatban összefoglaljuk, hogy mely instrumentumok bevételi és kiadási oldalát hogyan érinti a megszavazott, a fizetett osztalék, az adózott eredmény és az újrabefektetett jövedelem elszámolása.

A közvetlentőke-befektetések jövedelmeinek meghatározásához a vállalati jövedelmek mérésében két megközelítés ismeretes: a jövedelem elszámolása minden eredményelemet – így pl. az árfolyamnyereséget, illetve -veszteséget, a követelésleíráshoz kapcsolódó veszteséget is – magában foglaló (all inclusive concept), illetve csak az ezek nélküli, normál

[88] A közvetlentőke-befektetések módszertanáról részletesebben lásd az MNB 2007 áprilisában frissített tematikus kiadványának 2. fejezetét: http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Kiadvanyok/mnbhu_statisztikai_kiadvanyok/mukt_hu.pdf.

[89] A becslés konzisztens az MNB inflációs jelentésében megjelenő előrejelzésekkel.

[90] A 2008 előtti időszakokra a megszavazott osztalék tényleges nagyságára csak az éves kérdőívekből volt információnk, ezért a megszavazott osztalék éven belüli eloszlása becslés alapján történt.

[91] A BPM6 szerint a tartalékból fizetett osztalékot (rendkívüli osztalék/superdividend) nem osztalékként, hanem tőkekivonásként kell majd elszámolni a pénzügyi mérlegben. A rendkívüli osztalék kivételes jellegét mutatja, hogy nagysága kiugró a megszokott osztalék- és jövedelemszinthez képest. A megszokott jövedelemszint feletti többletet kell tőkekivonásként kimutatni.

2. táblázat
A megszavazott osztalék, az adózott eredmény és az újrabefektetett jövedelem elszámolása a fizetési mérlegben

Instrumentum	Elszámolás tartalma	
	Bevétel	Kiadás
3.2. Közvetlentőke-befektetések jövedelmei		
3.2.1. Részvény és egyéb részesedés jövedelme*		
3.2.1.1. Osztalék és felosztott jövedelem		
3.2.1.1.1. Kif. megszavazott osztaléka	rezidensek külföldi közvetlentőke-befektetése megszavazott osztalék elszámolása (2a)	
3.2.1.1.2. Bef. megszavazott osztaléka		külföldiek magyarországi közvetlentőke-befektetése megszavazott osztalék elszámolása (2b)
3.2.1.2. Újrabefektetett jövedelem		
3.2.1.2.1. Kif. újrabefektetett jövedelme	rezidensek külföldi közvetlentőke-befektetése adózott eredmény*(1a) mínusz osztalék elszámolása (2a)	
3.2.1.2.2. Bef. újrabefektetett jövedelme		külföldiek magyarországi közvetlentőke-befektetése adózott eredmény*(1b) mínusz megszavazott osztalék elszámolása (2b)
7.1. Közvetlentőke-befektetések, külföldön		
7.1.1.1. Részvény és egyéb tulajdonosi részesedés		
7.1.1.2. Újrabefektetett jövedelmek	rezidensek külföldi közvetlentőke-befektetése megszavazott osztalék elszámolása (2a)	rezidensek külföldi közvetlentőke-befektetése adózott eredmény elszámolása* (1a)
7.1.2.1. Egyéb tőke, Követelések	rezidensek külföldi közvetlentőke-befektetése fizetett osztalék elszámolása (3a)	rezidensek külföldi közvetlentőke-befektetése megszavazott osztalék elszámolása (2a)
7.1.2.2. Egyéb tőke, Tartozások		
7.2. Közvetlentőke-befektetések, Magyarországon		
7.2.1.1. Részvény és egyéb tulajdonosi részesedés		
7.2.1.2. Újrabefektetett jövedelmek	külföldiek magyarországi közvetlentőke-befektetése adózott eredmény elszámolása*(1b)	külföldiek magyarországi közvetlentőke-befektetése megszavazott osztalék elszámolása (2b)
7.2.2.1. Egyéb tőke, Követelések		
7.2.2.2. Egyéb tőke, Tartozások	külföldiek magyarországi közvetlentőke-befektetése megszavazott osztalék elszámolása (2b)	külföldiek magyarországi közvetlentőke-befektetése fizetett osztalék elszámolása (3b)

** COPC-vel korrigált adózott eredmény (lásd: 2.1.3.4. fejezet).*

üzletmenethez kapcsolódó vállalati eredményt figyelembe vevő (current operating performance concept – COPC). 2008-ig a fizetésimérleg-statisztika a minden eredményelemet tartalmazó jövedelemelszámolást alkalmazta. A 2008-tól bevezetett, részletesebb információkat begyűjtő vállalati kérdőívek révén lehetségessé vált a normál üzletmenethez szorosan nem kapcsolódó jövedelemelemek kiszűrése, így a nemzetközi statisztikai módszertani ajánlások által javasolt COPC-korrekciók alkalmazása.[92]

Egyéb jövedelmek

A közvetlentőke-befektetésen belül a tulajdonosi részesedésen kívüli egyéb követeléseken és tartozásokon keletkező kamat típusú jövedelmek az eredményszemléletű elszámolásnak megfelelően folyamatos jövedelemáramlásként jelennek

[92] A COPC-korrekcióról lásd részletesebben a 2.1.3.4. fejezetet.

meg a folyó fizetési mérlegben. Az adott időszakra elszámolt, de még ki nem fizetett kamatok a megfelelő instrumentum-követelés vagy -tartozás során ezzel párhuzamosan állománynövekedésként kerülnek elszámolásra. A kamatfizetés (pénzügyi rendezés) időpontjában az adott pénzügyi eszközön pedig állománycsökkentő tranzakciót mutat ki a statisztika a pénzügyi mérlegben.

Az egyéb jövedelmek tartalmazzák a hitelekre, a hitelviszonyt megtestesítő értékpapír-követelésekre és tartozásokra elhatárolt kamatokat, továbbá az elszámolási, cash-pool számlákra kapott és fizetett kamatokat. A bevételek mindig a követelésekhez kapcsolódó, míg a kiadások a tartozáshoz kapcsolódó kamatokat mutatják.

A jövedelmeket az alapján is megbontjuk, hogy a kamat alapjául szolgáló követelés vagy tartozás az állományi statisztikákban melyik irányú befektetésen (Magyarországon vagy külföldön) került elszámolásra.

A közvetlentőke-befektetések jövedelmeinek ország- és ágazati bontása megtalálható az MNB honlapján a működőtőke-kiadvány táblázatai elnevezésű excel fájlban (elkülönítve az osztalékra, az újrabefektetett jövedelemre és a kamatokra).

A portfólióbefektetések jövedelmei

Portfólióbefektetések jövedelmeiként az idetartozó részvények és egyéb részesedések, a kötvények, illetve a pénzpiaci eszközök jövedelmét számoljuk el.

A portfólióbefektetések után járó eredményszemléletű kamatokat az értékpapír-statisztikából vesszük át. A váltók és a nem értékpapírban megtestesülő, 10% alatti részesedések megfigyelése a fizetésimérleg-adatgyűjtésekből, közvetlen vállalati kérdőívek segítségével történik.

A 10% alatti tulajdonosi részesedéshez kapcsolódó jövedelmek elszámolására az osztalék kifizetésének időpontjában kerül sor, újrabefektetett jövedelmeket itt nem számolunk el.

Az egyéb befektetések jövedelmei

Egyéb befektetések jövedelmeiként a vállalatcsoporton kívüli, illetve hitelintézetekkel szemben fennálló követelésekre járó kamatbevételek és a tartozásokra fizetendő kamatkiadások jelennek meg.

Az adatok forrását az érintett gazdasági szereplők havi és negyedéves jelentései szolgáltatják.

A háztartások esetében becsült adatok állnak rendelkezésre, melyek a magyar magánszemélyek éves kamatjövedelmeiről információt szolgáltató országok által a NAV (APEH) részére a 2003/48/EK tanácsi irányelv alapján átadott adatok felhasználásával készülnek.[93]

Viszonzatlan folyó átutalások

A folyó transzfer közvetlenül a rendelkezésre álló jövedelem nagyságát érinti. Egyaránt ölthet pénzbeli vagy dologi formát. Általában kis összegű, rendszeres átutalásokról van szó. A folyó transzferek között kell elszámolni minden olyan viszonzatlan átutalást, ami nem tőketranszfer.

Az államháztartás és a lakosság folyó transzfereire a KSH szolgáltat adatokat (segélyszállítmányok a külkereskedelmi termékforgalmi statisztikából), míg a többi szektor esetében a KSH adatszolgáltatása mellett a közvetlen vállalati jelentésekből származó adatok kerülnek be a fizetési mérlegbe.

A fizetési mérleg 2009 szeptemberéig az Európai Uniótól kapott átutalásokat pénzforgalmi szemléletben tartalmazta, azaz a Bizottságtól érkező források beérkezésük időpontjában viszonzatlan folyó vagy tőketranszfer-bevételként kerültek elszá-

[93] Savings directive http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:157:0038:0048:en:PDF, illetve magyarul Irányelv a megtakarításokból származó kamatjövedelem adóztatásáról: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2003L0048:20040804:HU:PDF.

12. ábra
Viszonzatlan folyó átutalások

	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
4. Viszonzatlan folyó átutalások			
4.1. Államháztartás (S.13)			
– ebből: EU-transzferek			
4.2. Egyéb szektorok (S.1-S.13)			
– ebből: EU-transzferek			

molásra. Ekkor azonban e területen is eredményszemléletű elszámolásra tértünk át, tehát az EU-transzfereket a felhasználásuk időpontjában számoljuk el viszonzatlan (folyó vagy tőke-) átutalásként. Ezt az elszámolást 2004-ig visszamenőlegesen vezettük át az adatokon. Egy másik fontos változás az adatok szektorbontását érintette: az EU-transzfereket közvetlenül a végső kedvezményezett bevételeként kell elszámolni.[94]

A KSH a munkavállalói jövedelmekhez kapcsolódó transzfereket (jövedelem- és vagyonadók, tb-hozzájárulások, munkavállalói hazautalások, illetve pénzbeni társadalmi juttatások) a revíziós politikája szerint csak 3 év után tekinti véglegesnek, vagyis a tárgyévet követő 11. negyedévben, addig azok adatai módosulhatnak.

2.1.2.2. Tőkemérleg

13. ábra
Tőkemérleg

	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
II. Tőkemérleg			
5. Viszonzatlan tőkeátutalások			
5.1. Államháztartás (S.13) viszonzatlan tőkeátutalásai			
– ebből: EU-transzferek			
5.2. Egyéb szektorok (S.1-S.13) viszonzatlan tőkeátutalásai			
– ebből: EU-transzferek			
6. Nem-termelt, nem pénzügyi javak forgalma			

A felhalmozási számlák részét képező tőkemérleg egyrészt a viszonzatlan tőkeátutalásokat, másrészt a nem-termelt, nempénzügyi eszközök tulajdonjogának értékesítéséhez kapcsolódó tranzakciókat tartalmazza. A folyó fizetési mérleg és a tőkemérleg együttes egyenlege az ország külfölddel szembeni finanszírozási igényét vagy finanszírozási képességét fejezi ki.

A tőkemérleg instrumentumai esetében az MNB fizetésimérleg-statisztikájának normál revíziós politikája az irányadó, melyről részletes leírás a 2.3.3. Revíziós politika fejezetben található.

Viszonzatlan tőkeátutalások

Tőketranszferként a beruházási támogatásokat, az ingyenesen juttatott állóeszközöket, illetve azon adósságelengedést számoljuk el, amely az adós és hitelező közötti kölcsönös megállapodás alapján történik. A tőketranszfer a tranzakcióban részt vevő felek reál vagy pénzügyi vagyonának állományát változtatja meg. S bár nem kizárólagos jellemzőjük, de a tőketranszferek általában nagy összegű, nem rendszeres átutalások.

Az államháztartás esetében a KSH jelentése biztosítja az adatforrást, míg az egyéb szektoroknál a gazdasági szereplők közvetlen adatszolgáltatásai. Az itt elszámolt EU-transzferekkel kapcsolatos információkat lásd a Viszonzatlan folyó átutalások alfejezet alatt.

[94] Az EU-transzferek elszámolásáról részletesebben a 2.1.3.5. fejezetben található leírás.

Nem termelt, nem pénzügyi eszközök forgalma

E tétel az immateriális vagyonelemek tulajdonjogának adásvételéhez kapcsolódó tranzakciók elszámolására szolgál.

Az adatok forrását a külfölddel kapcsolatban álló gazdasági szereplők által az MNB részére nyújtott közvetlen jelentések adják.

2.1.2.3. A pénzügyi mérleg és a külfölddel szembeni befektetési pozíció

14. ábra
A fizetési mérleg folyó fizetési és tőkemérlegen kívüli részei

III. Pénzügyi mérleg (7+8+9+10)
7. Közvetlentőke-befektetések
8. Portfólióbefektetések
9. Derivatívák
10. Egyéb befektetések

IV. Tévedések és kihagyások egyenlege

V. Teljes fizetési mérleg egyenlege (I+II+III+IV)

VI. A nemzetközi tartalékok változása

A pénzügyi mérleg azt mutatja, hogy a folyó fizetési mérleg és a tőkemérleg együttes aktívuma (nettó finanszírozási képesség) milyen pénzügyi eszközök változásában testesül meg, illetve hiányát (nettó finanszírozási igény) mely pénzügyi eszközök finanszírozzák. A pénzügyi mérleg funkcionális bontásban tartalmazza a tőkeműveleteket, azaz megkülönbözteti a közvetlentőke-befektetésekhez, a portfólióbefektetésekhez, a pénzügyi derivatívákhoz, az egyéb befektetésekhez és a nemzetközi tartalékokhoz kapcsolódó tranzakciókat. A folyó fizetési mérleg és a tőkemérleg együttes aktívuma/passzívuma megegyezik a – nemzetközi tartalékot is tartalmazó – pénzügyi mérleg ellenkező előjelű egyenlegével.

Tehát a nemzetközi tartalék egyfelől a pénzügyi mérleg része, ugyanakkor prezentációs szempontból a teljes fizetési mérlegen kívül jelenik meg, ahogy az a tábláinkban látható. A pénzügyi mérleg ugyanis azt mutatja, hogy milyen módon történik a folyó és tőkemérlegben szereplő tranzakciók finanszírozása. Amennyiben például a folyó fizetési mérleg és a tőkemérleg egyenlege deficites, akkor vagy valamely – esetleg több – pénzügyi instrumentum nettó követelését kell csökkenteni, vagy a nemzetközi tartalékokat kell igénybe venni.

A fizetésimérleg-módszertan a nemzetközi tartalékok közé azon likvid eszközöket sorolja be, amelyek a monetáris hatóság által ellenőrzöttek és számára azonnal elérhetők: fizetési problémák esetén közvetlenül fizetésre fordíthatók, illetve közvetett módon – devizapiaci intervenció útján a nemzeti valuta árfolyamának befolyásolásával – felhasználhatók ezen fizetési nehézségek intenzitásának csökkentésére, vagy ezektől eltérő egyéb célokra szabadon igénybe vehetők. A fizetési mérleg nemzetközi tartalékok nélküli egyenlege mutatja meg, hogy többlet vagy hiány keletkezett a finanszírozásban, és az egyenlegnek megfelelően a tartalékok szintjének változásával áll vissza az egyensúly. (A folyamat jól nyomon követhető a függelékben található példában, amelyben az olvasó végigkövetheti egy időszak fizetési mérlegének összeállítását.)

A külfölddel szembeni befektetési pozíció pénzügyi instrumentumok szerinti szerkezete megegyezik a pénzügyi mérleg szerkezetével, és összhangban van a folyó fizetési mérleg befektetések jövedelme kategóriájának csoportosításával. Ezzel biztosítható a forgalmi és állományi adatok közötti összhang, illetve az egyes befektetési kategóriákhoz kapcsolódó jövedelmek konzisztens elszámolása.[95]

[95] Kivéve a nemzetközi tartalékeszközökön keletkező jövedelmek elkülönült bemutatását, amely csak a BPM6-ban jelenik meg kiegészítő tételként.

A publikált állományi tábla a pénzügyi mérleg struktúrájának megfelelő pénzügyi instrumentumokat tartalmazza:

1. a nemzetközi tartalékokat (ebből: monetáris arany),
2. a közvetlentőke-befektetéseket (részvény, egyéb részesedés és újrabefektetett jövedelem; egyéb tőke),
3. a portfólióbefektetéseket (részvény és egyéb részesedés, kötvények, pénzpiaci eszközök),
4. a pénzügyi derivatívákat és
5. az eredeti lejárat szerint bontott egyéb befektetéseket.

A pénzügyi mérleg instrumentumai esetében az MNB fizetésimérleg-statisztikájának normál revíziós politikája az irányadó, melyről részletes leírás a 2.3.3. Revíziós politika fejezetben található.

Közvetlentőke-befektetések

A közvetlentőke-befektetés egy adott gazdaság rezidens természetes vagy jogi személyének egy másik gazdaság rezidens gazdálkodóegységében való tartós érdekeltségét és a vállalatirányításban való meghatározó részvételét feltételezi.

A közvetlentőke-befektetések *részvény és egyéb részesedések* tranzakciós adatai havi és negyedéves adatszolgáltatói kérdőíveken, míg az állományi adatok éves kérdőíven alapulnak[96]. Az *egyéb tőkemozgásoknál* a forgalmi és állományi adatok a havi és a negyedéves kérdőívek alapján állnak elő. A negyedéves és éves kérdőívet kitöltők mintájába értékhatár alapján kerülnek be a vállalatok.[97]

A részvény és egyéb részesedés soron elszámolásra kerülő ingatlanbefektetés-adatok 2008-tól becsléssel állnak elő.

A külföldiek magyarországi részvény, egyéb részesedés és újrabefektetett jövedelem formájában megvalósult befektetéseinél a kérdőívek adatait teljeskörűsítjük azon cégek adataival, amelyek esetén a társaságiadó-bevallás (TÁSA) adatbázisában a nem rezidens tulajdoni hányad eléri a 10%-ot, de a cég nem küldött éves kérdőívet. A fizetésimérleg-statisztikában egyedül a külföldiek magyarországi részvénybefektetése esetében áll rendelkezésre olyan külső adatforrás, amely lehetővé tesz teljeskörűsítést.

A közvetlentőke-befektetéseknél az elsődleges osztályozási szempont nem a tartozás-követelés, hanem a befektetés iránya szerinti besorolás. Ennek megfelelően közöljük a közvetlentőke-befektetéseket Magyarországon, illetve külföldön bontásban, amelyeket tovább bontunk részvény és egyéb részesedésre, újrabefektetett jövedelemre, illetve egyéb tőkemozgásokra.[98]

Részvény és egyéb részesedés:

- *Közvetlentőke-befektetések külföldön részvény és egyéb részesedés* forgalomként számoljuk el a rezidens befektető külföldi vállalatban történő jegyzett tőke és tőketartalék emelését, illetve csökkentését, továbbá ha a rezidens befektető nem rezidens társaságban részesedést szerez vagy értékesít.

- *Közvetlentőke-befektetések Magyarországon* részvény és egyéb részesedésként számoljuk el a külföldi befektető Magyarországon létrehozott vállalatban történő jegyzett tőke és tőketartalék emelését, illetve csökkentését, továbbá ha a külföldi befektető rezidens társaságban részesedést szerez vagy értékesít.

[96] Az év közbenső időszakaiban, illetve az éves kérdőívek publikálásáig (t+9 hónap) az állományok a megelőző évi állományi adatok, valamint a havi tranzakciós, átértékelődési és egyéb állományváltozás adatok összegeként keletkeznek.

[97] Bővebben lásd a 2.2.3. Az adatgyűjtési kérdőívek bemutatása c. fejezetben.

[98] Az általában kiemelt felhasználói érdeklődés miatt a közvetlentőke-befektetésekkel kapcsolatos különböző bontású és gyakoriságú statisztikák külön oldalon összegyűjtve is elérhetők az MNB honlapon a következő címen:
http://www.mnb.hu/Statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/vii-kulkereskedelem/mnbhu_kozetlen_tokebef.
A speciális célú vállalatok (SCV-k) tevékenysége a fizetésimérleg-statisztikán belül leginkább a közvetlentőke-befektetések instrumentumait érinti, ezért az adatok megtalálhatók a speciális célú vállalatok nélkül és velük együtt. Az SCV-kről bővebben lásd a Néhány módszertani sajátosság alfejezetet.

15. ábra
Közvetlentőke-befektetések

III. Pénzügyi mérleg (7+8+9+10)
7. Közvetlentőke-befektetések
7.1. Külföldön
7.1.1. Részvény, egyéb részesedés és újrabefektetett jövedelem
7.1.1.1. Részvény és egyéb részesedés
7.1.1.2. Újrabefektetett jövedelem
7.1.2. Egyéb tőkemozgás
7.1.2.1. Követelések
7.1.2.1.1. Osztalék miatti követelés
7.1.2.1.2. Hitelek
7.1.2.1.3. Elszámolási számla, cash-pool
7.1.2.1.4. Kereskedelmi hitel
7.1.2.1.5. Hitelvisztonyt megtestesítő értékpapír
7.1.2.1.6. Egyéb követelések
7.1.2.2. Tartozások
7.1.2.2.1. Osztalék tartozás
7.1.2.2.2. Hitelek
7.1.2.2.3. Elszámolási számla, cash-pool
7.1.2.2.4. Kereskedelmi hitel
7.1.2.2.5. Hitelvisztonyt megtestesítő értékpapír
7.1.2.2.6. Egyéb tartozások
7.2. Magyarországon
7.2.1. Részvény, egyéb részesedés és újrabefektetett jövedelem
7.2.1.1. Részvény és egyéb részesedés
7.2.1.2. Újrabefektetett jövedelem
7.2.2. Egyéb tőkemozgás
7.2.2.1. Követelések
7.2.2.1.1. Osztalék miatti követelés
7.2.2.1.2. Hitelek
7.2.2.1.3. Elszámolási számla, cash-pool
7.2.2.1.4. Kereskedelmi hitel
7.2.2.1.5. Hitelvisztonyt megtestesítő értékpapír
7.2.2.1.6. Egyéb követelések
7.2.2.2. Tartozások
7.2.2.2.1. Osztaléktartozás
7.2.2.2.2. Hitelek
7.2.2.2.3. Elszámolási számla, cash-pool
7.2.2.2.4. Kereskedelmi hitel
7.2.2.2.5. Hitelvisztonyt megtestesítő értékpapír
7.2.2.2.6. Egyéb tartozások

2008-tól a külföldi befektetők közötti tranzakciók is elszámolásra kerülnek (egyik befektető esetén állománynövekedésként, a másik befektető esetén pedig állománycsökkenésként).

Újrabefektetett jövedelem:

A *közvetlentőke-befektetések külföldön* újrabefektetett jövedelem egyenlege megegyezik a folyó fizetési mérlegben bevételként elszámolt újrabefektetett jövedelemmel, míg a *Közvetlentőke-befektetések Magyarországon újrabefektetett jöve-*

delem egyenlege a folyó fizetési mérlegben kiadásként elszámolt újrabefektetett jövedelemmel egyezik meg.[99] (Lásd a 2. táblázatot.)

Az újrabefektetett jövedelemben az adózott eredmény nagyságát korrigáló COPC-korrekcióval[100] azonos összegben, de ellentétes előjellel a részvény és egyéb részesedésen árváltozást, devizaárfolyam-változást vagy egyéb állományváltozást számolunk el a korrekció típusától függően.

A részvény és egyéb részesedés követelés és tartozás állományok értékelése a tőzsdei vállalatok esetében piaci értéken történik, a nem tőzsdei vállalatok esetén az értékelés alapja a rezidensek külföldi befektetésénél a külföldi vállalkozás, a nem rezidensek magyarországi befektetésénél pedig a magyar vállalkozás mérlegében szereplő saját tőkéje.

A vállalati kérdőívek bevezetésével lehetővé vált a közvetlentőke-befektetések részvény és egyéb részesedésállomány ország- és ágazati bontásának elkészítése 1998-tól, míg a tranzakciós adatok bontása 1999-től áll rendelkezésre.

A nemzetközi módszertani elvárásoknak megfelelően, a publikált közvetlentőke-befektetés adatok ágazati bontása a *tranzakcióknál a rezidens fél ágazatát* mutatja, azaz a külföldiek magyarországi befektetéseinél a befektetés tevékenységét jelzi, míg a rezidensek külföldi befektetéseinél a befektető ágazatát. Az állományok esetében az ágazati bontás *a befektetés ágazatát jelzi*, azaz az ágazati bontás a külföldiek magyarországi befektetéseinél a forgalommal azonos módon a rezidens befektetés ágazatát mutatja, míg a rezidensek külföldi befektetéseinél a nem rezidens befektetések ágazatát. Tehát a rezidensek külföldi befektetéseinél a tranzakciók és állományok ágazati bontása nem összehasonlítható.[101]

Egyéb tőkemozgások:

A nemzetközi módszertannak megfelelően valamennyi 10%-ot elérő vagy afeletti tulajdonhányad-szerzés a közvetlentőke-befektetések kategóriába tartozik. Amennyiben ez a befektetői viszony fennáll, akkor a fizetésimérleg-statisztikában a befektető és a befektetéssel létrehozott vállalkozás közötti tulajdonosi részesedésen túlmenően az azon kívüli hitel- és egyéb finanszírozási kapcsolatokat is ezen a kategórián belül számoljuk el (egyéb tőke). Ennek megfelelően olyan tőkemozgásokat is közvetlentőke-befektetésként kell kimutatni, amelyek adósságtípusú pénzügyi instrumentumhoz kapcsolódnak, s nem feltétlenül jelentenek hosszú lejáratú finanszírozási forrást a vállalkozás számára, mint például a vállalatcsoporton belüli napi pénzügyi elszámolások keretében mozgó rövid lejáratú pénzek (cash-pooling, zero balancing, kereskedelmi hitel). Azaz, az *egyéb tőkemozgások* a közvetlentőke-befektetővel vagy a közvetlentőke-befektetéssel, illetve a közvetett tulajdonosi viszonyban lévő, egyéb cégcsoporttagokkal szembeni részvény és egyéb részesedésen kívüli követeléseket és tartozásokat is tartalmazzák.

Az egyéb tőkemozgások 1995-től az anya- és leányvállalatok közötti – alaptőkétől független – egyéb hitelkapcsolatokat tartalmazzák.[102] 2002-től a vállalatcsoporton belüli elszámolóközponttal szembeni pénzmozgások is az egyéb tőkemozgások között kerülnek kimutatásra.[103] 2008-tól pedig a vállalatcsoporton belüli, egyéb cégcsoporttagokkal kapcsolatos követelések és tartozások teljes egészében itt kerülnek számbavételre.

Az egyéb tőkén belül megkülönböztetjük az osztalék miatti követeléseket és tartozásokat, a hiteleket, az elszámolási számlát, a cash-poolt, a kereskedelmi hiteleket, a hitelviszonyt megtestesítő értékpapírokat, illetve az egyéb követeléseket és tartozásokat, ideértve a befizetett, de be nem jegyzett tőke miatti tartozásokat és követeléseket is. A fenti instrumentumok közül kereskedelmi hiteleket csak 2008-tól számolunk el a közvetlentőke-befektetéseken belül, ugyanakkor a bankok és egyéb pénzügyi közvetítők anyavállalataikkal, illetve leányvállalataikkal szembeni követeléseik és tartozásaik 2008-tól nem a közvetlentőke-befektetések, hanem az egyéb befektetések között kerülnek elszámolásra.

---

[99] A BPM6 fogalmilag megkülönbözteti a jövedelemmérlegben elszámolandó újrabefektetett jövedelmet (reinvested earnings) és a pénzügyi mérlegben megjelenő „másik lábat", amit a jövedelmek újrabefektetésének (reinvestment of earnings) nevez.

[100] Lásd részletesen a 2.1.3.4 fejezetben.

[101] Ez a nemzetközi előírás az adatok korlátozott elérhetőségét vette figyelembe, sok országban a tranzakcióknál nem tudják a nem rezidens fél tevékenységére vonatkozó adatot begyűjteni.

[102] Ezt megelőzően közvetlentőke-befektetésként csak a tulajdonosirészesedés-szerzéshez kapcsolódó tranzakciók kerültek elszámolásra, a tulajdonosi hitelek a közép- és hosszú lejáratú tőkemozgások között szerepeltek.

[103] Korábban ezek a tranzakciók és a kapcsolódó állományok az egyéb befektetések között szerepeltek.

Az egyéb cégcsoporttagokkal (testvérvállalatokkal) kapcsolatos követeléseket és tartozásokat az alapján soroljuk be az egyes befektetési irányokhoz, hogy van-e külföldi közvetlentőke-befektetője (anyavállalata), külföldi közvetlentőke-befektetése (leányvállalata) az adatszolgáltatónak.

Ha az adatszolgáltatónak

- külföldi anyavállalata, de nincs külföldi leányvállalata, illetve ha külföldi anya- és leányvállalata is van, akkor a követeléseket és a tartozásokat is a közvetlentőke-befektetés Magyarországon,
- csak külföldi leányvállalata van, akkor a követeléseket és a tartozásokat is a közvetlentőke-befektetés külföldön,
- nincs sem külföldi anyavállalata, sem külföldi leányvállalata – például a vállalat külföldi tulajdonú rezidens cég tulajdonában van –, akkor a követeléseket a közvetlentőke-befektetés külföldön, a tartozásokat pedig a közvetlentőke-befektetés Magyarországon instrumentumon

számoljuk el.

Az egyéb tőkemozgásokat 2008 előtt csak a pénzforgalom alapján lehetett elszámolni, az állományok a forgalom és átértékelődések kumulálásával, összegzésével keletkeztek. Ezért az állományokra nem állt rendelkezésre ország- és ágazati bontású adat. 2008-tól, az új adatgyűjtési rendszer bevezetésétől az egyéb tőkeállományok adata is az adatszolgáltatók által jelentett adat, így az ország- és ágazati bontás előállítható.

Portfólióbefektetések

16. ábra
Portfólióbefektetések

8. Portfólióbefektetések
- 8.1. Követelések
  - 8.1.1. Részvény és egyéb részesedés
  - 8.1.2. Kötvények
  - 8.1.3. Pénzpiaci eszközök
- 8.2. Tartozások
  - 8.2.1. Részvény és egyéb részesedés
  - 8.2.2. Kötvények
  - 8.2.3. Pénzpiaci eszközök

Ezen kategórián belül a piaci értékpapírokba történő befektetések kerülnek elszámolásra.

A részvény és egyéb részesedés soron a 10% alatti részvény és részesedéseket, valamint – százalékos határtól függetlenül – a befektetési jegyeket mutatjuk ki. A kötvények között az eredeti lejárat szerint éven túli, pénzpiaci eszközként az egy évnél nem hosszabb lejáratú, hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok jelennek meg.

Az adatok elsődleges forrása az értékpapír-statisztika, amely a magyar letétkezelők és közvetlen vállalati kérdőívek jelentései alapján értékpapíronként figyeli meg a külföldi tulajdonban levő magyar, illetve a magyar tulajdonban levő külföldi értékpapír-állományokat. A letéti adatok kiegészülnek a rezidens tulajdonosok által jelentett, nem belföldön letétkezelt értékpapírjaik állományával. A tranzakciók az állományváltozásból számolódnak, az ár- és árfolyamváltozások hatásának kiszűrésével.

Az értékpapír-statisztikai rendszerből származó adatokat kiegészítő jelentést felhasználva állítjuk elő a publikált adatokat. A váltók és a nem értékpapírban megtestesülő, 10% alatti részesedések megfigyelése a fizetésimérleg-adatgyűjtésekből, közvetlen vállalati kérdőívek segítségével történik.

A háztartások külföldi értékpapír-tulajdona esetében – a háztartások közvetlen háztartási megkérdezésének hiányában – csak a belföldi letétkezelőknél megjelenő értékpapír-követelésekről van jelentett információ, ezért a külföldön letétkezelt vagy egyéb módon őrzött értékpapírok állományát és forgalmát becsléssel egészítjük ki.

A 2011. szeptemberi publikációval egyidejűleg 2008 és 2010 között módosultak a portfólióbefektetéseken belül a tartozás állományok és tranzakciók, mivel a repo- és értékpapírkölcsön ügyletekben szereplő magyar államkötvények, diszkontkincstárjegyek, banki és vállalati részvények letéti tulajdonosuk helyett a közgazdasági tulajdonosuknál kerülnek elszámolásra. Ezt megelőzően a portfólióbefektetés adatok – az MNB és a kormányzati szektor kivételével – tartalmazták az értékpapír-visszavásárlási (repo) megállapodás vagy értékpapír-kölcsönzés keretében átmeneti időre tulajdonost váltó értékpapírok állományát és forgalmát is.

Pénzügyi derivatívák

17. ábra
Pénzügyi derivatívák

9. Derivatívák
9.1. Követelések
9.2. Tartozások

A derivatívák esetében a pozitív és negatív értékű pozíciókhoz (követelés és tartozás) kapcsolódó tranzakciók egyenlegét külön, 4 szektoros bontásban jelenítjük meg a publikációkban.

Az adatok forrását a gazdasági szereplők saját állományaira és tranzakcióira vonatkozó jelentések képezik. 2008-tól az egyéb szektorok nem rezidensekkel szemben fennálló derivatívakövetelései és -tartozásai tartalmazzák a pénzpiaci alapok nélküli befektetési alapok összesített mérlegadataiból (F04 jelentés) becsült tranzakciókat is. Az államháztartás, a hitelintézetek és az MNB a pénzügyiderivatíva-állományokat már korábban is az ügyletek piaci áron történő kiértékelése alapján jelentették. Az egyéb szektorok pénzügyiderivatíva-pozícióinak értékéről 2008-tól rendelkezünk hasonló információval.

Pénzügyiderivatíva-tartozásként mutatjuk ki a kiírt opcióért kapott prémiumot, a pozíció kiértékeléskor negatív értéket mutató derivatívákkal kapcsolatos tranzakciókat, a negatív értékű derivatív pozíció végleges lezárása miatti tranzakciókat és a kiírt opció érvényesítése folytán fizetett összegeket.

Pénzügyiderivatíva-követelésként számoljuk el a vásárolt opcióért fizetett prémiumot, a pozíció kiértékeléskor pozitív értéket mutató derivatívákkal kapcsolatos tranzakciókat, a pozitív értékű derivatív pozíció végleges lezárása miatti tranzakciókat és a vásárolt opció érvényesítése folytán kapott összeget.

Nyitott határidős ügylet esetén követelést kell kimutatni, ha az időszak végén érvényes piaci áron történő lezárásakor a derivatív pozíció értéke pozitív lenne, s tartozást, ha negatív. Az opció lejártáig az opció jogosultja mindig követelést mutat ki, míg az opció kiírója tartozást.

Egyéb befektetések

Az egyéb befektetések a közvetlentőke-befektetések, a portfólióbefektetések, illetve a nemzetközi tartalékok közé be nem sorolt pénzügyi instrumentumokkal végzett tranzakciókat tartalmazzák, eredeti lejárat szerinti, egy évnél nem hosszabb (rövid), illetve éven túli (hosszú) bontásban.

Az adatok forrását a külfölddel kapcsolatban álló gazdasági szereplők közvetlen jelentései biztosítják. 2008-tól az egyéb szektorok nem rezidensekkel szemben fennálló, egy évnél nem hosszabb lejáratú betéti követelései tartalmazzák a pénzpiaci alapok nélküli befektetési alapok összesített mérlegadataiból (F04 jelentés) számított tranzakciókat is.

18. ábra
Egyéb befektetések

10. Egyéb befektetések
- 10.1. Követelések
  - 10.1.1. Egy évnél nem hosszabb lejáratú
    - 10.1.1.1. Hitelkövetelések
    - 10.1.1.2. Készpénz- és betétkövetelések
    - 10.1.1.3. Egyéb követelések
    - 10.1.1.4. Kereskedelmihitel-követelések
  - 10.1.2. Éven túli lejáratú
    - 10.1.2.1. Hitelkövetelések
    - 10.1.2.2. Betétkövetelések
    - 10.1.2.3. Egyéb követelések
    - 10.1.2.4. Kereskedelmihitel-követelések
- 10.2. Tartozások
  - 10.2.1. Egy évnél nem hosszabb lejáratú
    - 10.2.1.1. Hiteltartozások
    - 10.2.1.2. Készpénz- és betéttartozások
    - 10.2.1.3. Egyéb tartozások
    - 10.2.1.4. Kereskedelmihitel-tartozások
  - 10.2.2. Éven túli lejáratú
    - 10.2.2.1. Hiteltartozások
    - 10.2.2.2. Betéttartozások
    - 10.2.2.3. Egyéb tartozások
    - 10.2.2.4. Kereskedelmihitel-tartozások

A háztartások esetében a külföldi jegybankok monetáris statisztikájában szereplő, magyar háztartások hitel- és betét állományára vonatkozó adatok felhasználásával becsült adatok állnak rendelkezésre.

A 2008 előtti adatokban a nem pénzügyi vállalatok testvérvállalatokkal bonyolított tranzakcióit az egyéb befektetések tartalmazták. 2008-tól ezeket a közvetlentőke-befektetések között mutatjuk ki.

Az *egyéb befektetések követelései* között a készpénz (valutakészlet), a nem rezidenseknél vezetett fizetési (pénzforgalmi) számlák, illetve külföldi bankoknál elhelyezett betétek, nem rezidenseknek nyújtott hitelek, ideértve a pénzügyilízing- és repoügyleteket is, kereskedelmi hitelek (a külföldi szállítóknak nyújtott előlegek és halasztott fizetéssel történt exportszállítások) és egyéb követelések (úton lévő tételek, nemzetközi szervezetekben szerzett 10% alatti részesedések, negatívba fordult kereskedelmihitel-tartozások) forgalmai találhatók.

Az *egyéb befektetések tartozásai* között a nem rezidensek részére vezetett fizetési (pénzforgalmi) számlák, illetve külföldiek által elhelyezett betétek, nem rezidensektől felvett hitelek, ideértve a pénzügyilízing- és repoügyleteket is, kereskedelmi hitelek (a külföldi vevőknek nyújtott előlegek és halasztott fizetéssel történt importszállítások) és egyéb tartozások (úton lévő tételek, negatívba fordult kereskedelmihitel-követelések) forgalmai találhatók.

A nemzetközi tartalékok

A nemzetközi tartalékok a jegybank azon nem rezidensekkel szembeni likvid devizaeszközeit tartalmazzák, amelyeket fizetési problémák esetén közvetlenül felhasználhat, illetve közvetett módon a devizapiaci intervenció keretében a nemzeti valuta árfolyamának befolyásolására fordíthat, vagy ezektől eltérő egyéb célokra szabadon igénybe vehet.

A nemzetközi tartalékok a nemzetközi módszertannak megfelelően tartalmazzák

- a monetáris aranyat,
- a különböző likvid devizaköveteléseket (valuta, folyószámla, likvid betétek, értékpapírok stb.),
- az SDR-t,
- az IMF-fel szembeni tartalékpozíciót.

Az adatok forrása az MNB mérlege.

A tartalékváltozás az értékpapírok esetében az átértékelődéstől és egyéb állományváltozástól megtisztított állományváltozás alapján számítódik, míg a folyószámla, monetáris arany, SDR, betét, egyéb követelések esetében a tranzakciók egyenlege az MNB által közvetlenül jelentett adat. Az aranyat és az értékpapírokat is piaci értéken publikáljuk.

3. táblázat
Adatforrások

Fizetési mérleg instrumentumai	Pénzügyi és nem-pénzügyi vállalatok	Kormányzat	Háztartások
Áruk	megfigyelt/teljeskörűsített	megfigyelt/teljeskörűsített	n. a.
Szolgáltatások	megfigyelt/teljeskörűsített	megfigyelt/teljeskörűsített	n. a.
Munkavállalói jövedelmek	becsült	becsült	becsült
Közvetlentőke-befektetések jövedelmei	megfigyelt/becsült	n. a.	n. a.
Portfólióbefektetés jövedelmek	megfigyelt	megfigyelt	megfigyelt/becsült
Egyéb befektetés jövedelmek	megfigyelt/becsült	megfigyelt/becsült	becsült
Folyó transzferek	megfigyelt/becsült	megfigyelt/becsült	megfigyelt/becsült
ebből: EU-transzfer	megfigyelt/becsült	megfigyelt/becsült	megfigyelt/becsült
Tőketranszferek	megfigyelt	megfigyelt	n. a.
ebből: EU-transzfer	megfigyelt/becsült	megfigyelt/becsült	megfigyelt/becsült
Közvetlentőke-befektetés – részvény	megfigyelt/teljeskörűsített	n. a.	becsült/n. a.
Közvetlentőke-befektetés – egyéb tőke	megfigyelt	n. a.	n. a.
Portfólióbefektetések	megfigyelt	megfigyelt	megfigyelt/becsült
Pénzügyi derivatívák	megfigyelt	megfigyelt	n. a.
Egyéb befektetések	megfigyelt/becsült	megfigyelt/becsült	megfigyelt/becsült

A megfigyelt adatok esetében csak az adott instrumentumhoz rendelt értékhatár feletti ügyletek kerülnek elszámolásra.

A közvetlentőke-befektetések teljeskörűsítésének módja megtalálható: http://www.mnb.hu/Kiadvanyok/mnbhu_statiszti-kai_kiadvanyok.

2.1.3. Néhány módszertani sajátosság

2.1.3.1. A speciális célú vállalatok (SCV-k) adatainak elszámolása a fizetésimérleg-statisztikákban

Magyarországon az MNB 2006. január óta állítja össze külön a speciális célú vállalatokkal együtt és a speciális célú vállalatok nélkül a fizetési mérleget és a hozzá kapcsolódó állományi statisztikákat. A társaságiadó-törvény 2002. novemberi módosítása következtében Magyarországon 2003. január 1-je után már nem lehetett off-shore státusú vállalatot alapítani, illetve a már meglévő off-shore társaságoknak legkésőbb 2006. január 1-jével normál státusúvá kellett átalakulniuk.

A volt off-shore cégeknek a jogi státus megszűnésekor jellemzően két típusa volt jelen Magyarországon. Az egyik, ahol a magyar leányvállalatok jobbára passzív közvetítői szerepet játszottak a tranzakciókban, így rezidensekkel folytatott tranz-

akcióikból származó jövedelmük elhanyagolható volt. Ezeket, amennyiben tevékenységüket nem változtatták meg, a speciális célú vállalatok közé soroltuk. A másik típus pedig azon off-shore vállalatokat tartalmazza, amelyeknek volt valamilyen reálgazdasági tevékenysége is, vagy amelyek normál tevékenységre váltottak. Ezeket a normál cégek közé soroltuk át.

A speciális célú vállalatok körének meghatározását az MNB a KSH-val közösen végzi. Az SCV-regiszter összeállításához a rendelkezésre álló mutatók közül azokat használjuk fel, amelyek jól megragadják ezen vállalatok legfőbb jellemzőjét, vagyis azt, hogy tevékenységüket alapvetően külföldön folytatják és hazai gazdasághoz való kapcsolódásuk minimális.

Az adatgyűjtés jelenleg a rezidens vállalatokra terjedhet ki. Azonban természetesen a magyar vállalatok is alapíthatnak külföldön SCV-ket, ezek jövőbeli azonosításában, elkülönítésében majd a közös európai vállalatcsoport-regiszter (EGR) segíthet.

A gyakorlatban használt kritériumok:

- Mérlegükben a reáleszközök súlya elhanyagolható a pénzügyi eszközökhöz képest, s ez utóbbiakat alapvetően részesedések, tartósan adott kölcsönök és értékpapírok testesítik meg.
- Árbevételük döntően exportból származik és éves szinten nem haladja meg az 500 millió Ft-ot.
- Jellemzően alacsony a foglalkoztatott létszám (1–3 fő).
- Jellemzően nagy jegyzett tőkével (tőketartalékkal) bírnak, amelyet azonnal kihiteleznek, vagy részesedést vásárolnak külföldön, vagy külföldi fiókvállalatot hoznak létre.
- Nincs magyar leányvállalatuk. Amennyiben azonban egy rezidens vállalatra és rezidens leányvállalatára együtt igazak az SCV-kritériumok, azaz hogy tevékenységük döntően a külföldhöz kapcsolódik, abban az esetben a két vállalatot együtt tekintjük SCV-nek.
- Anyagköltségük elhanyagolható.
- A vállalkozás neve utal az „off-shore jellegű” tevékenységre.

A speciális célú vállalatok elszámolásával kapcsolatos problémák

Definíció szerint a speciális célú vállalatok a fő tevékenységüket külföldön végzik, a vállalatok kapcsolódása a hazai gazdasági folyamatokhoz minimális. Elszámolásuk több szempontból is problémás:

- Az SCV-k esetében gyakran a beáramlás és a kiáramlás a fizetési mérlegben különböző instrumentumon jelenik meg. A beáramló tőke gyakran hitelként megy ki az országból, vagy a hitel tőkebefektetés és jövedelem formájában távozik, ezzel nehezítve a történtek értelmezését, elemzését.

  A külföldön tevékenységet végző vállalatok egyik fontos jellemzője, hogy viszonylag nagy tőkét mozgatnak, így a tranzakcióik elszámolása különösen a pénzügyi mérleg bruttó szárait növeli meg. A folyó fizetési mérleg finanszírozásával kapcsolatban kitüntetett jelentősége van annak, hogy abban mekkora szerepet játszanak az adóssággeneráló és a nem adóssággeneráló instrumentumok. Ezt az információt a döntéshozók, befektetők és a hitelminősítők a forint sebezhetősége és a külső egyensúly fenntarthatósága szempontjából kiemelten fontosnak tekintik. Ezért probléma akkor jelentkezik, ha a külföldön tevékenységet végző vállalat követelése és tartozása nem ugyanabba az instrumentumkategóriába esik: torzítást okozhatnak az adóssággeneráló és a nem adóssággeneráló finanszírozás arányában.

- Az SCV-k jellemző tevékenysége Magyarországon időben is változik.

  2006-ban még az volt általánosan jellemző, hogy a forrásként kapott tőkét a vállalatcsoport valamely nem rezidens tagjának továbbhitelezték. Később jellemzővé vált, hogy a kapott tőkét részesedésvásárlásra fordították, majd fiókvállalatokat alapítottak külföldön, és a tevékenységüket átadták a fióktelepnek. A legfrissebb jellemző, hogy a külföldi fiókból visszavonva a tőkét egy másik országban leányvállalatot hoznak létre.

• Az SCV-k definíciója időben is változhat.

Az eddigi gyakorlatunk szerint az SCV-k definíció szerint nem végezhettek reálgazdasági tevékenységet. Ez azt jelentette, hogy nagyrészt a közvetlentőke-befektetés instrumentumain szerepelt érték az SCV-kre összeállított fizetési mérlegben. Az utóbbi időben azonban felbukkantak olyan vállalatok, amelyek mérlegében és eredménykimutatásában olyan tételek (bizonyos típusú szolgáltatások) és nagyságrendek jelentek meg, amelyek miatt az eddig követett gyakorlat újragondolása elkerülhetetlen.[104] Problémát jelent továbbá azoknak a vállalatoknak a besorolása, amelyek ugyan főként SCV-jellemzőkkel bírnak, de mivel végeznek némi rezidens gazdasághoz kapcsolódó tevékenységet is, ezért például nagyobb a foglalkoztatotti létszámuk. Ugyanakkor olyan hatalmas, az országon „átfolyó" tranzakcióik vannak, amelyek pedig a „normál" vállalati létüket kérdőjelezik meg és csökkentik a statisztika értelmezhetőségét. Ezek a problémák számos más országban is jelentkeznek, ahol a SCV-k tevékenykednek.

A speciális célú vállalatok adatainak megjelenítésével kapcsolatos problémák

Az SCV-adatok torzító hatásának kiküszöbölésére az MNB 2006 óta összeállítja és honlapján publikálja az SCV-k nélküli és az SCV-ket is tartalmazó fizetésimérleg- és állományi statisztikákat.

A kétféle adat nagymértékű eltérésének értelmezése nehézséget okoz minden olyan ország esetében, ahol – hozzánk hasonlóan – jelentős a speciális célú vállalatok tevékenysége. A nemzetközi intézmények által létrehozott statisztikai adatbázisokban ugyanis egyelőre nem képesek egy országra vonatkozóan kétféle adatot (SCV-k nélküli, illetve SCV-kkel együtt) megjeleníteni.

2.1.3.2. Az áfaregisztrációkkal kapcsolatos tranzakciók elszámolása

Az Európai Unióhoz történő csatlakozással Magyarországon is lehetővé vált, hogy nem rezidens vállalatok beszerzéseiket és értékesítéseiket Magyarországon a csak áfabevallásra kötelezett, fizikai jelenlét nélküli egységeiken keresztül bonyolítsák. Ezek az ún. áfaregisztrációk Magyarországon adószámot kapnak, és a létrehozóik ezeken keresztül bonyolíthatják a kereskedelmükkel kapcsolatos áfafizetéseiket. A fizetési mérleg – és a nemzeti számlák – szempontjából ezek az áfaregisztrációk nem részei a magyar gazdaságnak. Mivel azonban az Európai Unión belüli külkereskedelmi statisztika (Intrastat) regisztere az áfafizetésekre támaszkodik, az áfaregisztrációk az Intrastat szempontjából adatszolgáltatóknak minősülnek. Ennek következtében az általuk nem rezidensekkel lebonyolított külkereskedelmi tranzakciókról jelentéseket kell benyújtaniuk a rezidens statisztikai hivataloknak, Magyarország esetében a KSH-nak. A KSH által összeállított áruforgalmi adatokban így ezen áfa-rezidensek forgalma is szerepel.

Statisztikai probléma ott keletkezik, hogy ezen áfaregisztrációkon keresztül a nem rezidens vállalatok olyan hozzáadott értéket realizálnak, amely megjelenik a KSH külkereskedelmi termékforgalmában, azonban nem jelenik meg a finanszírozási oldalon, a fizetési mérleg pénzügyi mérlegében. A KSH adatait korrekció nélkül átvéve, ez a hozzáadott érték (a rezidens partnerrel, illetve a nem rezidens féllel elszámolt ár különbözete) a fizetési mérlegben egyrészt statisztikai hibát okoz – hiszen a pénzügyi mérlegben a rezidens partnerek könyveiben szereplő értékek jelennek meg –, másrészt pedig ténylegesen sem a rezidens gazdasághoz tartozik. A fizetési mérleg – és a nemzeti számlák – összeállítói, miután érzékelték a problémát, becslést készítettek a szóban forgó hozzáadott érték mértékére, és 2008 szeptemberében 2004-ig visszamenőlegesen revíziót hajtottak végre az érintett statisztikákban, csökkentve az export- és növelve az importforgalmat.[105] 2008 szeptembere óta az áruforgalom adatainak az áfarezidensek miatti korrekciója folyamatosan zajlik.[106]

[104] A nemzeti számlák összeállításánál is megjelenik a SCV-k elszámolásának problémaköre. E témában az Eurostat 2009-ben munkacsoportot indított és ajánlásokat fogalmazott meg az SCV-k kezelésére (Task Force on the recording of certain activities of multinationals [TF MUNA] in national accounts.) Ebben 11 csoportját különbözteti meg az SCV-knek, amelyek között találhatók kereskedő- és lízingcégek is. Ez a csoportosítás nincs teljesen összhangban a fizetésimérleg-statisztika terén elfogadott kritériumokkal. Ha fenn akarjuk tartani a fizetési mérleg és a nemzeti számlák közötti összhangot, akkor foglalkoznunk kell az SCV-kritériumok újragondolásával. Ez a követelmény megjelenik az OECD BD4 kutatási listáján is (lásd: 1.5.5. alfejezet).

[105] Részletesebben lásd a 2008. szeptember 30-i publikációt kísérő sajtóközlemény 7–8. oldalán.

[106] A KSH külkereskedelmi termékforgalmi adatait ez a korrekció nem érintette, hiszen azok az uniós irányelveknek megfelelően állnak elő. A fizetési mérleg és a nemzeti számlák összeállítása során, a különböző adatforrások összeillesztése révén szembesülnek a statisztika előállítói e problémával.

A 2008. évi revízió célja az volt, hogy a nem rezidens vállalatok magyarországi áfaregisztrációihoz kapcsolódó, Magyarország külkereskedelmi statisztikájában megjelenő, de nem a hazai gazdaságot illető hozzáadott értéket az MNB és a KSH ne számolja el a fizetési mérlegben, illetve a nemzeti számlákban, és ehhez egy makrobecsléses eljárást alkalmazott. 2011 szeptemberében e területen újabb revízió történt, aminek az oka az, hogy egyes vállalatok esetében az áfaregisztrációkon keresztüli értékesítés miatt korrigálandó hozzáadott érték jelentősen eltér a makrobecslés során alapul vett értéktől, illetve megjelentek a magyarországi vállalatok külföldi áfaregisztrációi is. A 2011. szeptemberi publikációt követően a fizetési mérlegben és a nemzeti számlákban alkalmazandó áruforgalmi korrekciók figyelembe veszik mind a 2008. szeptember óta használt makrobecslést, mind a 2011 szeptemberében közölt újabb változtatásokat.

2.1.3.3. Az alkalmazott c.i.f./f.o.b. korrekció módszertana

Az áruforgalom fizetési mérleg – és a nemzeti számlák – módszertana szerinti elszámolásához a külkereskedelmi termékforgalom határparitáson gyűjtött adatait az export esetében a megfelelő – f.o.b. – paritás érdekében nem szükséges módosítani, az import esetében viszont igen. A KSH által összeállított külkereskedelmi termékforgalom ugyanis a Magyarország határáig felhalmozódott költségekkel együtt tartalmazza az importált termékeket, míg a fizetési mérleg – és a nemzeti számlák – módszertana ezt az exportáló ország határáig kéri. Mindazon országok ezért – azaz például az Európai Unió csaknem összes tagországa –, amelyek a statisztikai hivatalok által gyűjtött külkereskedelmi adatokat használják fel a fizetési mérleg összeállítása során, egy ún. c.i.f./f.o.b. paritáskorrekciót hajtanak végre, amelynek keretében az áruimport mértékét az exportáló ország határán vett értékére csökkentik.

A c.i.f./f.o.b. korrekció kiszámítása különböző differenciáltsági fokokon történhet. Magyarország gyakorlata e tekintetben sokáig a lehető legegyszerűbb elvet követte: 2003-tól, a külkereskedelmi adatok fizetési mérlegben történő felhasználásának a kezdetétől a f.o.b.-paritású áruimport előállítása egyetlen nemzetgazdasági ráta segítségével történt, amelynek a mértékét a KSH az akkor még teljes körűen rendelkezésre álló vámstatisztikai adatok alapján kalkulálta (2,66%). A c.i.f./f.o.b. korrekció módszertanának továbbfejlesztése során megfogalmazódott az az igény, hogy a nemzetgazdasági rátát tovább kell differenciálni partnerországok, termékek és szállítmányozási módozatok szerint.[107] Az elmúlt évek folyamán továbbá az Európai Unión belül is mindinkább többségbe kerültek azon tagországok, amelyek módszertani fejlesztést hajtottak végre ezen a területen. A további számításokhoz szükséges információk megszerzésének alapvetően két útja lehetséges: pótlólagos adatgyűjtések segítségével felmérni a paritáskorrekció említett ismérvek szerinti differenciálódását, illetve a meglévő adatforrások segítségével becsléseket készíteni a szállítási költségekre és az ezeken belüli nem rezidens részarányokra partner országok, termékek és szállítmányozási módozatok szerint. A magyar gyakorlat az utóbbi utat követi.

A KSH és az MNB együttműködésének keretében a c.i.f./f.o.b. korrekciós ráták új becslései 2010-re készültek el, és a két intézmény 2010 szeptemberében publikálta őket a fizetési mérlegben és a nemzeti számlákban, 2004-ig visszamenőlegesen. Ezt követően immár az új módszertan szerint készülnek a publikációk. Az új számok nem egyszerűen csak sokkal differenciáltabb korrekciós rátákat tartalmaznak, hanem módosították a korábbi nemzetgazdasági rátát is (2,66%-ról 2% körüli értékre). Ennek következtében nemcsak az áruimport országbontása, hanem maga a nemzetgazdasági áruimport értéke is módosult.

2.1.3.4. Az alkalmazott COPC-korrekció módszertana

A nemzetközi statisztikai standardok alapján a közvetlentőke-befektetések jövedelmeként csak a vállalat *normál működéséből* származó eredményt szabad elszámolni. Ki kell szűrni mindazt a jövedelmet, amely a normál működésen kívüli „rendkívüli" tényezők eredményeképpen keletkezett.[108] A rendkívüli elemek kiszűrése elengedhetetlen ahhoz, hogy a vállalat nettó vagyonának változását statisztikailag helyesen oszthassuk fel a jövedelem, átértékelődés és egyéb állományváltozás tényezői között. Ezt az eljárást nevezi a módszertan COPC-korrekciónak. A hazai gyakorlatban az új adatgyűjtési rendszer 2008-as bevezetése tette lehetővé a COPC szerinti jövedelemelszámolást.

[107] Az egyetlen nemzetgazdasági c.i.f./f.o.b. korrekciós ráta alkalmazása ugyanis például odavezet, hogy a szomszédos országokkal folytatott külkereskedelem c.i.f.- és f.o.b.-paritású adatai is eltérnek egymástól, holott módszertanilag ezeknek azonosnak kell lenniük.

[108] A „rendkívüli" kifejezés itt nem azonos a számviteli eredménykategória esetében használt „rendkívüli" címke tartalmával.

4. táblázat
A COPC-korrekció során figyelembe vett eredménytételek

Sorszám	Megnevezés
01	Végkielégítésre kifizetett összeg (–)
02	Készletek, követelések elszámolt értékvesztése (–)
03	Készletek, követelések elszámolt értékvesztésének visszaírása (+)
04	Tárgyi eszközök és immateriális javak terven felüli értékcsökkenése (–)
05	Tárgyi eszközök és immateriális javak terven felüli értékcsökkenésének visszaírása (+)
06	Befektetett pénzügyi eszközök visszaírással csökkentett értékvesztése (–)
07	Káreseményekkel kapcsolatban fizetett/elszámolt/fizetendő összegek (–)
08	Káreseményekkel kapcsolatban kapott összegek (+)
09	Tárgyi eszközök értékesítése esetén a kivezetett könyv szerinti érték (–)
10	Tárgyi eszközök értékesítése esetén a kapott ellenérték (+)
11	Tárgyi eszközök megsemmisülése/selejtezése esetén a kivezetett nettó érték (–)
12	Befektetett pénzügyi eszközök értékesítésének eredménye [amennyiben veszteség: (–), amennyiben nyereség: (+) az előjel]
13	Realizált és nem-realizált árfolyamveszteség/nyereség [árfolyamveszteség esetén (–), árfolyamnyereség esetén (+) az előjel]
14	Kamatfedezeti ügyletek vesztesége/ nyeresége [veszteség esetén (–), nyereség esetén (+) az előjel]
15	Egyéb derivatív ügyletek vesztesége/ nyeresége [veszteség esetén (–), nyereség esetén (+) az előjel]
16	Elengedett kötelezettség (+)
17	Elengedett követelés (–)
18	A rendkívüli eredményből a fentiekben nem szereplő tételek nettó összege [veszteség esetén (–), nyereség esetén (+) az előjel], pl. részesedések eladása során keletkezett nyereségek, veszteségek
19	ÖSSZESEN (01+02+….+18)

Az adózott eredményt módosító COPC-korrekció előjele pozitív, ha összességében nyereség, illetve negatív, ha veszteség keletkezett a rendkívüli tételek összegeként. Az új elszámolási rendszerben a fizetési mérlegben a vállalat által jelentett adózott eredmény értékéből levonásra kerül a COPC-korrekció értéke. Ez azt jelenti, hogy rendkívüli veszteségek esetében a korrekció növeli a jelentetthez képest a statisztikában elszámolt jövedelmet, illetve rendkívüli nyereség előfordulásakor csökkenti azt.[109]

Az újrabefektetett jövedelemben az adózott eredmény nagyságát korrigáló COPC korrekcióval azonos összegben, de ellentétes előjellel a részvény és egyéb részesedésen árváltozást, deviza-árfolyamváltozást vagy egyéb állományváltozást számolunk el a korrekció típusától függően.

Éppen a kiszűrendő tételek nagy jelentősége miatt a BD4-ben már nem javasolt a minden elemet magában foglaló jövedelemelszámolás (all inclusive concept).[110] Azon országoknak, ahol a jövedelemelszámolás még a minden elemet magában foglaló elven alapul, azt javasolja az OECD, hogy a rendkívüli elemekre összesen adjanak meg kiegészítő adatot, ezzel segítve az értelmezést.

Az MNB a közvetlentőke-befektetésekhez kapcsolódó éves kérdőívben kéri be az adatszolgáltató eredménykimutatásából a normál üzletmenethez szorosan nem kapcsolódó tételeket.

[109] A 2008-as pénzügyi válságban megtapasztalhatóvá vált a rendkívüli elemek (pl. árfolyamveszteség, átértékelésből keletkezett veszteség stb.) kiszűrésének a jelentősége. 2008-ban pl. a korrekció értéke a rezidensek külföldi befektetéseinél 110 milliárd forint rendkívüli nyereség volt, amivel lefelé kellett korrigálni a 289 milliárd forintos jelentett adózott eredményt, míg a külföldiek magyarországi befektetéseinél a korrekció értéke 312 milliárd forint rendkívüli veszteség volt, amivel felfelé korrigáltuk az 1030 milliárd forintos jelentett adózott eredményt. 2009-ben ugyanakkor a rezidensek külföldi befektetéseinél 24 milliárd forint volt a rendkívüli veszteség a 284 milliárdos adózott eredményen, a külföldiek magyarországi befektetéseinél pedig 616 milliárd forint volt a rendkívüli veszteség értéke az 561 milliárdos jelentett adózott eredmény mellett.

[110] A gyakorlatban ez a vállalati adózott eredmény alapján történő jövedelemelszámolást jelenti.

2.1.3.5. Az EU-val kapcsolatos elszámolások

A fizetési mérlegben az európai uniós transzferek elszámolását 2009 szeptemberében hangoltuk össze a nemzeti számlákban alkalmazott módszertannal.[111]

Az Európai Unió költségvetésébe fizetett hozzájárulások elszámolásának módszertanát az európai nemzeti számlarendszer, az ESA95 részletesen szabályozza. E módszertan szerint a termelőegységek általi közvetlen befizetéseket, illetve a központi kormányzat által az Európai Unió intézményei nevében beszedett adókat termékadóként kell elszámolni. Így termékadóként számoljuk el a vámot, az áfaalapú és a cukorágazati hozzájárulást. A nemzeti kormányok jövedelem átutalásait – a GNI alapú hozzájárulást és a „brit-korrekciót" – egyéb folyó transzferkiadásaként számoljuk el.

Az ESA95 az Európai Uniótól kapott transzferek elszámolására nem tartalmaz a fentiekhez hasonló elszámolási szabályokat. Ezeket a maastrichti jelentés céljaira készült módszertani útmutató, a *Kézikönyv az államháztartási hiányról és az adósságról* című kiadvány írja le.[112] A kézikönyvben felállított alapelvek szerint a transzfereket egyrészt eredményszemléletben kell számba venni, másrészt pedig ezeket a végső kedvezményezett szektorában kell elszámolni.

A nemzeti számlák által követett módszertan átvétele és 2004. januárig való visszavezetése az idősorokon két szempontból is jelentős változást jelentett a fizetési mérleg adataiban.

(1) Az első változás az eredményszemléletű számbavételre történő áttérés volt. Az eredményszemléletű elszámolás az európai uniós elszámolások esetében azt jelenti, hogy a transzfereket a felhasználásuk időpontjában számoljuk el viszonzatlan (folyó vagy tőke) átutalásként. A beérkezés és a felhasználás közötti időszakban az átutalások az egyéb befektetések között előlegként, Magyarország (a központi költségvetés) egy évnél nem hosszabb lejáratú, külfölddel szembeni tartozásaként vannak feltüntetve az állományi statisztikákban.

Ezzel azonos módon járunk el az olyan programok esetén, amelyek megvalósítása már megkezdődődött, de az Európai Unió hozzájárulását ténylegesen csak egy későbbi időpontban kapjuk meg. Az uniós támogatást ilyen esetekben is a program megvalósításának időpontjában számoljuk el viszonzatlan (folyó vagy tőke) átutalásként, és az összeget az átutalás beérkezéséig Magyarország (a központi költségvetés) egy évnél nem hosszabb lejáratú, EU-val szembeni követeléseként tartjuk nyilván.

Ennél is összetettebb eljárást követ a módszertan az Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból (2006-ig az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalap garancia szekciójából) nyújtott közvetlen termelői támogatások elszámolásában. A magyar költségvetés rendszeresen megelőlegezi ezeket az uniós támogatásokat. Az összeget elszámoljuk a gazdálkodó szektorok (nem pénzügyi vállalatok és háztartások) által kapott transzferként a folyó fizetési mérlegben, s egyúttal ezt a költségvetés által megelőlegezett összeget kimutatjuk Magyarország (a központi költségvetés) egy évnél nem hosszabb lejáratú, EU-val szembeni követeléseként is. Némileg tovább bonyolítja a helyzetet, ha a költségvetés által kifizetett támogatási összeg elmarad a gazdálkodóknak az adott időszakban járó támogatástól. Az eredményszemléletű elszámolás követelményeinek megfelelően ebben az esetben is az időszakra járó teljes összeget számoljuk el a gazdálkodó szektorok (nem pénzügyi vállalatok és háztartások) által kapott transzferként a folyó fizetési mérlegben. Az állományi statisztikákban viszont a költségvetés által a gazdálkodóknak kifizetett összeg, mint a központi költségvetés EU-val szembeni követelése mellett, a gazdálkodók által még meg nem kapott összeget is Magyarország (egyéb szektorok) EU-val szembeni rövid lejáratú követeléseként mutatjuk ki.

(2) A másik fontos változás az EU-transzferek szektorok közötti megosztása volt. A nemzeti számlákkal összehangolt módszertan értelmében az európai uniós transzfereket közvetlenül a végső kedvezményezett bevételeként kell elszámolni. Bár a támogatások – az előzőekben említett Mezőgazdasági Garancia Alapból származó támogatások kivételével – a központi költségvetésen keresztül jutnak el a végső kedvezményezetthez, ezek közül a központi költségvetés folyó vagy tőketransz-

[111] Ezt megelőzően az Európai Bizottságtól érkező források és az EU-költségvetésbe történő befizetések pénzforgalmi szemléletben, a beérkezésük, illetve kifizetésük időpontjában kerültek viszonzatlan folyó vagy tőketranszfer-bevételként, illetve -kiadásként elszámolásra a fizetési mérlegben. Az átutalásokat a központi költségvetés bevételeiként tartottuk nyilván, az Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból nyújtott közvetlen termelői támogatások kivételével. Ez utóbbiakat a nem pénzügyi vállalatok és a háztartások bevételeként számoltuk el.

[112] Manual on Government Deficit and Debt: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-09-017/EN/KS-RA-09-017-EN.PDF.

fer bevételeként már csak azokat az összegeket számoljuk el, amelyeket ténylegesen a központi költségvetési intézmények használnak fel. A többi bevétel megoszlik a helyi önkormányzatok, a nem pénzügyi vállalatok, a háztartások és a (háztartásokat segítő) nonprofit intézmények között.

2.2. AZ ÚJ ADATGYŰJTÉSI RENDSZER BEVEZETÉSE

2.2.1. A rendszer kialakítása és működése

Előzmények

Magyarországon az MNB felelősségi körébe tartozó adatgyűjtések vonatkozásában 2005-ben született döntés a közvetlen adatgyűjtési rendszerre történő átállásról, a fizetésimérleg-statisztika nemzetközi módszertani előírások szerinti minőségi elvárásainak megfelelő teljesítése érdekében. A fizetésimérleg-statisztika összeállításáért felelős nemzeti intézménynek, a Magyar Nemzeti Banknak mindent el kell követnie annak érdekében, hogy megfelelő minőségű statisztikai adatokkal lássa el a hazai és külföldi felhasználókat.

A kilencvenes években a pénzforgalmi rendszer önmagában már nem biztosította a megfelelő minőségű adatokat.[113] A devizaliberalizáció előrehaladásával már nem volt elégséges a rezidens bankokat megkérdezni, mert külföldi bankokon keresztül is utalhattak egymásnak a gazdasági szereplők, valamint követelések és tartozások pénzmozgással nem járó összevezetését is végezhették. Így kiegészítő információforrásként közvetlen jelentések kerültek bevezetésre az érintett vállalati körben. Mivel a pénzforgalmi megfigyelés a pénzmozgásokat figyelte meg, emiatt az eredményszemléletű adatok előállításához további kiegészítő információkra volt szükség.

2008 előtt a fizetésimérleg- és a külfölddel szembeni befektetésipozíció-statisztikák összeállításához egyre növekvő mértékben kellett különböző forrásokból származó és teljesen eltérő jellegű információkat felhasználni. A különböző részmérlegekre, illetve az egyes szektorokra vonatkozóan már korábban sem csak kizárólag banki és vállalati pénzforgalmi jelentésekből dolgozott az MNB. Az általános európai trendekkel megegyező módon, már 2008 előtt elkezdődött Magyarországon is az indirekt (banki) jelentések felváltása bizonyos részterületeken. Így került sor a közvetlentőke-befektetések kérdőíves megfigyelésének 1999-es bevezetésére, valamint a KSH által összeállított áru és szolgáltatás külkereskedelmi statisztika 2003-as és 2004-es beépítésére. A befektetések jövedelmeinek eredményszemléletű elszámolásával pedig már 2008 előtt is nőtt a becslés alapján előállított adatok súlya a jelentett adatokhoz képest.

2005-ben, amikor Magyarországon megszületett a döntés az új rendszer bevezetéséről, az Európai Unió akkori 25 tagországa közül 11 ország alkalmazott közvetlen adatgyűjtési rendszert. Ez a szám 2008-ra 14-re emelkedett és azóta még több ország is tervezi az átállást. Az adatgyűjtési rendszer átalakításáról szóló döntést megelőzően megvizsgáltuk és elemeztük több uniós tagállam adatgyűjtési rendszerét.

Az új adatgyűjtési rendszer kidolgozásakor három tényező – a teljesítendő adatszolgáltatási követelmények, a statisztikákra vonatkozó minőségi elvárások, valamint a statisztika előállításához kapcsolódó költségek – közötti optimum elérésére törekedtünk. Amellett, hogy a pénzforgalmi rendszer fenntartása költséges volt és lassította a pénzutalásokat, mert minden határon átnyúló fizetést jogcímezni kellett, az EU-n belüli jogszabályi feltételek változása is az adatgyűjtési rendszer átalakítását kényszerítették ki. 2002. január 1-jétől európai uniós döntés született a 12 500 eurós értékhatár bevezetéséről[114], amely alatt nem lehetett jogcímezési kötelezettséget előírni a bankok számára. Ez a jellemzően kis összegű átutalásokon alapuló instrumentumoknál (pl. lakossági transzferek) már nem biztosította a megfelelő adatminőséget. Eredetileg 2006-tól tervezték, de végül is 2010. január 1-jétől ezt a jelentési értékhatárt 50 000 euróra emelték.[115] A jogcímezési értékhatár 50 000 euróra emelésével egy időben az Európai Bizottság az értékhatár

[113] A kontinentális Európa országaiban a második világháborút követő kötött devizagazdálkodás idején a jegybankok a devizatartalékok menedzselése miatt megfigyelték a határon átnyúló fizetéseket, ebből alakult ki természetes módon a pénzforgalmi megfigyelésen alapuló fizetésimérleg-statisztika összeállítását biztosító adatbázis.

[114] Regulation (EC) No 2560/2001 of the European Parliament and of the Council of 19 December2001 on cross-border payments in euro: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:04:32001R2560:HU:PDF.

[115] Regulation (EC) No 924/2009 of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 on cross-border payments in the Community and repealing Regulation (EC) No 2560/2001: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:266:0011:0018:HU:PDF.

jövőbeli teljes eltörlésének szándékát is kinyilvánította, hogy támogassa az Unión belüli utalások költségcsökkenését, elősegítve ezzel a versenyképesség javulását és az egységes fizetési övezet megszilárdulását. Az Európai Bizottság 2008-as felmérése kimutatta, hogy milyen jelentős nemzetgazdasági költségcsökkentés valósult meg a közvetlen jelentéseket bevezető országokban.[116]

Az új adatgyűjtési rendszer kiépítése

Az új adatgyűjtési rendszert előkészítő projekt főbb tevékenysége és a kitűzött mérföldkövek a következők voltak:

- 2004. augusztusban elkészült egy koncepcionális anyag a fizetésimérleg-statisztika összeállításáról és az adatgyűjtési rendszerről, amely áttekintette a nemzetközi gyakorlatot és döntési javaslatot fogalmazott meg az MNB vezetése felé az új adatgyűjtési rendszer bevezetésére.

- 2005 áprilisában az MNB vezetése döntést hozott a projekt beindításáról, létrejött a projektszervezet, amelyben az MNB statisztikai szakterületén kívül a jogi, informatikai és kommunikációs terület munkatársai is részt vettek. A projekt négy munkacsoportot alkotott: a koncepcionális munkacsoportot, a kérdőív munkacsoportot, a kommunikációs munkacsoportot és a regiszter munkacsoportot.

- Az MNB hivatalosan tájékoztatta a KSH-t a projekt beindításáról és kérte a KSH vezetésének és szakértőinek támogatását. A KSH munkatársai a projekt működése során különböző formában, a szakmai igényeknek megfelelően részt vettek mind a négy munkacsoport munkájában.

- 2005 júniusában döntés született arról, hogy mely országok gyakorlatát tekinti az MNB mintának. A kiválasztott mintaországok Ausztria, Hollandia és Finnország lettek.

- 2005 szeptemberében az MNB és a KSH vezetése szándéknyilatkozatot írt alá az új adatgyűjtési rendszer bevezetését követő munkamegosztásról, valamint döntést hoztak a párhuzamosságok felszámolásáról. Ennek megfelelően egy gazdasági jelenségről csak az egyik intézmény gyűjt adatot és egymás közötti adatcsere biztosítja az információk áramlását és többletköltségek nélküli kölcsönös hasznosulását. A párhuzamos adatgyűjtések megszüntetését az adatszolgáltatók kedvezően fogadták. Az adatszolgáltatói terhek csökkentése nemzetgazdasági szinten a gazdasági szereplők adminisztratív költségeinek csökkenését eredményezte.

- Az új információs rendszer alapszerkezetét egy olyan mátrixstruktúra határozza meg, amelyben központi szerep jut a teljes fizetési mérleget és állományi adatokat havi gyakorisággal rendszeresen jelentő nagyvállalatoknak, s az ezt kiegészítő negyedéves vagy éves, egyes területekre fokuszáló kérdőíves felméréseknek, valamint a különböző becslési eljárásoknak.

- 2005. októberben elkészült az adatgyűjtési kérdőívek első változata és 2005. decemberben megtörtént a változások első kommunikációja az MNB honlapján. Az MNB az egyes gazdasági csoportok érdek-képviseleti szervezeteivel, kamarákkal is felvette a kapcsolatot annak érdekében, hogy minél szélesebb támogatást biztosítson az új rendszer bevezetéséhez. Ezután 2006. januárban az MNB kiválasztott 30 kísérleti adatszolgáltatót, akik a kétéves előkészítési idő alatt a tesztelésben való részvételükkel támogatták az MNB munkáját.

- 2006 júniusában a kísérleti adatszolgáltatókkal történő részletes egyeztetések, visszajelzések alapján elkészült az adatgyűjtési kérdőívek végleges változata. A visszajelzések alapján a gazdaság egyes szektorai részére némileg eltérő szerkezetű kérdőívek készültek. Ez a döntés látszólag bonyolult, összetett, sok kérdőívet magában foglaló rendszert eredményezett, de így sikerült biztosítani az adatszolgáltatói terhek optimalizálását. Ugyancsak ekkor született meg a végleges döntés a kérdőívek gyakoriságát illetően. Az új adatgyűjtési rendszerben havi, negyedéves és éves gyakoriságú kérdőívek mellett döntött az MNB. A fizetési mérleg szempontjából meghatározó nagyvállalatok és bankok esetében a havi gyakoriságú kijelöléses rendszer biztosítja a nemzetközi elvárásoknak (Európai Központi Bank) megfelelő minőségű

[116] A felmérés elérhető itt: http://eur-lex.europa.eu/SECMonth.do?year=2008&month=10.

adat összeállítását havi szinten. A havi kérdőív esetén egyedi felkéréssel, a negyedéves és az éves közvetlentőke-befektetésekre vonatkozó kérdőívek esetében pedig értékhatár alapján történik az adatszolgáltatás.[117]

- 2006 nyarán, a kérdőívek lezárása után megkezdődött az informatikai rendszer fejlesztése, mely egy külön alprojekt keretében valósult meg. A fejlesztési feladatokat az MNB által kiírt közbeszerzési eljárást elnyert vállalkozás végezte úgy, hogy a projektvezetést az MNB informatikai területe biztosította. Az MNB statisztikai területének munkatársai készítették a pontos követelményspecifikációt, napi rendszerességgel egyeztettek a fejlesztőkkel és tesztesetek megfogalmazásával biztosították az elvárt eredményeket.

- Az új adatgyűjtési rendszer bevezetést előkészítő projekt a legfontosabb információkat tartalmazó önálló internetes oldalt (minisite) működtetett az MNB honlapján, amelynek tartalma folyamatosan frissült. Ez az oldal a projekt befejezését követően jelenleg is elérhető az érintett adatszolgáltatók, illetve érdeklődő felhasználók tájékoztatása céljából.[118] 7 alkalommal külön HÍRLEVÉL jelent meg, amelyben a potenciálisan érintett adatszolgáltatók általános tájékoztatást kaptak az új rendszerről, s megismerkedhettek az *elektronikus adatbefogadó rendszerrel*, az EBEAD-dal.

- 2007. februárban kihirdetésre került a 2008. január 1-jétől hatályos új fizetésimérleg-adatszolgáltatásokról szóló MNB elnöki rendelet (3/2007). A rendelet 10 hónappal hatálybalépése előtti megjelenése lehetővé tette, hogy az adatszolgáltatóknak megfelelő idő álljon rendelkezésükre a felkészülésre.

- A felkészülést támogatandó, az egyes adatszolgáltatói szektorok számára több alkalommal is oktatással egybekötött műhelytanácskozásra került sor, amelyek keretében az adatgyűjtési kérdőívek kitöltésén túl lehetőség volt az elektronikus adatbefogadó rendszer használatának bemutatására is. 2007. októbertől az MNB lehetőséget biztosított az adatszolgáltatók számára informatikai rendszerek tesztelése érdekében kísérleti adatszolgáltatások beküldésére.

- 2008. januárban elindult az új adatgyűjtési rendszer, éles üzembe állt az elektronikus adatbefogadást biztosító EBEAD rendszer és az adatgyűjtések on-line minőség-ellenőrzését támogató START rendszer. Ezzel egy időben leállt a régi adatgyűjtési rendszer (Big Bang). Az első évre 2008-ra vonatkozó jelentések esetében az adatküldés papíros és elektronikus úton is történhetett. 2009-es vonatkozási évtől már csak elektronikus módon lehet adatot küldeni az MNB-nek.

Az új adatgyűjtési rendszer bevezetését nemzetközi összehasonlításban is sikeresnek értékeltük. 2008 első hónapjától az új adatok alapján tudtuk teljesíteni a nemzetközi adatszolgáltatási követelményeket, s a havi jelentésre kötelezett pénzügyi vállalatok esetében már 4 hónap alatt 100%-os volt a jelentők aránya. A nem-pénzügyi vállalatok esetében az első havi 90%-ról fél év alatt 95%-ra emelkedett az arány, amely továbbra is fennmaradt. A válaszadási arányok magas szintje európai viszonylatban egyedülálló az alapos előkészítés és az adatszolgáltatókkal való szoros együttműködés eredménye. Ez az eredmény nem valósulhatott volna meg az érintett havi, negyedéves és éves jelentésre kötelezett gazdasági szervezetek elkötelezett hozzáállása és jelentős befektetése nélkül.

2.2.2. Hogyan készülnek a fizetésimérleg-statisztikák: az adatbefogadástól a publikációig

Az új adatgyűjtési rendszer felépítése

A magyar gyakorlatban az intézmények közötti felelősség megosztása az általános kontinentális európai gyakorlathoz hasonlóan oly módon alakult, hogy a reálgazdasági információk a KSH, a pénzügyi mérlegre, a kapcsolódó állományokra és a befektetések jövedelmeire vonatkozó adatok pedig az MNB adatgyűjtéseire támaszkodnak. A transzferek esetében az államháztartási és adminisztratív adatforrásokból származó adatok előállítása a KSH felelősségi körébe tartozik, míg a gazdasági szereplők egyéb transzferei az MNB adatforrásaiból állnak elő.

[117] A kérdőívek részletes bemutatását a 2.2.3. fejezet tartalmazza.
[118] Az MNB fizetési mérleg minisite-ja elérhető itt: http://fma.mnb.hu/.

A pénzügyi mérleg forgalmi adatai és a külfölddel szembeni befektetési pozíció közötti teljes összhang biztosítása érdekében az adatgyűjtések esetében zártmodell-alapú[119] megfigyelést választottunk.[120] A modell egy adatgyűjtésen belül biztosítja a nyitó és záró állományok közötti összhangot oly módon, hogy a nyitó állomány s az állományváltozások (tranzakció, ár- és egyéb volumenváltozás) összegének az előírt jelentési kulcsokon (pl. instrumentumonként, devizanemenként és külföldi partnerenként) meg kell egyezni a záró állománnyal.

Az árfolyamváltozás pontos meghatározását biztosítandó, az egyes adatokat eredeti devizanemben kell szolgáltatni az MNB részére, kivéve a derivatívákról szóló jelentést, amit forintban kérünk be.

A portfólióbefektetésekről származó információk elsődleges forrása az MNB által összeállított értékpapír-statisztika. Az értékpapír formájában történő befektetések megfigyelése és feldolgozása értékpapíronként történik. A fizetésimérleg adatgyűjtések csak kiegészítő információkat kérnek be a közvetlentőke-befektetések és portfólióbefektetések közötti elhatároláshoz, illetve a magyar rezidens gazdasági szereplők tulajdonában lévő, nem rezidens letétkezelőknél tartott értékpapírokról.

19. ábra
Az MNB integrált statisztikai adatfeldolgozó rendszere

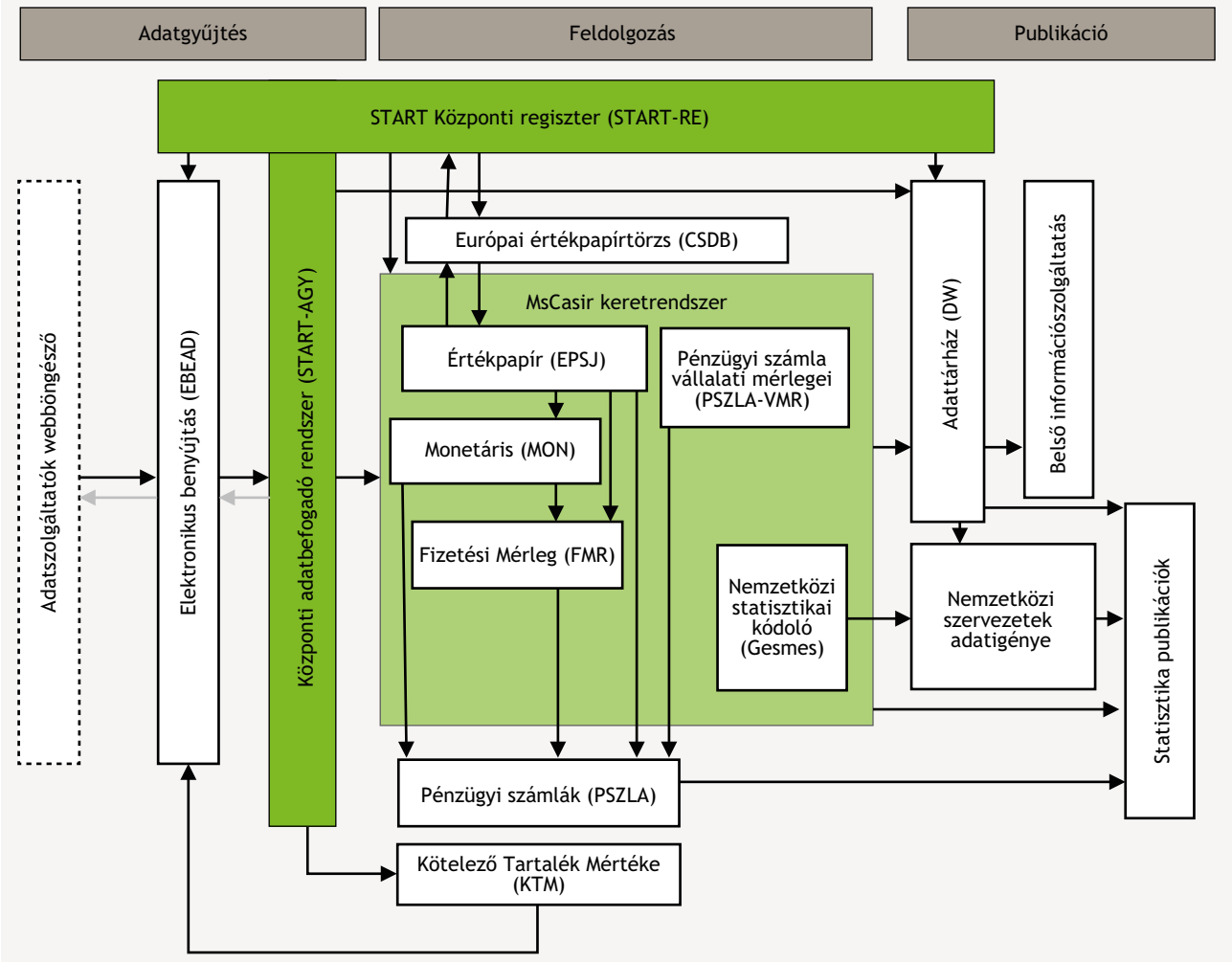

[119] Ezt a modellt (reconciliation model) alkalmazta többek között a holland jegybank is az új adatgyűjtési rendszerre történő 2003-as átálláskor. A holland tapasztalat azt mutatta, hogy mind az adatszolgáltatók, mind az adat-összeállítók számára jelentős könnyebbséget jelent ennek a modellnek az alkalmazása. A 2003-as holland bevezetés előtt már korábban hasonló modellt alkalmaztak a közvetlen adatgyűjtési rendszert működtető országok: Új-Zéland, Ausztrália, Írország, illetve Finnország. A holland gyakorlat leírása a holland jegybank 2003. májusi Statistical Bulletin Special Issue kiadványában található meg. http://www.dnb.nl/en/binaries/se2003m05_tcm47-147374.pdf.

[120] Ez alól kivételt képez a közvetlentőke-befektetés részvény- és egyéb részesedése, ahol havonta vagy negyedévente csak forgalmi adatokat kérünk. A jövedelem- és állományi adatokat az adatszolgáltatók évente egyszer jelentik.

A megfelelő minőségű publikációk előállítása érdekében az egyes adatszolgáltató körökre eltérő gyakoriságú (havi, negyedéves és éves) kérdőívek bevezetése mellett döntött az MNB. Így külön kerül meghatározásra a különböző gyakoriságú adatgyűjtések adatszolgáltatói köre. A havi adatszolgáltatás kijelöléses alapon történik. Az érintett adatszolgáltatók minden jelentést kötelesek beküldeni, függetlenül attól, hogy az adott instrumentum tekintetében van-e jelentendő adatuk. A negyedéves és éves adatszolgáltatásra kötelezettek körét értékhatár alapján kötelezi az MNB adatszolgáltatásra. Ez azt jelenti, hogy az adatszolgáltatóknak önmaguknak kell eldönteni, hogy az adott időszakra van-e adatszolgáltatási kötelezettségük, és ennek megfelelően jelenteni.

Az elektronikus adatbefogadás és on-line minőség-ellenőrzés (EBEAD és START rendszer)

2009 óta adatszolgáltatást csak elektronikus úton fogad be az MNB. Az adatszolgáltatók számára az MNB honlapján elérhető az EBEAD Help, amely segítséget nyújt a rendszer használatához.

Az EBEAD rendszer szolgáltatásai egy web alapú felhasználói portálon keresztül érhetők el. Az EBEAD rendszer védett, biztonságos csatornát biztosít az egyedi adatok MNB-be juttatására. A rendszer szolgáltatásainak két fő funkciója van:

- rugalmas megoldást ad az MNB számára beküldendő *adatszolgáltatások* (jelentések) rögzítésére, feltöltésére, ellenőrzésére és beküldésére,
- lehetőséget biztosít az MNB által közzétett *hirdetmények* megtekintésére, valamint határidőnapló szolgáltatása nyilvántartja az MNB felé teljesítendő adatszolgáltatói feladatokat.

Az adatszolgáltatási funkciók célja támogatást nyújtani az adatszolgáltatók számára a kézi adatfelvitelhez, elvégezni a jelentések ellenőrzését, valamint visszajelzést adni a felvitt adatok helyességéről.

20. ábra
Az adatszolgáltatási folyamat áttekintése

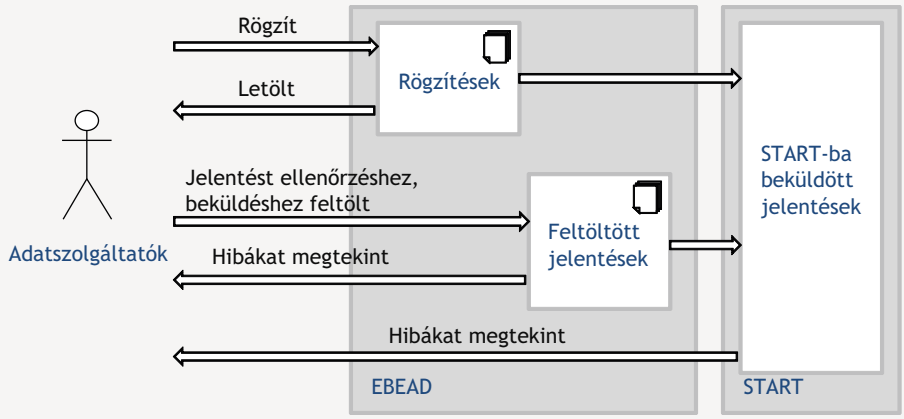

A rendszer *Rögzítés* funkciója lehetőséget biztosít a jelentés adatainak kézzel, egy dinamikusan felépített beviteli felületen keresztüli felvitelére. Ez elsősorban olyan adatszolgáltatók számára hasznos, akik nem rendelkeznek saját jelentéselőállító alkalmazással. Az adatfelvitelt követően a jelentéseket le lehet tölteni, de lehetőség van azok automatikus, EBEAD-ba történő továbbítására is.

Az EBEAD rendszerbe feltöltött hibátlan jelentéseket az MNB nem tekinti automatikusan beküldöttnek. Az MNB számára hivatalos formában történő érvényesítéséhez a jelentést az EBEAD rendszerből *be kell küldeni*, erre az EBEAD rendszer felülete lehetőséget biztosít. A beküldött jelentések az MNB START rendszerébe továbbítódnak és ott tárolódnak. Az EBEAD rendszerből egy jelentést csak akkor lehet továbbítani a START rendszer felé, ha hibátlan, vagy csak olyan hibákat tartalmaz, amelyeket az MNB elfogadhatónak jelölt meg. Az elfogadható hibákhoz minden esetben kötelező magyarázó megjegyzést (indoklást) fűzni. A START rendszer a beküldött jelentéseken további ellenőrzéseket végez. A START rendszer által feltárt hibák az EBEAD rendszer felületén az adatszolgáltató számára megtekinthetők. Amennyiben igény van rá, a START-ba beküldött jelentések különböző fájlformátumokban le is tölthetők.

Az EBEAD *kommunikációs funkcióinak* célja az MNB és az adatszolgáltatók közötti információáramlás hatékony támogatása. Az MNB *hirdetményeket* tehet közzé minden adatszolgáltatónak, azok egyes csoportjainak vagy egyes adatszolgáltatóknak. Az EBEAD rendszer felületén a hirdetmények megtekinthetők. Bizonyos hirdetmények megtekintését az MNB jóváhagyáshoz kötheti, és jóváhagyást követően tudomásul vettnek tekinti.

Az EBEAD rendszer *határidőnapló* szolgáltatásával minden adatszolgáltató számára egyedi feladatlistát tart nyilván, melyen keresztül az MNB egyértelműen értesítheti az adatszolgáltatókat a rájuk vonatkozó feladatokról. Ezek lehetnek egyrészt adatszolgáltatási kötelezettségre vonatkozó feladatok, illetve az MNB munkatársai által definiált eseti feladatok. Az egyes feladatokhoz figyelmeztetési idő rendelhető. A figyelmeztetési idő, illetve a határidő lejártakor a rendszer e-mailben figyelmeztetést küld a beállított kapcsolattartó személyeknek.

A rendszer rugalmas módon támogatja a *jogosultsági környezet* kialakítását. A szigorú biztonsági követelményeknek megfelelően a rendszer csak sikeres hitelesítést követően válik hozzáférhetővé. A hitelesítés digitális tanúsítvány vagy felhasználónév és jelszó megadása alapján történik. A felhasználók felvétele az MNB-ben történik, ehhez el kell jutatni az MNB számára a megfelelő regisztrációs űrlapot.

A Fizetési Mérleg Rendszer (FMR)

Az adatok feldolgozását az FMR végzi. Az FMR a feldolgozáshoz szükséges alapadatokat a különböző forrásrendszerekből (START, Értékpapír-feldolgozó rendszer [EPSJ] és árfolyam-nyilvántartó rendszer [ASS]) veszi át.

Az FMR a beérkezett eltérő szerkezetű alapadatokat a feldolgozási eljárások sorozatán keresztül egységes szerkezetű rekordokat tartalmazó, úgynevezett „FMR" rekordhalmazzá alakítja át. A feldolgozás végén az adatok átkerülnek az elemző alrendszerbe, és beépülnek az ún. szupermátrixba. A szupermátrix egy olyan adatbázis, amely lehetővé teszi a korábbi és új feldolgozások adatainak idősoros, az FMR-rekordok dimenziói (pl. ország, devizanem, instrumentum, adatszolgáltató stb.) szerinti lekérdezését, többek között OLAP kocka segítségével. Az adatok kétféle aggregációs devizában (HUF és EUR) kérdezhetők le.

A feldolgozás jóváhagyását követően az FMR külön moduljaként létező jelentéskészítő alrendszerben készülnek el a publikációk. Ehhez egy felhasználóbarát felületet nyújt a publikációs eszköz és lehetővé teszi a változó nemzetközi adatszolgáltatási igények rugalmas kielégítését.

Az adatbefogadástól a publikációig

A fizetésimérleg-adatszolgáltatói kör meghatározásának jelenlegi gyakorlata az alábbi két módszer együttes alkalmazásával történik:

(1) Az MNB a legjelentősebb gazdasági szereplőket a következő évre írásban kijelöli a *havi adatszolgáltatások* teljesítésére. Az adatszolgáltató ez esetben az MNB által gyűjtött összes havi fizetésimérleg-adatszolgáltatás – értékhatártól független – beküldésére (viszonzatlan átutalások, közvetlentőke-, portfólió-, egyéb befektetések, pénzügyi derivatívák) kötelezett. A módszer előnye, hogy megfelelő színvonalú statisztika állítható elő, nem terheli feleslegesen az adatszolgáltatókat és a jegybank adatbefogadó és -feldolgozó kapacitását. E módszer hátránya azonban, egyrészt, hogy a vonatkozási évben a havi adatközlés előállításakor a külfölddel kapcsolatban jelentős pénzügyimérleg-tranzakciót végrehajtó vállalatokról előre nincs tudomása az MNB-nek, másrészt évközi kijelölés esetén az egyedi elrendelés időpontját megelőző jelentési időszak adatainak bekérésére nincs mód, mivel adatszolgáltatás visszamenőleges hatállyal nem rendelhető el.

(2) Az előre láthatóan nem meghatározó súlyú vagy új gazdasági szereplők esetében ún. küszöbértékkel történő meghatározás módszerével történik a negyedéves adatszolgáltatási kötelezettség elrendelése. Ebben az esetben a gazdasági szereplőnek önmagának kell megállapítania, hogy mely jelentési témákban vonatkozik rá az adatszolgáltatási kötelezettség, és annak megfelelően kell teljesítenie az(oka)t. Az értékhatárhoz kapcsoló adatszolgáltató kör meghatározás egyértelmű, előre kiszámítható jogi helyzetet teremt a havi adatszolgáltatásra fel nem kért adatszolgáltatók számára, az MNB számára pedig időbeli korlátozás nélkül biztosítja az MNB-rendeletben meghatározott adatok bekérhetőségét.

Adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása esetén – az MNB tv. 29. §-a szerinti jegybanki ellenőrzés keretében – az MNB a rendeletben előírt adatokat a rendelet hatálybalépéséig visszamenőleg bekérheti. E megoldás nem zárja ki, hogy a potenciális adatszolgáltatók figyelmét adatszolgáltatási kötelezettségükre külön levélben is felhívjuk.

Az adatszolgáltatói kör megfelelő nyilvántartásához az MNB fizetésimérleg-adatszolgáltatói regisztert működtet, melynek frissítéséhez és karbantartásához a jelentett adatok mellett az egyéb nyilvánosan hozzáférhető adatok is hozzájárulnak.

A tárgyidőszak havi adatszolgáltatásoknál a naptári hónap, negyedéves adatszolgáltatásoknál a naptári negyedév, éves adatszolgáltatásoknál a naptári év. Az eltérő üzleti év szerint működő vállalatok a tárgyévben lezárult üzleti évről jelentenek a működőtőke éves adatszolgáltatásban. Az előírt jelentési gyakoriságot és határidőt ebben az esetben is be kell tartani.

Az adatszolgáltatások beküldési határideje általában a tárgyidőszakot követő 10. munkanap.

Az adatszolgáltatások és az abban közölt adatok ellenőrzése több körben történik: az elektronikus adatbefogadó rendszerben (EBEAD) az automatikus jogosultsági és formai, az adattároló START rendszerben további formai, tartalmi és konzisztenciavizsgálatokra kerül sor.

A fizetési mérleg egyes területeinek szakértői további idősoros és hihetőségi vizsgálatokat végeznek, és felmerülő kérdések esetén az adatszolgáltató írásbeli magyarázat adására kötelezett, bonyolultabb gazdasági események esetén pedig konzultációra kerül sor. Hibás adatszolgáltatás esetén az MNB szankcionálási jogköre alapján helyszíni vagy helyszínen kívüli ellenőrzés tartható, ezenkívül az MNB visszamenőleges adatjavítást is kérhet. Súlyos esetben, a figyelmeztető és felszólító levélen túl, bírság is kiszabható.

2.2.3. Az adatgyűjtési kérdőívek bemutatása

Az MNB mint a fizetésimérleg-statisztika összeállítója, a Központi Statisztikai Hivatal együttműködésével 2008-ban új, közvetlen jelentéseken alapuló adatgyűjtési rendszert vezetett be, amely a korábbi – nagyrészt a pénzforgalom megfigyelésén alapuló – adatgyűjtések helyett a következő három fő információs forráson alapul:

- a külfölddel kapcsolatban álló gazdasági szereplők közvetlen jelentései (MNB közvetlen fizetésimérleg-adatgyűjtés),
- a Központi Statisztikai Hivatal adatátadása (áruk, szolgáltatások, viszonzatlan átutalások, munkavállalói jövedelmek), illetve
- az MNB értékpapír-statisztikai adatgyűjtései alapján a portfólióbefektetésekről szóló adatátadás.

Az új fizetésimérleg-adatgyűjtés kiterjed a fizetési mérleg egészére, követi annak szerkezetét. A Központi Statisztikai Hivatal által közvetlenül gyűjtött és összesítve átadott adatok mellett külön, az MNB által elrendelt adatgyűjtések szolgálnak a tőke-, értékpapír- és egyéb befektetések, valamint ezek jövedelmei, a pénzügyi derivatívák, továbbá a viszonzatlan átutalások egy része és a nem termelt, nem pénzügyi eszközöket érintő ügyletek megfigyelésére.

Az egyes témákon belül több adatszolgáltatási kérdőív került kidolgozásra, figyelembe véve az elrendelés gyakoriságát és az egyes adatszolgáltatói csoportok (szektorok, illetve szektorcsoportok) jelentési sajátosságait. A közvetlentőke- és egyéb befektetésekről adatszolgáltatói csoportok (MNB, hitelintézetek, pénzügyi vállalatok, államháztartás és a legnagyobb számban képviselt egyéb gazdasági szereplők: főképp nem pénzügyi vállalatok, biztosítók, nonprofit intézmények) sajátosságaira szabott kérdőívekben kell jelenteni, míg az értékpapír-befektetések, pénzügyi derivatívák, valamint a viszonzatlan átutalások és eszmei, szellemi javak esetében minden adatszolgáltató számára azonos szerkezetű kérdőív készült.[121]

Az évente kihirdetésre kerülő információszolgáltatási rendelet[122] az adatgyűjtések táblái mellett a kitöltési előírásokat, az információk szolgáltatására vonatkozó általános rendelkezéseket és az információk szolgáltatásához szükséges technikai segédleteket tartalmazza.

[121] Az MNB által elrendelt – összesen 30 db – témánkénti adatszolgáltatást a Melléklet tartalmazza.

[122] A Magyar Nemzeti Bank elnökének MNB rendelete a jegybanki információs rendszerhez szolgáltatandó információk és az információt szolgáltatók köréről, a szolgáltatás módjáról és határidejéről. A 2011. januártól hatályos rendelet elérhető itt: http://www.mnb.hu/Statisztika/informaciok-adatszolgaltatoknak/rendeletekallasfoglalasok/mnb-rendelet-2011-januar-1-tol_20101211.

Az információk szolgáltatásához szükséges technikai segédleteket az MNB a rendelet hatálybalépésével egyidejűleg, a honlapján közzéteszi.

Az egyes adatgyűjtések magyarázó megjegyzésekkel ellátott táblái a kitöltendő oszlopokra vonatkozó legfőbb információkat tartalmazzák, de megtalálhatók ezen a területen[123] az Excel-táblák txt formátumra történő átalakítására vonatkozó útmutatás, valamint az egyes adatszolgáltatások EBEAD-on történő beküldését segítő txt-mintafájlok is. Az MNB ugyanezen az oldalon teszi közzé az adatgyűjtésekre vonatkozó és az adatbefogadó rendszer által végrehajtott formai és tartalmi ellenőrzési szabályokat, továbbá a különféle kódlistákat (ország-, devizanem-, ágazati, instrumentumkódok stb.). A részletekre kiterjedő, adatszolgáltatói csoportonként testre szabott módszertani segédletek, példatárak a jelentendő gazdasági események pontosabb értelmezésére hivatottak.

Az adatszolgáltatások gyakorisága

Az adatigények biztosítása, a publikációs kötelezettségek teljesítése, valamint az adatszolgáltatói terhek közötti optimum biztosítása érdekében az MNB az adatszolgáltatói kör meghatározásánál a kijelöléses és a küszöbértékes módszerek együttes alkalmazása mellett döntött.

Havi adatszolgáltatások

Havi jelentési kötelezettség minden esetben egyedi, írásban történő elrendeléssel keletkezik, míg az eseti, éves és negyedéves adatszolgáltatások lehetnek értékhatár eléréséhez kötöttek vagy kijelölt gazdasági szereplők által teljesítendők.

Az ország EKB részére történő havi adatszolgáltatási kötelezettsége miatt elengedhetetlen a fizetési mérleg havi előállítása. Ennek legfőbb forrását a fizetési mérlegben meghatározó súllyal rendelkező gazdasági szereplők havi gyakoriságú adatszolgáltatásai (R02–R11) jelentik, akiknek az MNB által fizetési mérleg tematikában a szektorcsoportjukra elrendelt valamennyi havi adatszolgáltatást értékhatártól függetlenül teljesíteniük kell.

A közel 800 gazdálkodószervezet havi jelentése átfogó képet ad nem rezidens partnereikkel kapcsolatos pénzügyi eszközeik havi tranzakcióiról és állományáról, valamint transzferekkel kapcsolatos forgalmukról.

A KSH által jelentendő adatszolgáltatások közül az áruforgalom adatai (R32) havi gyakoriságúak, a többi adatszolgáltatás negyedéves, így havi adataik előállítására becsléssel kerül sor.

Negyedéves adatszolgáltatások

A negyedéves adatszolgáltatók a havi adatszolgáltatásokkal azonos tartalmú és szerkezetű, de a negyedévre vonatkozó és negyedévente benyújtandó jelentések (R12-R18) közül csak azok beküldésére kötelezettek, amelyek esetében az adatszolgáltatási rendeletben meghatározott küszöbértéket elérik.

A negyedéves fizetésimérleg-adatok összeállításakor a havi adatszolgáltatások keretében bekért adatok kiegészülnek a mintegy 1600 gazdasági szereplőt számláló negyedéves jelentői kör közvetlentőke (R12, R13), egyéb befektetéseiről (R15–R17), pénzügyi derivatíváiról (R14), viszonzatlan átutalásairól és eszmei, szellemi javairól szóló adatokkal (R18).

A NAV (APEH) euróban vezetett áfaszámlák miatt nem rezidensekkel szemben fennálló követelések és tartozások állományának és forgalmának (R26) adatai kiegészítik a havi és negyedéves jelentők adatait.

A negyedév végén éven túli eredeti lejáratú tartozásállománnyal rendelkező havi és negyedéves adatszolgáltatók e tartozásaik esedékesség szerinti bontásáról szektorcsoportjukhoz igazított jelentésben adnak számot a tartozás havi részletezésű visszafizetési ütemezéséről. Külön adatszolgáltatásuk van a következőknek:

[123] Az MNB fizetési mérleg minisite-ja: http://fma.mnb.hu/.

- a nem pénzügyi vállalatok, biztosítók és nyugdíjpénztárak, valamint háztartásokat segítő nonprofit intézmények (R20),
- az egyéb monetáris intézmények, az egyéb pénzügyi közvetítők és pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők (R21), valamint
- a központi kormányzat, helyi önkormányzatok és társadalombiztosítási alapok (R22).

A KSH által jelentett adatok közül negyedéves gyakoriságúak az idegenforgalomra (R33), az idegenforgalmon kívüli szolgáltatásokra (R34), illetve a viszonzatlan átutalásokra és munkavállalói jövedelmekre (R36) vonatkozó adatszolgáltatások.

Az adatok ellenőrzését szolgálják az egyéb tájékoztató adatok (R19), az állam által vállalt kezességekről (R25) és a rezidens, nem-bank ügyfelek külföldi (forint és deviza) fizetési forgalom miatti jóváírásairól és terheléseiről szóló (R38) adatszolgáltatások.

Külön adatgyűjtés (R24) szolgál az állam és az állam által garantált hitelek keletkezésének megfigyelésére. A Magyar Államkincstár állam által vállalt kezességekről szóló jelentése (R25) ellenőrzési célokra alkalmas. A Tájékoztató mérlegadatok (R19) a közvetlentőke- és egyéb befektetésekről szóló adatszolgáltatásokban jelentett adatok ellenőrzését segíti, illetve 2012-től kiegészítő két új tábla információt ad a rezidens szereplők Magyarországon és külföldön működő áfa-regisztrációkkal folytatott forgalmáról.

Éves adatszolgáltatások

A negyedéves adatok kiegészítését célzó ingatlan- (R27) és közvetlentőke-befektetésekről (R29), az előtörlesztésekről (R39), továbbá a Világbank részére küldendő egyedi tartozás adatokról (R28) szóló éves adatszolgáltatások esetében az éves gyakoriságot az adatok rendelkezésre állása indokolja, illetve a nemzetközi adatszolgáltatási kötelezettségek határideje teszi lehetővé.

Az éves közvetlentőke-befektetés kérdőív (R29) adatszolgáltatóinak száma az értékhatár 2010. évi felemelését követően 4000-ről 3000-re csökkent. Ezek a kérdőívek a pénzügyi év lezárását követően év közben még nem elérhető adatokat tartalmaznak. A közvetlentőke-befektetések részvény és egyéb részesedések állományi adataira csak évente egyszer van jelentett adat az éves jelentésekből.

Az állam és a többségi állami tulajdonban lévő gazdálkodószervezetek, valamint a nem többségi állami tulajdonban lévő, de állam által garantált, éven túli külföldi adóssággal rendelkező gazdálkodószervezetek külfölddel szemben keletkezett éven túli adósságának állományáról és forgalmáról szóló éves adatszolgáltatás (R28) a Világbank részére történő jelentés adatforrása.

Az éven túli lejáratú hiteltartozások előtörlesztési adatait (R39) az évben teljesített összes törlesztésekből levonva, meghatározhatók a tárgyévet érintő törlesztések az adósságszolgálati adatokhoz.

Eseti adatszolgáltatás

Eseti, regiszter célú (R01) adatszolgáltatást kell teljesíteni a tőkebefektetésben érintett nem rezidens partnerek törzsadatairól. A tőkebefektetésekkel kapcsolatos havi, negyedéves, valamint éves adatszolgáltatásokban jelentendő ügyleteket ugyanis partnerenként kell megadni, amelyek azonosítására egy partnerazonosító kód szolgál. A partner adatait és az azonosítására szolgáló partnerazonosító kódot az adatszolgáltató adja meg (saját nyilvántartása alapján), amelyhez eseti jellegű, regiszter célú adatszolgáltatást kell elkészíteni (az első alkalommal történő adatszolgáltatás során, illetve a későbbiekben adatváltozás esetén).

Az adatgyűjtések felépítése, általános jellemzői

Az adatszolgáltatásra kijelölt, illetve a jelentési értékhatárt elérő adatszolgáltatóknak saját könyveikben, illetve egyéb nyilvántartásaikban szereplő, nem rezidens partnereikkel kapcsolatos ügyleteikről kell jelentést küldeniük. Az általános elv alól csak néhány kivétel van: a hitelintézetek rezidens partnereinek konzorciális hiteleiről szóló R10, ezek lejárati

bontását, illetve előtörlesztéseit is tartalmazó R21, illetve R39, valamint a rezidens, nem-bank ügyfelek külföldi (forint és deviza) fizetési forgalom miatti jóváírásairól és terheléseiről szóló R38 jelentések.

A pénzügyi instrumentumok jelentésekor a követelések és tartozások, valamint az ezekhez kapcsolódó elhatárolt jövedelmek összevonása, nettózása nem megengedett. Ennek érdekében a követelések és tartozások jelentésére más-más kóddal és elnevezéssel rendelkező táblák szolgálnak.

Az egyes témakörökbe tartozó adatszolgáltatások a jelentési sajátosságok figyelembevételével készültek, ennek megfelelően általában több táblából állnak. Az érdemi adatokat tartalmazó táblákhoz tartozik egy előlap is, amely az adatszolgáltatást kitöltő és az adatszolgáltatásért felelős személy nevét és elérhetőségeit tartalmazza.

A táblák néhány kivételtől eltekintve „nyílt táblák", ami azt jelenti, hogy az adatszolgáltatónak előre meghatározott, a jelentendő adatok dimenzióitól függő számú oszlopokból, de nem rögzített számú sorokból álló adatsort kell a megfelelő formátumban beküldenie. A jelentendő sorok száma attól függ, hogy az adatszolgáltató az oszlopokban meghatározott dimenziócsoportok (pl. instrumentum, eredeti lejárat, ország, devizanem) szerint hányféle variációval rendelkezik.

Az oszlopok az adatok dimenzióit jelölik, ezek egy részét kódokkal kell kitölteni, míg más dimenziók kötetlen, illetve dátum- vagy számformátumúak. Külön-külön kódlista szolgál az instrumentum, devizanem, ország, eredeti lejárat, bizonyos időszaki változások, egyéb azonosító adatok kódjaira és ezek elnevezésére. Részletes magyarázatuk a honlapon lévő módszertani segédletekben található.

Az adatokat zárt táblaszerkezetben kell jelenteni (kivéve a részvény és egyéb részesedést), azaz a záró állománynak a táblában található összes dimenzió mentén (pl. instrumentum, ország, devizanem stb.) meg kell egyeznie a nyitó állomány és az adott pénzügyi eszköz nettó időszaki változásának összegével.

A nyitó állománynak meg kell egyezni az előző jelentett időszak záró állományával.

Az időszaki változásokat – az instrumentum függvényében – bruttó (növekedés és csökkenés) vagy nettó (növekedés és csökkenés különbsége) tranzakciók és egyéb változások szerint is meg kell bontani. Az utóbbi részletezésére esetenként külön táblák szolgálnak.

Az adatszolgáltatásokat általában eredeti devizanemben, egész számban kell jelenteni, ez alól az alábbiak kivételt képeznek:

- a közvetlentőke-befektetésekről szóló éves adatszolgáltatás (R29), amit a könyvvezetés devizanemében ezer egységben,
- a közvetlentőke-befektetésekről szóló havi (R02, R03) és negyedéves (R12, R13) jelentések, melyeket a könyvvezetés devizanemében (osztalék+equity),
- a nem pénzügyi vállalatok tájékoztató mérlegadatait tartalmazó (R19) és
- a rezidens, nem-bank ügyfelek külföldi (forint és deviza) fizetési forgalom miatti jóváírásairól és terheléseiről szóló (R38) negyedéves adatszolgáltatások, melyeket millió forintban, illetve
- a pénzügyi derivatívákat bemutató adatszolgáltatások (R05, R14), melyeket egész forintban kell jelenteni.

A beérkezett adatokat az adatfeldolgozó rendszer számítja át forintra és euróra, de az eredeti devizanemet is tárolja. Az adatok átszámítása nyitó- és záróállományok esetében előző, illetve tárgyhó végi középárfolyamon, időszaki változások esetén pedig havi átlagos középárfolyamon történik.

Az adatgyűjtések témakörei

A. Közvetlentőke-befektetések
B. Értékpapír-befektetések
C. Pénzügyi derivatívák
D. Egyéb befektetések
E. Áruforgalom, idegenforgalom és idegenforgalmon kívüli szolgáltatások, munkavállalói jövedelmek
F. Viszonzatlan átutalások és eszmei-szellemi javak
G. Tájékoztató mérlegadatok
H. Regiszter célú adatok

A. Közvetlentőke-befektetések

A közvetlentőke-befektetések megfigyelését külföldi partnerenként jelentett eseti (R01), havi (R02, R03), negyedéves (R12, R13) és éves (R29) adatszolgáltatások biztosítják.

Az eseti adatszolgáltatás a külföldi (cégcsoportba tartozó) partnerek regiszteradatait tartalmazza, amely lehetővé teszi a jelentett adatok országokra és ágazatokra történő megbontását. Ezt a havi, negyedéves és éves jelentések első beküldését megelőzően, illetve a külföldi partner adataiban történt módosulások esetén kell beküldeni.

A havi és negyedéves adatszolgáltatói kör között átfedés nem lehet, az éves jelentés viszont a havi és negyedéves jelentők mellett egyéb, az információszolgáltatásról szóló MNB-rendeletben előírt értékhatárokat elérő gazdasági szereplőkre is kötelező.

Azonos szerkezetű havi és negyedéves jelentések készültek külön a pénzügyi vállalatokra (egyéb monetáris intézmények, egyéb pénzügyi közvetítők és pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők) és a többi gazdasági szereplőre. A pénzügyi vállalatok által kitöltendő adatszolgáltatás 12, a többi jelentőé 20 táblából áll.

Mindkét adatszolgáltatói csoport jelentése tartalmazza

- a tulajdonosi részesedés időszaki változásait (tőkebefektetés, tőkekivonás),
- külföldi tőkebefektetővel, külföldi tőkebefektetéssel fennálló kereszttulajdonlás időszaki változásait,
- a részesedést megtestesítő értékpapírok állományát,
- az osztalék miatti követelések és tartozások állományát (megszavazott és ki nem fizetett osztalék) és változását, külföldi ingatlantulajdon szerzését és átruházását.

A pénzügyi vállalatokon kívüli adatszolgáltatók részére 10 tábla szolgál a külföldi befektetővel, befektetéssel, fiókteleppel és egyéb külföldi vállalatcsoport tagokkal lebonyolított egyéb tőkemozgások

- hitel,
- folyó- és elszámolási számla,
- kereskedelmi hitel,
- hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok,
- egyéb követelések és tartozások,
- tőkeemelés, illetve tőkeleszállítás bejegyzése és befizetése közötti időbeli eltérés

miatt keletkezett követelések és tartozások állományának és tárgyidőszaki változásainak, illetve a hozzájuk kapcsolódó kamatelhatárolások és -fizetések megfigyelésére.

A pénzügyi vállatok ezeket a követeléseket és tartozásokat a többi külföldi partnerrel azonos módon, országonkénti bontásban jelentik az egyéb befektetések adatszolgáltatásaiban.

A 8 táblából álló éves jelentés az éves beszámoló szerinti saját tőke, éves eredmény és egyéb kiegészítő adatokat tartalmazza az adatszolgáltatóra és a külföldi leányvállalatokra vonatkozóan.

B. Értékpapír-befektetések

Az értékpapír-statisztikai rendszerből származó, a rezidens letétkezelők jelentése alapján előállított adatok kiegészítésére szolgál a 3 táblából álló, egységes szerkezetű (R04) havi adatgyűjtés, amely tartalmazza

- az adatszolgáltató tulajdonában lévő, rezidens vagy nem rezidens által kibocsátott, nem belföldön letétkezeltetett értékpapírok állományát,
- az adatszolgáltató által kibocsátott értékpapírok összes, továbbá ebből a saját tulajdonában lévő, nem belföldön letétkezeltetett értékpapírok állományát, illetve
- az ISIN-kóddal nem rendelkező értékpapírok jellemzőit.

C. Pénzügyi derivatívák

Az egységes szerkezetű havi (R05) vagy negyedéves (R14) adatszolgáltatás követelés és tartozás tábláiban a vállalatcsoporton belüli és kívüli, nem rezidens partnerekkel kötött saját számlás pénzügyi derivatívaügyleteket kell jelenteni. Az egyenként kiértékelt swap, opció, futures, forward és egyéb származtatott ügyletek alapján kimutatott követelések vagy tartozások állományi és forgalmi adatait forintra átszámítva kell bemutatni.

D. Egyéb befektetések

Az egyéb befektetések megfigyelését havi (R06–R09), negyedéves (R15–R17) és éves (R39) adatszolgáltatások biztosítják. Azonos szerkezetű havi és negyedéves adatgyűjtések készültek az alábbi jelentői csoportokra:

- a nem pénzügyi vállalatok, biztosítók és nyugdíjpénztárak, valamint háztartásokat segítő nonprofit intézmények (R06/R15),
- az egyéb monetáris intézmények (R07, R10/R16),
- az egyéb pénzügyi közvetítők és pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők (R08/R17).

Ezen adatszolgáltatások esetében a havi és negyedéves adatszolgáltatói kör között átfedés nem lehet.

A központi kormányzat, helyi önkormányzatok és társadalombiztosítási alapok számára csak havi adatszolgáltatási kötelezettség került elrendelésre (R09), kivéve a Magyar Államkincstár ellenőrzési célokat szolgáló (R25) és a NAV (APEH) euróban vezetett áfaszámlák miatt nem rezidensekkel szemben fennálló követelések és tartozások állományának és forgalmának (R26) adatait tartalmazó negyedéves jelentések.

A nem pénzügyi vállalatok, biztosítók és nyugdíjpénztárak, valamint háztartásokat segítő nonprofit intézmények jelentései a nem vállalatcsoportba tartozó nem rezidens partnerekkel szemben keletkezett

- hitel,
- betét,
- folyószámla,
- kereskedelmi hitel,
- egyéb

követelések, tartozások állományát és ezek tárgyidőszaki változásait, illetve a hozzájuk kapcsolódó kamatelhatárolásokat és -fizetéseket tartalmazzák ország, devizanem, eredeti lejárat és egyéb azonosítók szerinti bontásban.

E. Áruforgalom, idegenforgalom és idegenforgalmon kívüli szolgáltatások és munkavállalói jövedelmek

Az áruforgalomra (R32), idegenforgalomra (R33) és az idegenforgalmon kívüli szolgáltatásokra (R34) és a munkavállalói jövedelmekre (R36) vonatkozó adatszolgáltatásokat a KSH adja át az MNB-nek a saját gyűjtött adatai alapján, az elsőt havi, a többit negyedéves gyakorisággal. Az adatszolgáltatások tartalma, felépítése a fizetésimérleg-módszertan alapján, a kívánt bontásban történik. Az áruforgalom esetében ez az egyes ügylettípusokat (elsősorban a bérmunka és nem bérmun-

ka közötti különbségtételt), az idegenforgalom és az idegenforgalmon kívüli szolgáltatások esetében pedig a módszertan szerinti kategóriákat jelenti.[124]

Az adatszolgáltatások partnerországokra bontva, forintban érkeznek, devizanembontásra ezekben az esetekben nincs szükség.

F. Viszonzatlan átutalások és eszmei-szellemi javak

A havi (R11) vagy negyedéves (R18) adatszolgáltatás a tárgyidőszakban nem rezidens részére teljesített, illetve nem rezidens által a tárgyidőszakban az adatszolgáltató részére teljesített viszonzatlan folyó- és tőkeátutalásokat, valamint ezek visszautalását, továbbá az eszmei, szellemi javak nem rezidenstől történő szerzését, illetve nem rezidens részére történő átruházását tartalmazza.

G. Tájékoztató mérlegadatok

A nem pénzügyi vállalatok negyedéves (R19) adatszolgáltatásában szereplő egyes tájékoztató mérlegadatok:

- követelések (vevők),
- kötelezettségek (szállítók),
- sajáttőke-elemek és
- évközi eredmény

lehetővé teszik a közvetlentőke- és egyéb befektetésekben szereplő adatok ellenőrzését.

A 2012-től bevezetésre kerülő két új táblában a Magyarországon és külföldön bejegyzett áfaregisztrációkkal kapcsolatos forgalmakról jelentendő adatok az áruforgalmi adatok pontosabbá tételét szolgálják.

H. Regiszter célú adatok

- A tőkebefektetések témakörben ismertetett külföldi partnerek regiszteradatait tartalmazza az eseti gyakoriságú R01 adatszolgáltatás.

- Az állam és állam által garantált éven túli tartozások egyedi jellemzőit mutatja a negyedéves R24 adatszolgáltatás.

- A rezidens, nem-bank ügyfelek külföldi (forint és deviza) fizetési forgalom miatti jóváírásairól és terheléseiről szóló negyedéves R38 adatszolgáltatás az adatszolgáltatói kör ellenőrzését szolgálja. Az egyes rezidens gazdasági szereplők részére külföldi fizetési forgalomban teljesített jóváírások megbízói, illetve a terhelések kedvezményezettjei döntő részben nem rezidensek, amely mögött többnyire fizetésimérleg-adatszolgáltatási kötelezettséggel járó gazdasági esemény húzódik.

2.3. A FIZETÉSIMÉRLEG-STATISZTIKÁK KÖZLÉSI ÉS REVÍZIÓS GYAKORLATA

2.3.1. Publikációs rend

A fizetési mérleg publikációs és revíziós naptára minden év június és december végén 12 hónapra előre frissül, így legalább fél évre előre mindig elérhető az MNB honlapján.[125]

Az MNB a fizetésimérleg-statisztikával kapcsolatos publikációit forintban és euróban állítja össze.

[124] Lásd a 2.1.2. fejezet vonatkozó részeit.
[125] A publikációs naptár elérhető itt: http://www.mnb.hu/Statisztika/statisztikai_publikacios_naptar.

Havi publikáció

Havi gyakorisággal csak a nemzetközi tartalékállományra vonatkozó statisztikákat publikálja az MNB az alábbiak szerint:

- a tárgyhót követő 7. napon a nemzetközi tartalék főbb összetevői jelennek meg előzetes adatként, míg
- a tárgyhót követő 18. napon – az IMF SDDS[126] követelményeihez igazodva – a nemzetközi tartalékok és devizalikviditás alakulását részletesen bemutató végleges adatok.

A negyedéves publikáció

Az MNB a tárgynegyedévet követő negyedév utolsó munkanapján teszi közzé a negyedéves fizetésimérleg- és állományi adatokat. A honlapon megjelenő sajtóközleményben és részletes standard táblázatokban mutatjuk be a fizetésimérleg-statisztika adatait. A honlapon elkülönítetten megtalálhatók a speciális célú vállalatok nélküli és speciális célú vállalatokkal együtt összeállított adatok forintban és euróban is.

- Speciális célú vállalatok nélkül
  - Főbb számok negyedéves bontásban (évenkénti adatok)
  - Fizetésimérleg- és állományi adatok negyedéves bontásban (évenkénti adatok)
  - Idősoros adatok 1995-től negyedéves bontásban
    - Főbb számok
    - Fizetésimérleg- és állományi adatok
    - Szezonálisan igazított adatok 1995-től
    - Grafikonok
  - Magyarország éven túli lejáratú adósságának eredeti lejárat szerinti bontása szektoronként
- Speciális célú vállalatokkal (2006-tól)
  - Főbb számok
  - Fizetésimérleg- és állományi adatok negyedéves

Mivel a közvetlentőke-befektetések különböző részletező statisztikái (ország- és ágazati bontásos adatok) iránt folyamatosan élénk felhasználói érdeklődés mutatkozik, ezért az MNB honlapján egy külön oldalon összegyűjtve megtalálhatók a közvetlentőke-befektetésekre vonatkozó negyedéves forgalmi és állományi adatok összetevőnként és a negyedéves ország- és ágazati bontású tranzakciók speciális célú vállalatokkal együtt és azok nélkül.[127]

Az éves publikáció

Az éves adatok első közzétételére a közvetlentőke-befektetésekre vonatkozó éves adatgyűjtés feldolgozásához igazodva a tárgyévet követő 9. hónap végén (szeptember 30.) kerül sor. Ekkorra tudjuk összeállítani az éves kérdőívek adatait tartalmazó fizetési mérleget és a kapcsolódó állományi statisztikákat. Ugyan a negyedik negyedév és a revideált első három negyedév adatai elkészülnek már a tárgyévet követő negyedév végére (március 31.), de ezt nem tekintjük éves adatnak, mert az éves vállalati mérleg- és eredménybeszámolók erre az időpontra még nem állnak rendelkezésre.

A közvetlentőke-befektetésekre vonatkozó statisztikák szempontjából a szeptemberi publikáció kiemelkedő fontosságú, mert ilyenkor váltják fel jelentett tulajdonosi jövedelem- és állományi adatok a becsült számokat a tárgyév (a publikáció időpontjához képest előző naptári év) időszakaira közölt statisztikákban. Az állományok részletes ország- és ágazati bontását a tárgyévet követő 15. hónapra közöljük először.

[126] Magyarország 1996 áprilisában csatlakozott a Nemzetközi Valutaalap (IMF) által létrehozott ún. Különleges Adatközzétételi Szabványához (Special Data Dissemination Standards) Az SDDS-sel kapcsolatosan lásd a 40. lábjegyzetet. A magyar SDDS oldal az alábbi linken érhető el: http://dsbb.imf.org/Pages/SDDS/CtyCtgList.aspx?ctycode=HUN.

[127] Az oldal elérhető a következő címen: http://www.mnb.hu/Statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/vii-kulkereskedelem/mnbhu_kozetlen_tokebef.

Összességében az éves adatok a tárgyévet követő 9. hónap végére (szeptember), a közvetlentőke-befektetések állományának ország- és ágazati bontásos adatok pedig a tárgyévet követő 15. hónap végére (március) állnak rendelkezésre. A honlapon az éves statisztikák külön táblázatokban jelennek meg mind

- a *Fizetési mérleg, külfölddel kapcsolatos állományok* oldalon:
  - Fizetési mérleg, külfölddel kapcsolatos állományok éves bontásban 1995-től speciális célú vállalatok nélkül,
  - Főbb adósságszolgálati mutatók (SCV-k nélkül) (előzetesen már a négy negyedéves adatok alapján is előállnak a tárgyévet követő első negyedév végén),

mind pedig

- a *Közvetlentőke-befektetések* oldalon:
  - Állományok ország és ágazati bontása (speciális célú vállalatok nélkül és velük együtt)
  - Újrabefektetett jövedelmek ország- és ágazati bontása (speciális célú vállalatok nélkül és velük együtt)
  - A működőtőke-kiadvány táblázatai (speciális célú vállalatok nélkül és velük együtt) egy fájlban összegyűjtve tartalmazzák az éves idősoros, ország- és ágazati bontásos forgalmi és állomány adatokat.

2.3.2. A nemzetközi adatszolgáltatások határideje és tartalma

Az MNB nemcsak a honlapján teszi közzé a fizetésimérleg- és hozzá kapcsolódó állományi statisztikákra vonatkozó adatokat, hanem nemzetközi adatszolgáltatásokat nyújt az EKB, Eurostat, BIS, OECD, IMF, Világbank, UNCTAD felé is. Ezek a nemzetközi szervezetek a tagországok begyűjtött adataiból elemzéseket, kiadványokat készítenek. A kiadványok megtalálhatók a honlapokon, illetve nyomtatott formában megvásárolhatók. Adatbázisban azonban valamennyi nemzetközi szervezet hozzáférhetővé teszi a tagországok adatait. Ezekben nemzetközi összehasonlításban megtalálhatók a magyar adatok is. Az európai szervezetek jogszabályban írják elő a tagországoknak a nemzetközi adatszolgáltatási kötelezettséget.

Havi adatszolgáltatás

- Az EKB-nak havi fizetésimérleg-aggregátumokat a tárgyhót követő 30. munkanapra kell jelenteni.
- IMF-nek a nemzetközi tartalék- és árfolyamadatokat (USD árfolyam) a tárgyhót követő 7. napon.
- A főbb nemzetközi tartalékadatokat a BIS-nek is jelentjük a tárgyhót követő második héten.
- Az EKB-nak és az IMF-nek a tárgyhót követő 18. napon küldjük ki a nemzetközi tartalékok és devizalikviditás alakulását részletesen bemutató adatokat.

Negyedéves adatszolgáltatások

- Az EKB-nak országbontásos fizetési mérleget és állományi adatokat a tárgynegyedévet követő 90. napra kell küldeni.
- Az Eurostatnak a főbb fizetésimérleg-aggregátumokat a tárgynegyedévet követő 60. napra, míg az országbontásos fizetési mérleget a tárgyhót követő 90. napra kell jelenteni.
- A BIS-nek a főbb fizetésimérleg-aggregátumokat a tárgynegyedévet követő héten kell jelenteni.
- Az IMF-nek a fizetési mérleget és az állományi adatokat a tárgynegyedévet követő hónap közepéig kell elküldeni.
- IMF-nek a nemzetközi tartalék devizaszerkezetére vonatkozó adatokat a tárgynegyedévet követő hónap végéig kell jelenteni.
- A Világbanknak az állam által felvett és az állam által garantált éven túli tartozások regiszteradatait a tárgynegyedévet követő 30. napra kell elküldeni.
- A Világbanknak a külfölddel szembeni adóssággal kapcsolatos adatokat a tárgynegyedévet követő hónap végéig kell jelenteni.

Éves adatszolgáltatások

- Az Eurostatnak a nemzetközi szolgáltatáskereskedelem, valamint a közvetlentőke-befektetésekhez kapcsolódó jövedelmek, tranzakciók és állományok országbontásos éves adatait a tárgyévet követő 9. hónapra, míg a közvetlentőke-befektetés ágazati bontásos éves adatait a tárgyévet követő 21. hónapra kell jelenteni.

- Az OECD-nek egyrészt a közvetlentőke-befektetés aggregátumokat kell elküldeni az *FDI trends and developements* c. kiadványhoz, másrészt pedig a közvetlentőke-befektetésekhez kapcsolódó jövedelmek, forgalmak és állományok ország- és ágazati bontású éves adatait. Az adatküldés időzítése a kiadvány megjelenéséhez igazodik.
- Az UNCTAD-nak közvetlentőke-befektetés aggregátumokat jelentünk a *World Investment Report* c. kiadványukhoz. Az adatküldés időzítése itt is a kiadvány megjelenéséhez igazodik.
- A Világbanknak az állam által felvett és az állam által garantált éven túli tartozások egyedi forgalmi, állományi és lejárati adatait, valamint a magánszektor adósságának hitelnyújtó típusonként összesített forgalmi, állományi és lejárati adatait jelentjük a tárgyévet követő 3. hónapra.

2.3.3. Revíziós politika

Ahhoz, hogy az MNB kialakítsa a fizetésimérleg-statisztika revíziós politikáját, át kellett tekinteni, hogy az adatszolgáltatók MNB-nek jelentett adatai jellemzően milyen gyakran, milyen időtávra visszamenőleg módosulhatnak. Amennyiben ugyanis az adatforrások rendszeres revízióknak vannak kitéve, azt a fizetésimérleg-statisztikán is át kell vezetni.

5. táblázat
A fizetési mérleg és a külföldi befektetési pozíció közzétételének és rendszeres revízióinak időpontjai

A publikáció időpontja			A közzétett időszak		A felülvizsgált időszak	
Év	Negyedév	Hónap	Negyedéves	Éves	Negyedéves	Éves
Tárgyév	I. negyedév	Március	(T–1)Q4	(T–2)*	(T–1)Q1–Q3	(T–3)(4), (T–2)(2)
	II. negyedév	Június	TQ1		(T–1)Q1–Q4	
	III. negyedév	Szeptember	TQ2	(T–1)	(T-1)Q1–TQ1	(T–3)(5), (T–2)(3)
	IV. negyedév	December	TQ3		TQ1–Q2	
T+1	I. negyedév	Március	TQ4	(T–1)*	TQ1–Q3	(T–2)(4), (T–1)(2)
	II. negyedév	Június	(T+1)Q1		TQ1–Q4	
	III. negyedév	Szeptember	(T+1)Q2	T	TQ1–(T+1)Q1	(T–2)(5), (T–1)(3)
	IV. negyedév	December	(T+1)Q3		(T+1)Q1–Q2	
T+2	I. negyedév	Március	(T+1)Q4	T*	(T+1)Q1–Q3	(T–1)(4), T(2)
	II. negyedév	Június	(T+2)Q1		(T+1)Q1–Q4	
	III. negyedév	Szeptember	(T+2)Q2	(T+1)	(T+1)Q1–(T+2)Q1	(T–1)(5), T(3)
	IV. negyedév	December	(T+2)Q3		(T+2)Q1–Q2	
T+3	I. negyedév	Március	(T+2)Q4	(T+1)*	(T+2)Q1–Q3	T(4), (T+1)(2)
	II. negyedév	Június	(T+3)Q1		(T+2)Q1–Q4	
	III. negyedév	Szeptember	(T+3)Q2	(T+2)	(T+2)Q1–(T+3)Q1	T(5), (T+1)(3)
	IV. negyedév	December	(T+3)Q3		(T+3)Q1–Q2	

Megjegyzések:
(1) T = tárgyév; T–1 = a tárgyévet megelőző év; TQ1 = a tárgyév 1. negyedéve; TQ1–Q4 = a tárgyév négy negyedéve
(2) Az éves oszlopban: (2) = második közlés (első revízió); (5) = ötödik, végleges közlés
*(3) * = a közvetlentőke-befektetés állományok ország- és ágazati bontásának első közlése*
(4) kiemelt terület: az első közléstől a végleges közlésig
** A publikáció a tárgyévet megelőző második évre vonatkozó működőtőke-állomány ország- és ágazati bontását ekkor tartalmazza először*
Éves közlésnél: (1) első közlés–(5) ötödik, „végleges" közlés.

A fizetési mérleg adatforrásainak revíziós politikája

A fizetésimérleg-statisztikához az MNB a KSH adatgyűjtéseiből átvesz adatokat. Ezek revíziós politikája az alábbiak szerint alakul:

- Az áruforgalomra vonatkozóan: márciusban revideálja a KSH az előző év 1–-12. hónapját, szeptemberben az előző év 1–12. hónapját és a tárgyév 1–6. hónapját. Ezeket a revíziókat az MNB saját márciusi és szeptemberi publikációjában figyelembe veszi.

- Az idegenforgalmi adatok nem változnak. Egy adott időszakra vonatkozóan egyszeri kérdőíves adatfelvétel történik.

- A szolgáltatás-külkereskedelemre vonatkozóan márciusban és szeptemberben revideálódhatnak visszamenőlegesen az adatok. Az adatok a tárgynegyedévet követő 8. negyedévet követően tekinthetők véglegesnek. Az MNB márciusi és szeptemberi publikációjában ezeket figyelembe veszi.

- A munkavállalói jövedelmekre és a hozzájuk kapcsolódó transzferekre vonatkozó adatok 3 évre visszamenőleg revideálódnak, azaz az adat a tárgyévet követő 11. negyedévben lesz végleges.

- Az MNB az éves kérdőívek feldolgozásával előállított adatait a tárgyévet követő 3. negyedév elteltével publikálja először. Ebben a külföldiek magyarországi közvetlentőke-befektetései a TÁSA adatbázisból származó adatokkal teljeskörűsítésre kerülnek. Az állományi adatok ország- és ágazati bontása az ellenőrzések időigénye miatt a tárgyévet követő 5. negyedév végén (március 31.) kerül közzétételre először, és ekkor kerül sor az éves adatok első revíziójára is. Az éves adatok második revíziójára a következő éves jelentések beérkezését követően kerül sor (tárgyévet követő 7. negyedév), amennyiben az adatszolgáltatók a tárgyévre vonatkozó adataikat a vállalati mérleggel összhangban visszamenőleg módosítják. Az év folyamán a TÁSA adatbázisnak is megjelennek a revideált változatai, így a teljeskörűsített rész is változik. Az eltérő üzleti éves jelentők[128] adatainak javítására még ezt követően is sor kerülhet.

A fizetésimérleg-statisztika revíziós politikájára nézve mindez azt jelenti, hogy egy normál revíziós ciklust tekintve a fizetési mérleg adatai gyakorlatilag a tárgyévet követő 11 negyedév elteltével tekinthetők véglegesnek. Márciusban és szeptemberben hosszabb a revíziós időszak, júniusban és decemberben azonban csak a „nyitott év"[129] adataira vonatkozik.

Az új módszertan szerint először 2014. júniusban publikálunk az első negyedévről, és 2014. szeptemberben az éves adatszolgáltatást a 2013-as referenciaévről.

2.4. A PÉNZÜGYI ÉS NEM PÉNZÜGYI SZÁMLÁKKAL VALÓ HARMONIZÁCIÓ

2.4.1. Fizetésimérleg-statisztikák vs. pénzügyi számlák

A fizetési mérleg és a pénzügyi számlák közötti harmonizációval részletesebben foglalkozott a *Magyarország pénzügyi számlái 2008* című MNB-kiadvány. Az abban foglaltakat felhasználva áttekintjük az azóta bekövetkezett fejleményeket és a harmonizáció jelenlegi állapotát. Mivel mindkét statisztika összeállításáért az MNB felelős, ezért a fizetési mérleg és a pénzügyi számlák közötti harmonizációval kapcsolatos egyeztetés elsődlegesen az MNB-n belül történik. Ez nem jelenti azt, hogy kizárólag intézményen belüli feltételektől függne az összhang megléte (pl. nemzetközi módszertan, eltérő adatforrások következtében).

A fizetésimérleg-statisztikával a *pénzügyi számlák konszolidált belföld szektorát* célszerű összehasonlítani, mert ez a két részstatisztika azonos szemléletű (a rezidens gazdaságból néz külföldre).[130] A fizetésimérleg-statisztikában elszámolt követelések a pénzügyi számlákban elszámolt pénzügyi eszközökkel, a tartozások a kötelezettségekkel vethetők össze.

A két statisztika között létre lehet hozni olyan instrumentumcsoportosítást, amellyel az állományi és a forgalmi adatokat egyaránt össze lehet hasonlítani. Az alábbi csoportosítás a publikált adatok szintjén is elvégezhető:

[128] Ha a pénzügyi év nem esik egybe a naptári évvel.

[129] Júniusban az előző év, amelyre még nem közöltünk éves adatokat, csak a 4 negyedéves adat érhető el, decemberben pedig csak a tárgyév első és második negyedéve.

[130] Így megoldódik az a probléma, hogy az SDR- és monetárisarany-követelésünkkel szemben nem áll semmilyen külföldi kötelezettség, tehát a pénzügyi számlák külföld számláján a külföld tartozásaként ezekkel a követeléseinkkel szemben nem találunk összehasonlítható tükörértékeket.

6. táblázat
A fizetési mérleg és a pénzügyi számlák összehasonlítható csoportosítása

	Fizetési mérleg	Pénzügyi számlák
1.	Portfólióbefektetés kötvények + nemzetközi tartalékban lévő kötvények	Hosszú lejáratú értékpapírok
2.	Portfólióbefektetés pénzpiaci eszközök+ a nemzetközi tartalékban lévő pénzpiaci eszközök	Rövid lejáratú értékpapírok
3.	Pénzügyi derivatívák	Pénzügyi derivatívák
4.	Részvények és részesedések a közvetlentőke-befektetéseknél és a portfólió befektetéseknél	Részvények és részesedések
5.	Egyéb: Közvetlentőke-befektetések egyéb tőke + Egyéb befektetések + Nemzetközi tartalékon belüli egyéb eszközök	Egyéb: monetáris arany és SDR, Készpénz és betétek, Hitelek, Biztosítási tartalékok, Egyéb követelések, illetve tartozások

A fenti csoportosítással végrehajtott összehasonlítás megmutatta, hogy a két statisztika elvileg azonos kategóriái korábban jelentős eltéréseket tartalmaztak. A múltbeli eltérések nagyrészt módszertani okokkal magyarázhatók. A makrogazdasági statisztikák közötti harmonizáció a nemzetközi módszertani ajánlások egyik fontos törekvése is. Ennek megfelelően a gyakorlatban a fizetésimérleg-statisztika és a pénzügyiszámla-statisztika az utóbbi évtizedekben több olyan módszertani revíziót hajtott végre, amelynek eredményeként a nemzetközi módszertannak való megfelelés mellett a két statisztika közötti eltérések is csökkentek. A múltban a két statisztika döntően eltérő adatforrásokat használt fel adatainak összeállításához, ezt felváltotta a közös adatfelhasználás. A több lépésben végrehajtott harmonizáció keretében 2010-re sikerült minimálisra csökkenteni az eltéréseket.

- A harmonizáció egyik első lépése volt a fizetésimérleg-statisztikában a pénzforgalmi adatokon kívüli közvetlen kérdőíves kiegészítő adatgyűjtések bevezetése a ’90-es évek végén, majd az eredményszemléletű áru- és szolgáltatásadatok átvétele a KSH-tól és az eredményszemléletű jövedelemelszámolás bevezetése 2003–2004-ben. Így megszűnt az újrabefektetett jövedelmek el nem számolásából eredő eltérés a nemzeti számlák jövedelem és pénzügyi számlái és a fizetésimérleg-statisztikák között. A tranzakciók összegzésével eddig képzett állományi adatokat felváltották a vállalati beszámolók alapján elszámolt állományi adatok. Az állományok esetében tehát nem csupán az újrabefektetett jövedelem elszámolása, hanem az adatforrás megváltozása is az adatok revízióját okozta. Az összehasonlítható módszertan 1995-ig került visszavezetésre. A pénzügyi eszközökön keletkező **kamattípusú jövedelmek** is a tényleges fizetések kimutatása helyett az eredményszemléletnek megfelelően kerültek elszámolásra. Ugyanakkor a fizetésimérleg-statisztikában a portfólióbefektetések között szereplő **részesedések állományi adatai továbbra is a forgalmi adatok kumulálásával keletkeztek** 2007 végéig. Ezeket a képzett állományokat a pénzügyiszámla-statisztika folyamatosan más adatforrásokból (számviteli mérlegekből, értékpapír-statisztikai jelentésekből) származó állományokra cserélte le. Emellett a pénzügyiszámla-statisztikában esetenként az állományi adatok a piaci értékhez való közelítés érdekében eltértek a könyv szerinti értékektől. Ez az eltérés ma is benne van az idősorokban. Az eltérések a tartozás oldalon jelentősebbek.

- 2008-ban önmagában jelentős harmonizációs lépés volt a fizetési mérleg új adatgyűjtési rendszerének bevezetése. Ennek keretében került sor az értékpapír-statisztikai adatforrások, illetve az adatszolgáltatók által immár közvetlenül jelentett forgalmak és állományok közös felhasználására. A 2008 előtti adatokra vonatkozóan azonban a korábbi eltérések továbbra is fennmaradtak az összes említett területen.

- 2009 szeptemberében az EU-transzferekkel kapcsolatos eltérések megszüntetésével a fizetési mérleg és pénzügyi számla egységes módszertanra állt át, mind az állományokat, mind a forgalmakat tekintve 2004-ig visszamenőlegesen.

- A 2010. szeptemberi publikációkban a fizetési mérleg és a pénzügyi számlák a kereskedelmi hitelek és az osztaléktartozások esetében azonos adatokra álltak rá 2004-ig visszamenőleg. Az új adatgyűjtési rendszer 2008-tól kezdve ezeken a területeken már megoldotta a harmonizáció kérdését, így ekkor elsősorban a visszamenőleges adatok rendbetételére került sor.

- 2010 folyamán megszüntettük az eltérő árak alkalmazásából eredő eltéréseket is az értékpapír-forgalmak esetében.

A végrehajtott harmonizációktól függetlenül a pénzügyi számláknak a fizetési mérleg csak az egyik adatforrásul szolgál, a belföldi szektorokra más adatforrásokat is figyelembe kell vennie. A pénzügyi számlák egy időben két szektort érintő tranzakció, illetve állományváltozás esetében egyetlen adatforrást használ mindkét szektorra, hogy a szektorok közötti statisztikai hiba ne forduljon elő. Különösen az államháztartást érintő esetekben azonban a pénzügyi számlák szempontjából az jelent prioritást, hogy az államháztartási statisztikákkal, illetve a nem pénzügyi számlákkal harmonizáljanak, és ekkor továbbra is előfordulhatnak eltérések a fizetési mérlegtől.

Továbbá, a két statisztika között az új módszertani szabványok bevezetéséig még léteznek eltérő besorolási különbségek, mint például a nemzetközi szervezetek részesedései, amelyek a fizetési mérlegben az egyéb befektetések egyéb kategóriájában szerepelnek a jelenlegi módszertannak megfelelően, míg a pénzügyi számlákban a részvények, részesedések között. A közvetlentőke-befektetési viszonyban lévők közti hitelviszonyt megtestesítő értékpapír-befektetéseket a fizetésimérleg-statisztika a közvetlentőke-befektetések egyéb tőke sorain számolja el, míg a pénzügyiszámla-statisztika az értékpapírok között. Az új módszertani szabványok bevezetésével ezek a besorolási eltérések megszűnnek, a fizetési mérlegben külön soron kell megjeleníteni a hitelviszonyt megtestesítő értékpapírokat.

2.4.2. Fizetésimérleg-statisztikák vs. nem pénzügyi számlák

A fizetési mérleg és a nem pénzügyi számlák közötti harmonizációval kapcsolatos egyeztetési folyamat az MNB és a KSH szoros együttműködését igényli.

A prezentációs különbségektől eltekintve, az alapvető módszertani elveket, az alapkategóriák tartalmát, a követendő elszámolási szabályokat illetően már a jelenleg alkalmazott BPM5 és SNA 1993 alapján nincs lényeges különbség a fizetési mérleg és a nemzeti számlák rendszerének nemzetközi módszertanát illetően.[131] A nézőpont eltérésén túl (külföld vs. belföld) további megjelenítésbeli eltérést okoz a két statisztika között, hogy a fizetési mérleg elsődlegesen funkcionális kategóriákba csoportosítja a pénzügyi instrumentumokat, míg a nemzeti számlák instrumentumbontást használ. Hidak képezhetőek azonban a fizetési mérleg és állományi pozíciókból a releváns nemzetiszámla-tranzakciók és -állományok származtatására.

7. táblázat
A külföld szektor számlái és a fizetési mérleg egyes részmérlegei közötti megfelelés

Külföld számla	Fizetési mérleg
Termékek és szolgáltatások	Áruk és szolgáltatások (folyó fizetési mérleg)
Elsődleges jövedelmek és folyó transzferek	Jövedelmek és viszonzatlan folyó átutalások (folyó fizetési mérleg)
Tőkeszámla	Tőkemérleg
Pénzügyi számla	Pénzügyi mérleg

A magyar gyakorlat

Magyarországon a külföld szektor nem pénzügyi számláit a Központi Statisztikai Hivatal állítja össze, míg a fizetésimérleg-statisztika elkészüléséről a Magyar Nemzeti Bank gondoskodik.

Az elmúlt években folyamatos egyeztetések zajlottak a fizetési mérleg és a külföld számla különbségeinek minimalizálására, és nemzetközi összehasonlításban is kedvező a helyzet e téren. A EUROSTAT[132] által 2009-ben készített felmérés szerint Magyarország a nettó finanszírozási képességet nézve az Európai Unió tagállamai között az első harmadban helyezkedik el. A jelentésből kiderült, hogy nálunk a különböző adatforrások és alkalmazott gyakorlat miatt főként a transzferek és a tőkemérleg esetében mutatkozott nagyobb eltérés az 1999-től 2007-ig terjedő időintervallumban.

[131] Lásd az erről szóló 1.4. fejezetet.

[132] EUROSTAT CMFB Committee on Monetary, Financial and Balance of Payments Statistics, az Európai Bizottság által 1991-ben létrehozott konzultatív testület, amelynek legfontosabb célja a nevében jelzett statisztikai területeken a tagállami jegybankok és statisztikai hivatalok, illetve a tagállamok és a Bizottság közötti szoros együttműködés biztosítása.

A jegybank és a statisztikai hivatal közötti kialakult együttműködés (adatszolgáltató regiszterek karbantartása, adatcsere, módszertani kérdések közös megoldása stb.) és munkamegosztás (több fizetésimérleg-instrumentum esetében a KSH által gyűjtött adatok átvétele: áruforgalom [2003-tól], üzleti szolgáltatások és idegenforgalom [2004-től], egyéb szolgáltatások [2005-től], munkavállalói jövedelem, EU- és lakossági transzferek [2008-tól]) az adatszintű harmonizációs folyamat előrehaladását segítette.

A felmérés óta további közeledés történt a Magyar Nemzeti Bank és Központi Statisztikai Hivatal által összeállított statisztikák adataiban, melyek érintik a korábban jelentősebb különbséget magukban hordozó tételeket is.

2009 szeptemberében megváltozott az Európai Uniótól kapott transzferek elszámolása a fizetési mérlegben, melynek során a nemzeti számlák által követett módszertan került átvételre. Ez egyrészt az eredményszemléletű számbavételre történő áttérést jelentette a fizetésimérleg-statisztikában, azaz hogy a transzfereket a felhasználásuk időpontjában számoljuk el viszonzatlan (folyó vagy tőke-) átutalásként, másrészt, hogy a nemzeti számlákkal összehangolt módszertan értelmében az európai uniós transzfereket közvetlenül a végső kedvezményezett bevételeként számoljuk el, ami a rezidens szektorok szintjén is közelítette egymáshoz a két statisztikát.[133]

A 2010-es év végén a két statisztikát összeállító intézmény megállapodott arról, hogy a párhuzamosságok elkerülése miatt az egyes transzferkategóriáknál melyikük gyűjti az adatokat kizárólagosan. Ezek alapján a társadalombiztosítási hozzájárulások, a termékadók és a termelési adók esetében a Központi Statisztikai Hivatal az adatok összeállítója. Ugyanez igaz a jövedelem- és vagyonadók esetében a bevételekre, míg a kiadásokért a Magyar Nemzeti Bank felel. E lépéssel a kismértékű eltérések is megszűnnek ezen instrumentumoknál. A következő lépés a tőkemérleg és a tőkeszámla között lévő eltérések kiküszöbölése, melynek során a KSH átveszi az MNB által a külfölddel kapcsolatban álló gazdasági szereplőktől gyűjtött adatokat.

A 2014-ben bevezetésre kerülő BPM6-os új módszertan szerint megtörténik a fizetési mérleg és a külföld számla teljes harmonizációja.

Jelenleg a külföld számla Termékek és szolgáltatások része tartalmazza az illegális árukat és tevékenységeket, míg ezek a fizetési mérlegben nem jelennek meg. A pénzügyi közvetítők közvetetten mért szolgáltatási díja (FISIM) a külföld számlánál megjelenik a szolgáltatásokban, míg a fizetési mérlegben a befektetések jövedelmei között található meg. Az új fizetésimérleg-módszertan bevezetésével azonban ezek a különbségek is meg fognak szűnni.

2.5. AZ ÚJ ADATGYŰJTÉSI RENDSZER BEVEZETÉSE MIATTI IDŐSORTÖRÉSEK KEZELÉSE

Idősortörés valamely statisztikai adat esetében akkor alakulhat ki, ha vagy annak a tartalma, vagy az előállításához szükséges adatforrások köre, vagy mindkettő megváltozik. Tekintve, hogy az idősortörések komoly gondot jelenthetnek az adatok elemzése során, ezért a statisztika előállítójának különös gondot kell fordítania az idősortörések feltérképezésére, kezelésére, illetve a felhasználók tájékoztatására.

A fizetési mérleg és a külfölddel szembeni befektetési pozíció összeállításához használt új adatgyűjtési rendszer 2008-as bevezetésére egyebek mellett azért került sor, hogy a módszertani szabványoknak (BPM5) megfelelő adatok jobb minőségben álljanak a felhasználók rendelkezésére. Az új rendszer bevezetése elsősorban azoknak az instrumentumoknak az állományi adataiban okozott idősortörést, amelyeknél 2008 előtt jelentett helyett csak forgalomból képzett állományi adat állt rendelkezésre. Ez elsősorban az egyéb szektorokba sorolt gazdasági szereplők különböző hitel- és betétállományaira vonatkozott, mivel a közvetlentőke-befektetéseken belüli tulajdonosi részesedések esetében már korábban is voltak jelentett állományi adataink. Megváltozott ugyan a forgalmi adatok adatforrása is a legtöbb instrumentum esetében, azonban mivel a tranzakciókra vonatkozóan 2008-at megelőzően elvileg teljes körű megfigyelési rendszer állt rendelkezésre, jelentős idősortöréssel, legalábbis a nemzetgazdaság összesen számok tekintetében, az esetek többségében nem kellett számolni.

[133] Bővebben lásd a 2.1.3.5. alfejezetet.

Az adatgyűjtési rendszer megváltoztatásakor felmerült a lehetőség, hogy az alkalmazott módszertanban is előrelépés történjen. Ez elsősorban a vállalatcsoportok kezelésében jelentett változást, jelesül, hogy nemcsak az érintett rezidens vállalattal közvetlen tulajdonosi kapcsolatban álló, hanem a vele szélesebb körűen egy vállalatcsoportba tartozó nem rezidens vállalatokkal (társvállalatokkal) szembeni hitelkapcsolatai is a közvetlentőke-befektetések között kerültek elszámolásra. Ez a korábbi elszámoláshoz képest a hitelek jelentős átsorolásával járt, így a közvetlentőke-befektetéseken belüli egyéb tőkemozgásokat, illetve az egyéb befektetéseket külön vizsgálva az állományok és a forgalmak idősoraiban akkor is törés keletkezett volna 2008-ban, ha az adatgyűjtési rendszer változatlan maradt volna.

A hitelek között bizonyos instrumentumok esetében az új adatgyűjtési rendszer bevezetése nemcsak az állományok, hanem a tranzakciók esetében is addig nem létező jelentett adatokat eredményezett. Első helyen ez a kereskedelmi hitelek elszámolását érintette, ahol 2008-at megelőzően lényegében nem volt közvetlen adatforrás, hiszen a pénzforgalmi jelentések zárt rendszerében az adatszolgáltatók alapvetően az áru- és szolgáltatással kapcsolatos pénzbeli tranzakcióikat jelentették, nem pedig az ezekkel kapcsolatos követeléseket és tartozásokat. Tekintve viszont, hogy a publikált adatok forrása már 2003-tól kezdve nem a pénzforgalmi jelentések, hanem a KSH által összeállított áru- és szolgáltatásadatok voltak, így a két idősor közötti eltéréseknek meghatározott részét a kereskedelmi hitelek között kellett elszámolni, mégpedig egyéb információk hiányában nettó módon az egyéb befektetések között. Az új rendszerben beérkezett kereskedelmihitel-jelentések így jelentős idősortörést eredményeztek nemcsak az állományi, hanem a forgalmi adatok esetében is, hiszen már eleve nemcsak nettó, hanem bruttó – azaz követeléseket és tartozásokat egyaránt magukban foglaló – adatforrás áll rendelkezésre. Továbbá 2008-tól a közvetlentőke-befektetések között is megjelent a vállalatcsoporton belüli kereskedelmihitel-követelés és -tartozás.

Az idősortörések másik esetét az osztalékkal kapcsolatos tartozások jelentették. Tekintve, hogy az osztalékok és általában a tulajdonosi részesedésekkel kapcsolatos forgalmak és állományok elszámolását az új adat-előállítási folyamattal párhuzamosan bevezetett módszertani váltás nem érintette, és e téren alapvető változást maga az új adat-előállítási folyamat sem hozott, ezért az itt jelentkező idősortörés szintén különös figyelmet érdemelt. Az idősortörés oka ebben az esetben a jelentett adatok következtében keletkezett, pontosabban abból, hogy a 2008 előtti adatgyűjtési rendszerben állományi adatok híján nem volt lehetőség minden esetben nyomon követni, hogy mi történt a megszavazott, de még ki nem fizetett osztalékokkal.

Az idősortörések kezelésével kapcsolatban a korábbi gyakorlatból nem álltak rendelkezésre megfelelő analógiák, bár az adat-előállítási folyamat lényeges változtatására 2003-ban és 2004-ben (kisebb mértékben pedig 2005 folyamán) is sor került. Első alkalommal a KSH áruforgalmi adatainak a fizetési mérlegbe történő beépítésére, második alkalommal pedig az újrabefektetett jövedelmek elszámolásának a bevezetésére került sor (azaz, éppen a kereskedelmi hitelek és az osztalékkal kapcsolatos tranzakciók elszámolása változott ekkor lényegesen). Mindkét változtatás jelentős mértékben érintette a forgalmi idősorokat is, ezért már a bevezetéskor szükséges volt az idősorok több évre történő visszavezetésére. 2008-tól eltérően azonban mind 2003-ban, mind pedig 2004-ben rendelkezésre álltak a visszavezetéshez szükséges adatforrások. Mivel ez a feltétel a 2008-as átállás időpontjában nem teljesült, ezért az idősortörések kezeléséhez szükséges információk összegyűjtéséhez időre volt szükség.

A kereskedelmi hitelek és az osztaléktartozások esetében első lépésben így a 2008-at követő időszakban tapasztalható forgalmak viselkedési jellemzőinek megfigyelésére, az új adatforrások stabilizálására került sor. A kereskedelmi hitelek visszamenőleges becslései során figyelembe kellett venni, hogy a követelések és a tartozások alakulását külön-külön kell nyomon követni, míg az osztaléktartozások esetében – az új adatforrások segítségével – fel kellett térképezni, hogy a megszavazott osztalékok kifizetése milyen ütemezésben történik, hogy az ily módon keletkezett osztaléktartozások sorsa miképpen alakul, és hogy így az ezekkel kapcsolatos idősortörés mennyire indokolt.

Az összegyűjtött információk segítségével 2010 szeptemberében jelentős, a pénzügyi számlák statisztikával egyeztetett módon végrehajtott, visszamenőleges revízióra került sor a kereskedelmi hitelek és az osztaléktartozások esetében. A kereskedelmi hitelek esetében az idősorok 2008 előtti visszavezetése oly módon történt, hogy figyelembe vette a közvetlentőke-befektetések közötti egyéb tőkemozgásokkal kapcsolatos 2008. évi módszertani váltást, azaz továbbra is csak az egyéb befektetéseken belül számolunk el kereskedelmi hiteleket, ott viszont mind a követelések, mind a tartozások között. Azaz az idősortörés megszüntetése csak a kereskedelmihitel-követelések és -tartozások összesen számait érintette, a módszertani változás miatt bekövetkezőt nem, és így hasonlóan járunk el most itt is, mint például az egyéb hitelek

esetében. Az idősorok visszavezetése a fizetési mérlegben mindkét esetben 2004-ig történt, aminek elsősorban praktikus (technikai) okai voltak. Ezzel a lépéssel az új adatgyűjtési rendszer bevezetése miatti idősortörést 2008-ról 2004-re sikerült „áthelyezni", elérve a közelmúltbeli időszakokra vonatkozó idősorok homogenizálását. E lépéssel egyidejűleg sikerült jelentős mértékben előmozdítani a fizetési mérleg és a pénzügyi számlák közötti harmonizációt is.[134]

[134] A pénzügyi számlákkal kapcsolatos harmonizációról részletesebben lásd a 2.4.1. fejezetet.

Melléklet

A fizetésimérleg-statisztika összeállításához elrendelt adatgyűjtések főbb témakörök szerint[135]

Tőkebefektetések

Adatgyűjtés kódja	Adatgyűjtés neve	Gyakoriság	Jelentési határidő
R01	Tőkebefektetésben érintett adatszolgáltatók nem rezidens partnereinek törzsadatai	Eseti az R02, R03, R12, R13 vagy R29 adatszolgáltatás első alkalommal történő teljesítésekor, ezt követően változás esetén	az R02, R03, R12 vagy R13 adatszolgáltatáshoz kapcsolódóan azok tárgyidőszakát követő hónap 9. munkanap; az R29 adatszolgáltatáshoz kapcsolódóan annak tárgyidőszakát követő év június 20.
R02	Tőkebefektetések havi adatszolgáltatása – nem pénzügyi vállalatok, biztosítók, nyugdíjpénztárak, központi kormányzat, helyi önkormányzatok, társadalombiztosítási alapok, valamint háztartásokat segítő nonprofit intézmények	egyedi elrendelés alapján, havi	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R03	Tőkebefektetések havi adatszolgáltatása – egyéb monetáris intézmények, egyéb pénzügyi közvetítők és pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők	egyedi elrendelés alapján, havi	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R12	Tőkebefektetések negyedéves adatszolgáltatása – nem pénzügyi vállalatok, biztosítók, nyugdíjpénztárak, központi kormányzat, helyi önkormányzatok, társadalombiztosítási alapok, valamint háztartásokat segítő nonprofit intézmények	negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 12. munkanap
R13	Tőkebefektetések negyedéves adatszolgáltatása – egyéb monetáris intézmények, egyéb pénzügyi közvetítők és pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők	negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R27	Belföldi magánszemélyek külföldi ingatlanbefektetései	éves	tárgyidőszakot követő év március 10. munkanap
R29	Tőkebefektetések éves adatszolgáltatása	éves	tárgyidőszakot követő év június 30.

Értékpapír-befektetések

Adatgyűjtés kódja	Adatgyűjtés neve	Gyakoriság	Jelentési határidő
R04	Értékpapír-befektetések	egyedi elrendelés alapján, havi	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap

[135] A Magyar Nemzeti Bank elnökének 19/2010. (XII. 10.) MNB rendelete a jegybanki információs rendszerhez szolgáltatandó információk és az információt szolgáltatók köréről, a szolgáltatás módjáról és határidejéről alapján, kivéve a KSH-tól átvett adatok esetében, ahol az OSAP az adatátvétel jogalapja.

Pénzügyi derivatívák

Adatgyűjtés kódja	Adatgyűjtés neve	Gyakoriság	Jelentési határidő
R05	Pénzügyi derivatívák havi adatszolgáltatása	egyedi elrendelés alapján, havi	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R14	Pénzügyi derivatívák negyedéves adatszolgáltatása	negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap

Egyéb befektetések

Adatgyűjtés kódja	Adatgyűjtés neve	Gyakoriság	Jelentési határidő
R06	Egyéb befektetések havi adatszolgáltatása – nem pénzügyi vállalatok, biztosítók és nyugdíjpénztárak, valamint háztartásokat segítő nonprofit intézmények	egyedi elrendelés alapján, havi	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R07	Egyéb befektetések havi adatszolgáltatása – egyéb monetáris intézmények	egyedi elrendelés alapján, havi	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R08	Egyéb befektetések havi adatszolgáltatása – egyéb pénzügyi közvetítők és pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők	egyedi elrendelés alapján, havi	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R09	Egyéb befektetések havi adatszolgáltatása – központi kormányzat, helyi önkormányzatok és társadalombiztosítási alapok	egyedi elrendelés alapján, havi	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R10	Konzorciális hitelek	egyedi elrendelés alapján, havi	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R15	Egyéb befektetések negyedéves adatszolgáltatása – nem pénzügyi vállalatok, biztosítók és nyugdíjpénztárak, valamint háztartásokat segítő nonprofit intézmények, pénzügyi derivatívák negyedéves adatszolgáltatása	negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R16	Egyéb befektetések negyedéves adatszolgáltatása – egyéb monetáris intézmények	negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R17	Egyéb befektetések negyedéves adatszolgáltatása – egyéb pénzügyi közvetítők és pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők	negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R20	Éven túli lejáratú tartozások esedékességi bontása – nem pénzügyi vállalatok, biztosítók és nyugdíjpénztárak, háztartásokat segítő nonprofit intézmények, egyéb pénzügyi közvetítők és pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők	negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R21	Éven túli lejáratú követelések és tartozások esedékességi bontása – egyéb monetáris intézmények	negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R22	Éven túli lejáratú tartozások esedékességi bontása – központi kormányzat, helyi önkormányzatok és társadalombiztosítási alapok	negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R25	Állam által vállalt kezességvállalások	negyedéves	tárgyidőszakot követő 51. nap
R26	Az euróban vezetett áfaszámlák miatt nem rezidensekkel szemben fennálló követelések és tartozások állománya és forgalma	negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R28	Az állam és a többségi állami tulajdonban lévő gazdálkodószervezetek, valamint a nem többségi állami tulajdonban lévő, de állam által garantált, éven túli külföldi adóssággal rendelkező gazdálkodószervezetek külfölddel szemben keletkezett éven túli adóssága egyes adatainak éves adatszolgáltatása	éves	tárgyidőszakot követő év február 10. munkanap
R39	Éven túli lejáratú hiteltartozások előtörlesztése	éves	tárgyidőszakot követő év február 10. munkanap

Viszonzatlan átutalások és eszmei, szellemi javak

Adatgyűjtés kódja	Adatgyűjtés neve	Gyakoriság	Jelentési határidő
R11	Viszonzatlan átutalások és eszmei, szellemi javak havi adatszolgáltatása	egyedi elrendelés alapján, havi	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R18	Viszonzatlan átutalások és eszmei, szellemi javak negyedéves adatszolgáltatása – nem pénzügyi vállalatok, biztosítók és nyugdíjpénztárak, egyéb monetáris intézmények, egyéb pénzügyi közvetítők és pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők	egyedi elrendelés alapján, negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap

Tájékoztató mérlegadatok

Adatgyűjtés kódja	Adatgyűjtés neve	Gyakoriság	Jelentési határidő
R19	Nem pénzügyi vállalatok tájékoztató mérlegadatai	egyedi elrendelés alapján, negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 30. nap

Regiszter célú adatok

Adatgyűjtés kódja	Adatgyűjtés neve	Gyakoriság	Jelentési határidő
R01	Tőkebefektetésben érintett adatszolgáltatók nem rezidens partnereinek törzsadatai	egyedi elrendelés alapján, eseti az R02, R03, R12, R13 vagy R29 adatszolgáltatás első alkalommal történő teljesítésekor, ezt követően változás esetén	az R02, R03, R12 vagy R13 adatszolgáltatáshoz kapcsolódóan azok tárgyidőszakát követő hónap 9. munkanap; az R29 adatszolgáltatáshoz kapcsolódóan annak tárgyidőszakát követő év június 20.
R24	Az állam és a többségi állami tulajdonban lévő gazdálkodószervezetek, valamint a nem többségi állami tulajdonban lévő, de állam által garantált, éven túli külföldi adóssággal rendelkező gazdálkodószervezetek külfölddel szemben keletkezett éven túli adóssága egyes adatainak negyedéves adatszolgáltatása	negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap 10. munkanap
R38	Rezidens, nem-bank ügyfelek külföldi (forint és deviza) fizetési forgalom miatti jóváírásai és terhelései	negyedéves	tárgyidőszakot követő hónap utolsó munkanap

KSH-tól átvett adatgyűjtések

Adatgyűjtés kódja	Adatgyűjtés neve	Gyakoriság	Jelentési határidő
R32	Rezidensek és nem rezidensek közötti áruforgalom	havi	a tárgyidőszakot követő 43. nap
R33	Idegenforgalom	negyedéves	a tárgyidőszakot követő 60. nap
R34	Rezidensek és nem rezidensek közötti szolgáltatások forgalma	negyedéves	a tárgyidőszakot követő 60. nap
R35	A nemzeti számlákban elszámolt EU-transzferek havi alakulásáról	havi	a tárgyidőszakot követő 38. nap
R36	Rezidensek és nem rezidensek közötti viszonzatlan folyó és tőkeátutalások, munkavállalói jövedelmek	negyedéves	a tárgyidőszakot követő 60. nap
R37	A külföldiek közvetlentőke-befektetései Magyarországon „csak” TÁSA rész adatszolgáltatása	éves	a tárgyévet követő augusztus 31.

Hasznos linkek

Az MNB fizetésimérleg-statisztikai sajtóközleményei
http://www.mnb.hu/Statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/sajtokozlemenyek-STA

idősorai
http://www.mnb.hu/Statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/vii-kulkereskedelem/mnbhu_fizm_20090330

módszertani megjegyzések
http://www.mnb.hu/Statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/modszertan/modszertani-megjegyzesek-a-fizetesi-merleg-statisztikakhoz/mnbhu_elv_modszertanfizm2008tol

Közvetlentőke-befektetés statisztika Magyarország 1995–2005, MNB 2007. április
http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Kiadvanyok/mnbhu_statisztikai_kiadvanyok/mukt_hu.pdf

European Union balance of payments/international investment position statistical methods, ECB May 2007
http://www.ecb.int/pub/pdf/other/bop_052007en.pdf

IMF: Balance of Payments: Selected Publications
http://www.imf.org/external/np/sta/bop/biblio.htm

The Special Data Dissemination Standard: Guide for Subscribers and Users, IMF 2007
http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdds/guide/2007/eng/sddsguide.pdf

Balance of Payments Manual 5th Edition, IMF 1993
http://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPman.pdf

Balance of Payments Textbook, IMF 1996
http://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPtex.pdf

Balance of Payments Compilation Guide, IMF 1995
http://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPcg.pdf

External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users, IMF 2003
http://www.imf.org/external/np/sta/ed/guide.htm

IMF BOPCOM
http://www.imf.org/external/bopage/bopindex.htm

BPM6
http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf

- fejezetenként: http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/bopman6.htm
- BPM5 felülvizsgálat: http://www.imf.org/external/np/sta/bop/bopman5.htm
  a) DITEG: http://www.imf.org/external/np/sta/bop/diteg.htm
  b) CUTEG: http://www.imf.org/external/np/sta/bop/cuteg.htm
  c) BOPTEG: http://www.imf.org/external/np/sta/bop/bopteg.htm
  d) RESTEG: http://www.imf.org/external/np/sta/bop/resteg.htm
  e) Annotated Outline: http://www.imf.org/external/np/sta/bop/pdf/ao.pdf
- BPM6 konverziós mátrix: http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/matrix.pdf

Az IMF on-line adatbázisa
http://elibrary-data.imf.org/

SNA 2008
http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp

SNA 2003 felülvizsgálat
http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/snaUpdate.asp

OECD Benchmark Definition of FDI 4th Edition
http://www.oecd.org/dataoecd/26/50/40193734.pdf

OECD Benchmark Definition 3rd Edition
http://www.oecd.org/dataoecd/10/16/2090148.pdf

Világbank Quarterly External Debt Service adatbázis
http://databank.worldbank.org/ddp/home.do

Eurostat adatbázis
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

EKB-adatbázis
http://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=2018790

OECD-adatbázis
http://www.oecd.org/document/8/0,3746,en_2649_34529562_40930184_1_1_1_34529562,00.html

UNCTAD-adatbázis
http://unctadstat.unctad.org/

Függelék

PÉLDA A FIZETÉSI MÉRLEG ÉS A KÜLFÖLDDEL SZEMBENI BEFEKTETÉSI POZÍCIÓ ÖSSZEÁLLÍTÁSÁRA

Az alábbiakban Éden fizetési mérlegét és külfölddel szembeni befektetési pozícióját állítjuk össze az I.1. pontban megadott tranzakciók, és a II.1. pontban megadott feltételek alapján.

Éden hivatalos pénzneme a peták, ebben készülnek a statisztikák. A pénzügyi műveleteket a hazai bankoknál vezetett számláikon keresztül bonyolítják a gazdasági szereplők. Az elszámolás menetéhez kapcsolódó megjegyzések az egyes táblák, illetve blokkok végén találhatók.

I. A fizetési mérleg összeállítása

I.1. Éden nem rezidensekkel folytatott tranzakciói

1. Éden vállalatai autót exportáltak. Az export ellenértékeként befolyt 10 239 millió tallért a hazai számlavezető kereskedelmi bankok külföldi nostro számláján írták jóvá.

2. Élelmiszerimportra az év során 35 609 millió petákot fordítottak, amelyet a hazai számlavezető bankok külföldi nostro számlájáról egyenlítettek ki, 11 599 millió tallér értékben.

3. Az áruimporthoz kapcsolódva, nem-rezidens szállítmányozási vállalkozók szolgáltatását igénybe véve 11 432 millió petákkal egyenértékű 3849 millió tallér került leemelésre a hazai számlavezető bankok külföldi nostro számlájáról.

4. Édenben a Pokolból érkező turisták 4333 millió tallért váltottak át a kereskedelmi bankokban, és költöttek el az ottartózkodásuk alatt.

5. Éden kormánya 318 millió peták értékű gyógyszersegélyt küldött a természeti katasztrófa által sújtott Pokolba.

6. A Pokolban dolgozó édeni vendégmunkások 56 millió tallért utaltak haza az otthoniak kereskedelmi banki számláira.

7. Éden vállalatai közvetlen hitelfelvétel formájában 1300 millió tallér forrást vontak be az év során.

8. Az Édenben 100%-os külföldi tulajdonban lévő, közvetlentőke-befektetéssel létrehozott vállalatok tárgyévi adózott eredménye 4000 millió peták.

9. Osztalékként 2709 millió petákot szavaztak meg, s utaltak haza a nem-rezidens működőtőke-befektetők.

10. A portfólióbefektetések után Éden 1067 millió tallér kamatbevételt számolhatott el.

11. Éden kormánya kötvényt bocsátott ki, amelyből a külföldiek 100 millió petákot jegyeztek.

12. A kormány 49%-ban privatizálta a Postát, a külföldi befektető 1500 millió tallért fizetett a tulajdonrészért.

13. Éden vállalatai tőzsdei részvénykibocsátás formájában is vontak be friss tőkét külföldről, összesen 301 millió peták értékben.

14. Éden kereskedelmi bankjai elengednek Pokol adósságából 51 millió petákot.

15. Rezidens befektetők a tárgyévben nem szavaztak meg maguknak osztalékot, 540 millió tallérnyi adózott jövedelmet helyeztek eredménytartalékba a külföldi vállalataiknál.

16. Éden rezidensei 300 millió tallér értékű Pokol-kötvényt vesznek.

I.2. Az ügyletek értéke a tranzakciókhoz kapcsolódó árfolyamon petákban és tallérban

	Millió tallér	Millió peták	Tranzakciós árfolyam peták/tallér
1. autóexport	10 239	30 717	3,00
2. élelmiszerimport	11 599	35 609	3,07
3. szállítmányozási szolgáltatás import	3 849	11 432	2,97
4. idegenforgalom export	4 333	12 609	2,91
5. gyógyszersegélynyújtás	104	318	3,07
6. vendégmunkások hazautalásai	56	166	2,97
7. vállalati hitelfelvétel	1 300	3 900	3,00
8. tárgyévi adózott eredmény (újrabefektetett jövedelem)	1 329	4 000	3,01
9. osztalékmegszavazás és -kifizetés	897	2 709	3,02
10. portfólióbefektetések jövedelmei	1 067	3 201	3,00
11. államkötvény-kibocsátás	34	100	2,94
12. privatizációs bevétel	1 500	4 500	3,00
13. részvénykibocsátás	100	301	3,01
14. adósságelengedés	17	51	3,00
15. újrabefektetett jövedelem	540	1 620	3,00
16. kötvényvásárlás	300	936	3,12

Megjegyzések a I.2. táblához

A különböző pénznemekben végrehajtott tranzakciókat a statisztika összeállításához át kell számítani egy közös devizanemre, amelyben a statisztika összeállítása történik. Ez a devizanem szolgál a sokféle egyedi ügylet nemzetgazdasági szintű aggregálására. Az egységes számbavételre az országok általában a hivatalos pénznemet szokták alkalmazni.

Az átváltáshoz a tranzakció időpontjához kapcsolódó árfolyam (tranzakciós árfolyam) a legtökéletesebb, de a gyakorlatban az adatgyűjtési rendszertől függ, hogy ez az információ a statisztikusok rendelkezésére áll-e. Ennek hiányában általában valamilyen átlagárfolyammal helyettesítik az ügyleti árfolyamot a tranzakciók értékének aggregációs devizában történő meghatározásához. Minél közelebb áll a választott átlagárfolyam a tényleges ügyleti árfolyamhoz, annál pontosabban közelít a tranzakció átszámított értéke a tényleges piaci értékhez. Így pl. a napi átlagárfolyamon történő átszámítás pontosabban tükrözi a tranzakció piaci értékét, mint a heti vagy havi átlagárfolyam alkalmazása.

I.3. A fizetési mérleg tételei – tranzakciópárok

Millió peták	Követel	Tartozik
1. áruk	30 717	
1. kereskedelmi bankok követelései, betét		30 717
2. áruk		35 609
2. kereskedelmi bankok követelései, betét	35 609	
3. szállítmányozási szolgáltatások		11 432
3. kereskedelmi bankok követelései, betét	11 432	
4. idegenforgalom	12 609	
4. kereskedelmi bankok követelései, betét		12 609
5. áruk	318	
5. folyó transzfer		318
6. kereskedelmi bankok követelései, betét		166
6. folyó transzfer	166	
7. egyéb tőkebefektetések, tartozások, hitel	3 900	
7. kereskedelmi bankok követelései, betét		3 900
8. újrabefektetett jövedelmek (jövedelmek)		4 000
8. újrabefektetett jövedelmek Édenben (pénzügyi mérleg)	4 000	
9a. osztalék (megszavazás)		2 709
9a. tulajdonossal szembeni kötelezettség	2 709	
9b. újrabefektetett jövedelmek (jövedelmek)		–2 709
9b. újrabefektetett jövedelmek (pénzügyi mérleg)		2 709
9c. tulajdonossal szembeni kötelezettség (osztalék kifizetés)		2 709
9c. kereskedelmi bankok követelései, betét	2 709	
10. portfólióbefektetések jövedelmei	3 201	
10. kereskedelmi bankok követelései, betét		3 201
11. portfólióbefektetések, tartozások, kötvény	100	
11. nemzetközi tartalékok		100
12. közvetlentőke-befektetések Édenben	4 500	
12. nemzetközi tartalékok		4 500
13. portfólió részvénybefektetések, tartozások	301	
13. kereskedelmi bankok követelései, betét		301
14. egyéb tőkebefektetések, követelések, hitel	51	
14. tőketranszfer		51
15. újrabefektetett jövedelmek (jövedelmek)	1 620	
15. újrabefektetett jövedelmek külföldön (pénzügyi mérleg)		1 620
16. portfólióbefektetések, követelések, kötvény		936
16. kereskedelmi bankok követelései, betét	936	
ÖSSZESEN	114 878	114 878

Megjegyzések a I.3. táblához

Az I.3. táblázat az egyes tranzakciókhoz tartozó tranzakciópárokat tartalmazza az aggregációs pénznemben kifejezve az I.2. tábla alapján. A kettős könyvelés elvéből következően minden tranzakció két helyen, követel és tartozik tételként kerül be a fizetési mérlegbe. (Ebből a szempontból speciálisan jelenik meg az újrabefektetett jövedelem osztalék megszavazása miatti elszámolása (9b), ami tartalmilag voltaképpen a korábbi időszakra (amikor az eredmény keletkezett, s nem került kivonásra a vállalatból) elszámolt újrabefektetett jövedelem korrekciója: ez magyarázza a negatív előjelet a jövedelemmérlegben is. Vele szemben áll a tőkekivonás a pénzügyi mérlegben.) A kettős könyvelés elvéből következően a mérleg két oldala egyenlő. Azon tranzakciók esetében, amikor nincs az alapügyletnek ellentételezése (5. és 14.), a folyó vagy tőketranszfer lesz a tranzakció „másik lába”.

Mivel a példában szereplő feltétel szerint Éden rezidens gazdasági szereplői pénzügyi műveleteiket a hazai számlavezető bankjaikon keresztül (az állam a központi bankon keresztül, ezért a nemzetközi tartalék az érintett pénzügyi instrumentum a 11. és 12. ügyletben) bonyolítják, ezért a külfölddel folytatott tranzakciók végső soron a monetáris intézmények nettó külföldi pozíciójának változásában jelennek meg. (Bár a vállalat exportál, a devizaellenérték a számlavezető bank külföldön vezetett számlájára folyik be, azaz a banknak nőnek meg a külfölddel szembeni követelései. A bank a mérlegében a külföldi követelések növekedésével szemben jóváírja a vállalat nála vezetett számláját, s így megnőnek a belfölddel szembeni kötelezettségei is, de a fizetésimérleg-statisztikákban a külfölddel szembeni tranzakciók és pozíciók jelennek meg.)

I.4. Éden fizetési mérlege

Millió peták	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
I. Folyó fizetési mérleg	**48 631**	**51 359**	**–2 728**
Áruk	31 035	35 609	–4 574
Szolgáltatások	12 609	11 432	1 177
Idegenforgalom	12 609	0	12 609
Szállítmányozási szolgáltatások	0	11 432	–11 432
Jövedelmek	4 821	4 000	821
Közvetlentőke-befektetések jövedelmei	1 620	4 000	–2 380
Felosztott és átutalt jövedelmek (osztalék)	0	2 709	–2 709
Újrabefektetett jövedelmek	1 620	1 291	329
Portfólióbefektetések jövedelmei	3 201	0	3 201
Viszonzatlan folyó átutalások	166	318	–152
II. Tőkemérleg	**0**	**51**	**–51**
Egyéb szektorok viszonzatlan tőkeátutalásai	0	51	–51
III. Pénzügyi mérleg*	**66 247**	**58 868**	**7 379**
Közvetlentőke-befektetések	11 209	7 038	4 171
Külföldön	0	1 620	–1 620
Újrabefektetett jövedelmek	0	1 620	–1 620
Édenben	11 209	5 418	5 791
Részvény és egyéb tulajdonosi részesedés	4 500	0	4 500
Újrabefektetett jövedelmek	4 000	2 709	1 291
Egyéb tőke	2 709	2 709	0
Tartozás	2 709	2 709	0
Portfólióbefektetések	401	936	–535
Követelések	0	936	–936
Kötvények	0	936	–936
Tartozások	401	0	401
Tulajdonviszonyt megtestesítő értékpapírok	301	0	301
Kötvények	100	0	100
Egyéb befektetések	54 637	50 894	3 743
Követelések	50 737	50 894	–157
Tartozások	3 900	0	3 900
IV. Teljes fizetési mérleg	**114 878**	**110 278**	**4 600**
V. Nemzetközi tartalékok	**0**	**4 600**	**–4 600**

** Nemzetközi tartalékok nélkül.*

Megjegyzések a I.4. táblához

Az I.4. tábla abban a szerkezetben tartalmazza az adatokat, ahogyan az a standard publikáció révén a felhasználók számára ismerős lehet. Ebben a táblában a fizetési mérleg struktúrájába illesztve jelennek meg az I.3. tábla tranzakciópárjai. A standard publikációtól eltérő azonban, hogy ebben a táblában a pénzügyi mérleg tételei is bruttó számokkal, s nem csak

egyenleggel szerepelnek. Ez teszi lehetővé az érdeklődő olvasók számára a I.3 tábla pénzügyimérleg-tételeinek beazonosíthatóságát is. (Például azt, ahogyan a követelések növekedése [tartozik tétel] kiadásként, negatív egyenleggel jelenik meg, lásd a tartalékok növekedését a privatizációs bevételek és a kötvénykibocsátás eredményeképpen, 11. és 12. ügylet).

II. A külfölddel szembeni befektetési pozíció összeállítása

II.1. Éden külfölddel szembeni befektetési pozíciójára ható tényezők és feltételek

1. peták/tallér az előző időszak végén	2,87
2. peták/tallér a tárgyidőszak végén	3,15
3. minden követelés és egyéb befektetés tartozás tallérban, az ezen kívüli tartozások petákban vannak denominálva	
4. a követelés oldalon a portfólió kötvény árfolyamváltozása (tallérban)	6%
5. a követelésoldali részvények árfolyama nem változott	
6. a tartozás oldalon a portfólió részvény aránya a nyitó állományban	90%
7. a korábban kibocsátott részvények árfolyamának változása a tartozás oldalon az előző hónap végéhez képest	–12%
8. a tartozásoldali kötvény árfolyama nem változott	
9. kétes hitelkövetelés leírása a tárgyidőszak végén (millió tallér)	100
10. a nyitó állományok értéke tetszőlegesen választott	

II.2. Éden külfölddel szembeni befektetési pozíciója

Millió peták

MEGNEVEZÉS	Nyitó állomány	Állományváltozás					Záró állomány
		Tranzakciók egyenlege	Deviza-árfolyam-változás	Árváltozás	Egyéb állomány-változás	Összesen	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)=(2+..+5)	(7)=(1+6)
KÖVETELÉSEK							
1. Közvetlentőke-befektetések	2 587	1 620	333	0	0	1 953	4 540
2. Portfólióbefektetések	6 987	936	691	517	0	2 143	9 130
3. Egyéb befektetések	582	157	1 263	0	–315	1 106	1 688
4. Nemzetközi tartalékok	9 854	4 600	1 194	0	0	5 794	15 648
Követelések összesen	20 010	7 313	3 481	517	–315	10 996	31 006
TARTOZÁSOK							
1. Közvetlentőke-befektetések	4 598	5 791	0	0	0	5 791	10 389
2. Portfólióbefektetések	3 598	401	0	–389	0	12	3 610
3. Egyéb befektetések	1 458	3 900	337	0	0	4 237	5 695
Tartozások összesen	9 654	10 092	337	–389	0	10 041	19 695
NETTÓ KÖVETELÉS							
1. Közvetlentőke-befektetések	–2 011	–4 171	333	0	0	–3 838	–5 849
2. Portfólióbefektetések	3 389	535	691	905	0	2 131	5 520
3. Egyéb befektetések	–876	–3 743	926	0	–315	–3 132	–4 008
4. Nemzetközi tartalékok	9 854	4 600	1 194	0	0	5 794	15 648
NETTÓ KÖVETELÉS ÖSSZESEN	10 356	–2 779	3 144	905	–315	955	11 311

Megjegyzés: A nyitó állományok értéke tetszőlegesen választott.

Megjegyzések a II.2. táblához

A külfölddel szembeni befektetési pozíció a nyitó állományból kiindulva az időszaki változások számbavételén keresztül mutatja be a külfölddel szembeni pénzügyi követelések és tartozások időszak végi állományának értékét az aggregációs devizában kifejezve. A tábla soraiban a fizetési mérleg standard funkcionális kategóriáit találjuk, az oszlopokban pedig a pénzügyi pozíciókban (állományokban) bekövetkező időszaki változás tényezőit.

A külföldi pénznemben denominált pénzügyikövetelés- és -tartozás-állományokat a vonatkozási időszak végén érvényes árfolyamon számoljuk át az aggregációs pénznemre. Egy időszak nyitóállománya megegyezik az előző időszak záróállományával. A nyitóállomány számításához tehát az előző időszak végi árfolyamot használjuk. (Mivel a példában a kiinduló állományok értéke tetszőlegesen megadott, ezért ezek értékének meghatározásában ennek nincs jelentősége.) A záróállomány pedig megegyezik az előző időszaki záróállomány (= időszaki nyitóállomány) és az adott időszakban bekövetkezett változások összegével.

A tranzakciók egyenlege megegyezik a fizetési mérleg pénzügyi mérlegében szereplő egyenlegekkel, de az előjel az állományváltozáshoz való hozzájárulásnak megfelelően alakul: „+", ha növeli az állományt, és „−", ha csökkenti azt. A követelések esetében ez éppen ellentétes a fizetési mérlegben érvényes előjelkonvencióval, ahol a tranzakciók miatti növekedés a kiadás oldalon (tartozik tétel) kerül kimutatásra. A követelések esetében tehát a pénzügyi mérlegben szereplő egyenleg (−1)-szeresét kell venni.

Mivel a pénzügyi követelések és az egyéb befektetéstartozások a feltételek szerint tallérban denominált instrumentumokhoz kapcsolódnak, ezért az aggregációs pénznemben számított értéküket befolyásolja az is, hogy a tallér és a peták árfolyama hogyan alakult a vizsgált időszakban. Ennek két összetevője van. Az állományok aggregációs devizára átszámított értékére egyrészt hatással van az időszak végi árfolyamok egymáshoz viszonyított elmozdulása (ha az adott időszakban nem történik semmilyen változás, ami az eredeti devizában denominált értékeket megváltoztatná, az aggregációs pénznemben kifejezett érték akkor is megváltozik, ha az időszak végi árfolyam eltér az előző időszak végi árfolyamtól), másrészt pedig az időszaki változásokhoz kapcsolódó árfolyamok és az időszak végi árfolyam közötti eltérés (a tranzakciók például tranzakciós árfolyamon vagy valamilyen átlagárfolyamon kerülnek aggregálásra a fizetési mérlegben, így az időszak végi árfolyamon vett értékük, amellyel az állományi statisztikában kimutatásra kerülnek, el fog térni annyival, amennyivel a tranzakciós árfolyam vagy átlagárfolyam eltér az időszak végi árfolyamtól). Technikailag ezeket állományra eső árfolyamváltozásnak, illetve forgalomra eső árfolyamváltozásnak nevezzük. Voltaképpen arról van szó, hogy a denomináció pénznemében elkönyvelt változások átszámításához különböző árfolyamokat használunk, s általában az időszak végi árfolyamok is elmozdulnak egymáshoz képest. Ezért ahhoz, hogy teljesüljön a nyitó állomány, a záró állomány és az időszaki változások között fennálló zártság követelménye, az árfolyamváltozások hatását figyelembe kell venni. Értelemszerűen azon pénzügyi állományok esetében, ahol a denomináció és az aggregációs pénznem megegyezik, nincs devizaárfolyam-változásból eredő változás (a példában a tartozás oldali közvetlentőke-befektetések és portfólióbefektetések).

A piaci instrumentumok árának megváltozása (kötvényárfolyam, részvényárfolyam) hasonló hatással van az állományok értékének alakulására, mint a devizaárfolyam megváltozása miatti átértékelődés. Ha a pénzügyi eszköz piaci ára megváltozik, akkor megváltozik a pénzügyi vagyon értéke is, amellyel számolnunk kell. A külföldi pénznemben denominált eszközök esetében ez kombinálódik a devizaárfolyam változásának hatásával (lásd a példában a követelések között tallérban denominált kötvény árfolyamának változását), de ilyen típusú átértékelődés az aggregációs pénznemben denominált állományok esetében is bekövetkezik (lásd a példában a tartozásoldali portfóliórészvényeket).

A vagyonváltozás elemei közül az egyéb állományváltozás kategóriáját kell használni, ha a hitelező egyoldalú döntés alapján leírja (write-off) az adóssal szembeni kintlévőségét. Tehát nem kétoldalú megállapodás eredményeképpen kerül sor az adós és a hitelező között adósságelengedésre (lásd a példában a 14. tranzakciót), ami a fizetési mérlegben elszámolandó tranzakció, hanem a hitelező által hozott egyoldalú döntésről. A követelés egy részének leírásával a nyilvántartott követelések értéke csökken. Ez a csökkenés jelenik meg az egyéb állományváltozás oszlopban. Mivel a példában a tallérban denominált követelés leírására a tárgyidőszak végén kerül sor, ezért erre a változásra külön nem kell árfolyamkülönbözetet számolni.

Magyarország fizetésimérleg- és külfölddel szembeni befektetésipozíció-statisztikái
(nemzetközi módszertan és hazai gyakorlat)

2012

Nyomda: D-Plus
H–1037 Budapest, Csillaghegyi út 19–21.